

עקיפת חוק

כישלון אכיפת החוק על אזרחים
ישראלים בגדה המערבית

volunteers for
YESH DIN
ישיש דיין
ארגון התנדבים לזכויות אדם
מאז 2015

מאי 2015

עקיפת חוק

כישלון אכיפת החוק
על אזרחים ישראלים
בגדה המערבית

מאי 2015

מחקר וכתביה: זיו שטהל
עריכה משפטית: עו"ד מיכאל ספרד
ריכוז מידע: נועה כהן

יעוץ משפטי: משרד עו"ד מיכאל ספרד, עו"ד ישי שנידור
ביצוע גרפי: סטודיו יהודה דרי, שלומית היימן
אינפוגרפיקה: יעל שינקר
עריכת לשון: יסמין הלוי

המועצה הציבורית: עקיבא אלדר, דן בבלי, עו"ד מיכאל בן יאיר, פרופ' אורנה בן נפתלי, פרופ' נעמי חזן, רות חשין, יהושע סובול, פרופ' עוזי סמילנסקי, עו"ד יהודית קרפ, פול קדר, דני קרוון, יאיר רוטלוי, פרופ' זאב שטרנהל

מתנדבי יש דין: ד"ר חנה אבירם, ד"ר יהודית אלקנה, רחל אפק, מיה ביילי, אסנת בן שחר, חנה בר"ג, מיכל ברק, עו"ד ד"ר אסנת ברתור, רוני גלבע, תמי גרוס, דינה הכט, אבנר הררי, רות וייס צוקר, איילה זוסמן, רחלה חיות, חן חקלאי, שרה טולידאנו, פרופ' חוה יבלונקה, ליאור יבנה, דינאל כהן, יורם להמן, ג'ודי לוץ, אריה מגל, שרה מארליס, אדי סער, דליה עמית, ניבה ענבר, נאוה פולק, אמיר פיינסקי, נעם פלד, רנה פלסר, רות קדר, עדנה קלדור, פרופ' רות קלינוב, ד"ר יואל קלמס, דויד קצין, נורית קרלין, מאיה רוטשילד, יעל רוקני, ד"ר נורה רש, ד"ר הדס שינטל, עידית שלזינגר, מקי שפירא, ד"ר צביה שפירא

צוות הארגון: יודית אבידור, מייסון בדוי, בירטה ברודקורב, עזמי בדיר, ליאורה גל, יוסי גורביץ, גלעד גרוסמן, אייל הראובני, עו"ד שלומי זכריה, נועה כהן, עו"ד אנו דעואל לוסקי, סילאן דלאל, אלכסנדרה ליפורט, עו"ד מיכאל ספרד, פיראס עלמי, עו"ד נועה עמרמי, מוהנד ענאתי, עו"ד נטע פטריק, עו"ד רוני פלי, מוניר קאדום, מאי שביטה, זיו שטהל, מוריה שלומות, עו"ד אמילי שפר, עו"ד מוחמד שקיר

פרסום זה הופק בסיוע Norwegian Refugee Council.

פעילות יש דין ב-2014-15 התאפשרה הודות לתרומותיהם של האיחוד האירופי, משרד החוץ הנורבגי, משרד החוץ הבריטי, קרן מוריה, תכנית הפיתוח של האו"ם, Irish Aid, Oxfam-Novib, EPER – HEKS Swiss Interchurch Aid, the Catholic Agency for Overseas Development (CAFOD) (UK), the Spanish Agency for, the Open Society Foundation, the Human Rights/IHL Secretariat International Development Cooperation (AECID) ותורמים פרטיים.

האחריות הבלעדית לתכניו של פרסום זה נתונה לישי דין.

יש דין – ארגון מתנדבים לזכויות אדם
טל/פקס 03-5168563
info@yesh-din.org
www.yesh-din.org

כל הזכויות שמורות לישי דין – ארגון מתנדבים לזכויות אדם, תל אביב, 2015

עיקר הממצאים והמלצות

5

מבוא

8

פרק א: רקע לאכיפת החוק בגדה המערבית

11

חובת הכובש להגן על אזרחים החיים בשטח הכבוש

11

אכיפת החוק בגדה המערבית

12

החובה לחקור

13

ציוני דרך מרכזיים בתולדות אכיפת החוק בגדה המערבית

14

פרק ב: אכיפת חוק על אזרחים ישראלים הפוגעים

בפלסטינים וברכושם

19

מחוז ש"י של משטרת ישראל

19

תוצאות מעקב יש דין אחר הטיפול בתלונות פלסטינים נגד אזרחים
ישראלים (נתונים)

22

פרק ג: כשלים עיקריים בחקירות המנוהלות על ידי

מחוז ש"י של משטרת ישראל

28

איסוף ראיות ומידע רלבנטי לחקירה

28

סיור בזירת האירוע לשם איסוף ראיות

28

כשלים נוספים באיסוף ראיות ומידע רלוונטי לחקירה

33

גביית עדויות מחיילים, אזרחים ישראלים ופלסטינים שהיו עדים לאירוע

36

חקירת חשודים

42

זימון חשודים לחקירה

42

הימנעות מעריכת עימותים כדי להכריע בין גרסאות שסיפקו מתלונן וחשוד

47

הימנעות מאימות טענות אליבי והיעדר דרישה לספק טענת אליבי

49

זיהוי חשודים ואיתורם

54

אי-עריכת מסדרי זיהוי חיים

54

- 57 איתור באמצעות דפדוף באלבום התמונות המשטרתי כתחליף למסדר זיהוי במקרים שבהם יש חשוד ספציפי
- 59 אי-ביצוע איתור באמצעות דפדוף גם כאשר המתלונן סבר שיוכל לזהות את העברין
- 61 סגירת תיקי חקירה בלי שבוצעה כל פעולת חקירה או בלי שבוצעו פעולות חקירה בסיסיות
- 64 סגירת תיקי חקירה על אף שיש די ראיות המאפשרות הגשת כתב אישום
- 70 היעדר חקירה יזומה או חקירת אירועים שלגביהם לא הוגשה תלונה

- 71 **פרק ד: בעיות מבניות באכיפת החוק בגדה המערבית**
- 71 אי-הגשת תלונות במשטרה בשל חוסר אמון ברשויות החוק הישראליות
- 76 חוסר נוכחות של המשטרה בשטח
- 78 תופעת "עומדים מנגד" והתלות בשיתוף הפעולה עם חיילי צה"ל
- 82 הקשר בין המשטרה לאזרחים הישראלים המתגוררים בגדה המערבית
- 85 תלות בחוות דעת של היועץ המשפטי לאיו"ש
- 86 סירוב המשטרה לטפל במישור הפלילי בעבירות של בנייה בלתי חוקית

- 90 **פרק ה: צווים מינהליים כתחליף לאכיפת החוק על ישראלים הפוגעים בפלסטינים וברכושם**
- 90 סגירת שטחים באמצעות צו שטח צבאי סגור
- 92 צווים מינהליים נגד אזרחים ישראלים

- 99 **סיכום**
- 102 **ריכוז ההמלצות האופרטיביות בדו"ח**
- 105 **תגובות**

עיקר הממצאים והמלצות

רק 7.4% מהחקירות המתנהלות במשטרת מחוז ש"י בעקבות תלונות שהגישו קורבנות עבירה פלסטינים שאזרחים ישראלים פגעו בהם או ברכושם מניבות כתבי אישום. יתר החקירות נסגרות, מרביתן (כ-85%) בשל כישלון החוקרים בחקירתם, לרוב משום שלא הצליחו לאתר חשודים או לאסוף די ראיות כדי להגיש כתב אישום. כך עולה ממדגם הכולל יותר מאלף תיקי חקירה שנוהלו במחוז ש"י משנת 2005 ועד סוף 2014 ומצויים במעקב יש דין (אין מדובר בכלל העבירות שביצעו אזרחים ישראלים נגד פלסטינים בגדה המערבית, ואף לא בכלל התלונות שהגישו פלסטינים בגין אירועים כאלה, אלא רק באירועים שדווחו ליש דין ומצויים בטיפול ובמעקב הארגון).

בדו"ח זה ביקשנו לעמוד על הסיבות לכישלון אכיפת החוק על אזרחים ישראלים בגדה המערבית. לצורך כך נבחנו חומרי החקירה המצויים בתיקי חקירה שנוהלו ונסגרו בידי חוקרי מחוז ש"י במשטרת ישראל. ניתוח חומרי החקירה גילה חקירות ברמה ירודה, המאופיינות בכשלים וליקויים בכל שלבי החקירה.

נמצא כי חוקרי המשטרה לא תמיד עורכים סיור בזירת האירוע, וכי הביקור בזירה מתקיים לא פעם זמן רב לאחר ביצוע העבירה, לאחר שפחתו באופן ניכר הסיכויים למציאת בדל ראיה או ממצאים פורנזיים שיובילו לאיתור חשודים. במקרים שבהם נערך סיור בזירת האירוע, החוקרים נהגו פעמים רבות ברשלנות ובאורח בלתי מקצועי בביצוע פעולות פשוטות של איסוף ממצאים וראיות ותייעוד הזירה. בתיקים רבים היה בידי החוקרים מידע על עדי ראיה שהיו עשויים לשפוך אור על האירוע ולסייע בזיהוי חשודים, אך למרות זאת לא עשו מאמצים לאתרם או לזמנם לחקירה. כשלים משמעותיים התגלו גם בכל הקשור לזימון חשודים לחקירה, בחקירתם ובהיבטים שונים של זיהוי חשודים על ידי מתלוננים ועדים. לבסוף, גם ניתוח הראיות שנאספו וקבלת ההחלטה אם יש בהן די להגשת כתב אישום הוביל לעתים להחלטה שגויה לטעמנו לסגור את התיק ללא כתב אישום, אף על פי שנאספו די ראיות.

עיקרו של הדו"ח (פרק ג') ממפה את הכשלים המרכזיים שנמצאו וסוקר אותם בהרחבה תוך הבאת דוגמאות למכביר מתוך תיקי החקירה עצמם. **המסקנה העיקרית העולה מבחינת תיקי החקירה שנסגרו בלא כתב אישום היא כי חקירות המשטרה מאופיינות ברשלנות החוקרים ובאי-ביצוע פעולות חקירה בסיסיות. כאמור, התוצאה היא מיעוט תיקים המניבים כתבי אישום.**

מלבד הכשלים בחקירות המשטרה, מערך אכיפת החוק בגדה המערבית סובל גם מבעיות מבניות שמקורן בהסדרים הייחודיים לאזור זה; פרק ד' בדו"ח עוסק בהן. חלק מהבעיות הללו נובעות מכך שחלוקת הסמכויות בין צה"ל למשטרה מעולם לא הושלמה, ומשיתוף פעולה לוקה בחסר בין שני הגופים. הדבר בא לידי ביטוי בהיעדר נוכחות קבועה של המשטרה באזורים שבהם מבוצעות העבירות, וכן בכשלים חמורים בתפקודם של חיילי צה"ל, אשר מגיעים לזירות אירוע ולעתים קרובות עומדים מנגד ואינם פועלים כדי להפסיק את האירועים, אינם מעכבים אזרחים ישראלים ואינם שומרים כהלכה על זירת האירוע עד בוא המשטרה.

בעיה מבנית בולטת בחומרתה היא אי-אמון של קורבנות עבירה פלסטינים ביכולתה וברצונה של משטרת ישראל לסייע להם ולחקור את תלונותיהם. חוסר האמון בא לידי ביטוי בהחלטה של רבים שלא להגיש תלונות במשטרת ישראל - החלטה שיש בה מן ההיגיון בהתחשב בעובדה שתוצאות

הפעולה האקטיבית של הגשת תלונה - פרוצדורה שהמתלונן ישקיע בה זמן רב ואף יסבול לא פעם עוגמת נפש - תהינה קרוב לוודאי זהות לבחירה שלא לנקוט שום פעולה ולא להתלונן. באופן טבעי אי-הגשת תלונות וסירוב לשתף פעולה עם המשטרה פוגעים ביכולתה של המשטרה לחקור את העבירות ואף לאמוד את היקפן, ומחלישים את שלטון החוק באזור.

שינוי נהלים ופקודות עשוי לטפל בחלק מן ההיבטים של הבעיות המבניות ולהביא לשיפור מסוים במצב אכיפת החוק באזור, אך במהותן נובעות בעיות אלו מעצם קיומו של שלטון כיבוש צבאי ממושך על אוכלוסייה אזרחית. אנו סבורים כי בעיות אלו לא יוכלו להיפתר במלואן כל עוד נמשך הכיבוש.

עם השנים, חוסר התפקוד של מערך אכיפת החוק בגדה הוביל את גורמי האכיפה לעשות שימוש נרחב בשני סוגים של צווים מינהליים: צווי סגירת שטחים, המוחלים על שטח או מקום ומונעים כניסה אליו, וצווים מינהליים פרטניים, המוצאים ומוחלים על אדם ספציפי. פרק ה' עוסק בהרחבה בצווים המינהליים, בנסיבות השימוש בהם ובהיקפם.

השימוש בצווים מינהליים הוא אמצעי פסול, שאינו עולה בקנה אחד עם שלטון החוק במדינה דמוקרטית, שכן מדובר באמצעי שנועד לעקוף את מערך האיזונים והבלמים שבהליך הפלילי ובבסיסה של הדמוקרטיה. **היעדר מערכת מבוססת של אכיפת חוק - הכוללת בין היתר מערך חקירות ראוי, מידע מודיעיני אפקטיבי ונוכחות מוגברת באזורים מועדים - מוביל לשימוש בכלים לא דמוקרטיים, המהווים פגיעה בזכויותיהם של מושאי הצווים, ובשילובם במערך הכושל של אכיפת החוק בגדה.**

התמונה העולה מן הדו"ח מעידה על כישלון עמוק של מערך אכיפת החוק בגדה המערבית ועל חוסר יכולתה של מדינת ישראל להגן על האוכלוסייה הפלסטינית בשטחים הנתונים לשליטה צבאית ישראלית, כמתחייב על פי הדין הישראלי והחוק הבינלאומי. לאורך הדו"ח מובאות המלצות אופרטיביות וספציפיות לטיפול בכל אחד מהכשלים שהוצגו בו. נוסף לאלו, מובאות גם המלצות רוחביות שיישומן עשוי לשפר באופן משמעותי את מצב אכיפת החוק בגדה המערבית.

המלצות

קיומן של ההתנחלויות מהווה פגיעה חמורה ומקיפה בזכויות האדם של פלסטינים בשטחים¹. רק פירוק ההתנחלויות וסיום הכיבוש יפתרו את בעיית אכיפת החוק על אזרחים ישראלים בגדה המערבית. ואולם כל עוד המצב הקיים נמשך, כדי לצמצם את תופעת העבריינות האידיאולוגית והפגיעה בפלסטינים נדרשת רפורמה מעמיקה, הכוללת הקצאת משאבים, שינוי ברוח המפקד והצבת יעדים ברורים.

- יש להגדיר את ההגנה על פלסטינים כיעד מרכזי של צה"ל, כגוף האמון על אכיפת החוק בגדה המערבית והגורם הנוכח ביותר בשטח.
- על צה"ל ומשטרת ישראל להקצות סדרי כוחות מספקים ומיומנים לאכיפת החוק, כולל לפעולות הגנה, התרעה וחקירה.

¹ יש דין, **השפעת ההתנחלויות על זכויות הפלסטינים בגדה המערבית**, נייר עמדה שהוגש לוועדת הבדיקה הבינלאומית בנושא ההתנחלויות הישראליות בשטחים הפלסטיניים הכבושים, כולל מזרח ירושלים (נובמבר 2012).

3. יש להבטיח שהחקירות במחוז ש"י במשטרה ינוהלו באופן מקצועי ואפקטיבי, כולל ביצוע פעולות חקירה כגון איסוף ראיות בזירות אירוע, זימון חשודים לחקירה, גביית עדויות מכלל המעורבים, עריכת מסדרי זיהוי, אימות טענות אליבי של חשודים וכו'.
4. על פרקליטות המדינה ליצור מנגנון פיקוח יעיל על מערך החקירות של מחוז ש"י, תוך הצבת יעד ברור לשיפור איכות החקירות ותוצאותיהן.
5. יש לפעול למיגור החשש והאי-אמון שרוחשים קורבנות עבירה למשטרה, המונעים מהם להגיש תלונות במשטרה. בתוך כך יש לוודא כי הגשת תלונה במשטרה איננה גוררת אחריה צעדי נקם, הן מצד רשויות המדינה והן מצד הנילונים. ראוי לשקול ביצוע צעדים בוני אמון בקרב הקהילות הפלסטיניות, בדומה לצעדים כאלה הננקטים בקרב ציבור המתנחלים.
6. יש להטמיע במערך ההכשרות של צה"ל, בכל הדגים, הכשרות בנושא המשפט ההומניטרי הבינלאומי. יש לוודא כי חיילים המשרתים בגדה המערבית מודעים לחובות החלות עליהם בכל הנוגע להגנה על האוכלוסייה הכבושה ורכושה, כגון החובה לפעול למניעת עבירה או להפסקתה, לעכב חשודים ולשמור על זירת אירוע. על החיילים להיות מודעים לסמכויות הנתונות בידם בהקשר זה. יש לחקור ולהעמיד לדין חיילים ומפקדים המפירים את חובתם להגן על פלסטינים ורכושם ועומדים מנגד [בשעה שמתבצעות נגדם עבירות אלימות ורכוש].
7. יש להציב כוחות קבועים, מיומנים ומספיקים באזורי החיכוך הקבועים והידועים לכוחות הביטחון, וכן באזורי חיכוך צפויים, בעקבות אירועים נקודתיים או צפי סביר לכאלה.
8. על פרקליטות המדינה ומחוז ש"י במשטרה לאסוף ולפרסם נתונים שנתיים מלאים בדבר מספר כתבי האישום שהוגשו (על ידי שני הגופים) נגד אזרחים ישראלים בגין פגיעה בפלסטינים וברכושם. יש ליצור הגדרה מובחנת לסוג פשיעה זה באופן שיאפשר לבדד את הנתון מכתבי אישום שהוגשו בעבירות אחרות. כן יש לפרסם נתונים לגבי אחוז ההרשעות וחומרת העונשים.
9. יש להטמיע בפקודות הצבא את חובתם של חיילים וקצינים שהיו עדים לביצוע עבירות על ידי אזרחים ישראלים למסור ביוזמתם עדות במשטרת ישראל. בנוסף, על הצבא לסייע ככל יכולתו וללא דיחוי למשטרת ישראל באיתור חיילים שהיו עדי ראיה לעבירות לכאורה.

מבוא

אירועים שבהם אזרחים ישראלים פוגעים בפלסטינים וברכושם הם דבר שבשגרה בגדה המערבית. אף שנהוג לייחס מעשים אלה, המכונים גם עבריינות אידיאולוגית, לקומץ קיצונים, בפועל מדובר בתופעה המתרחשת בכל רחבי הגדה ורבים מעורבים בה. מעשי האלימות והפגיעה ברכוש מתרחשים בדרך כלל באדמות חקלאיות של פלסטינים או בפאתי הכפרים, ומטרתם היא להטיל מורא על הפלסטינים וליצור איום ממשי שירתיע אותם וימנע מהם לעבד את אדמתם. המניע למעשים הוא אסטרטגיה מחושבת שנועדה לנשל פלסטינים מאדמתם ולצמצם את מרחב המחיה שלהם.

אל מול תופעה זו של עבריינות אידיאולוגית המופנית נגד פלסטינים מגלות רשויות אכיפת החוק הישראליות אוזלת יד פושעת. מתוך סך תיקי החקירה שהתנהלו במחוז ש"י (שומרון ויהודה) במשטרת ישראל ושעניינם עבירות שביצעו אזרחים ישראלים נגד פלסטינים ורכושם בגדה המערבית, הוגשו כתבי אישום נגד חשודים רק ב-7.4% מהתיקים - כך עולה ממדגם הכולל יותר מאלף תיקי חקירה שנוהלו במחוז ש"י משנת 2005 ועד סוף 2014 ומצויים במעקב יש דין. יתר התיקים נסגרו בתום החקירה ללא הגשת כתב אישום, רובם המכריע (כ-85%) בנסיבות המעידות על כישלון החקירה, בשל כישלון החוקרים לאתר חשודים או לאסוף די ראיות כדי להגיש כתב אישום.

נתונים אלה משקפים מצב של כשל מתמשך באכיפת החוק בגדה המערבית. לאורך השנים הצביעו על כך גם דו"חות רשמיים, בהם דו"חות מבקר המדינה, דו"חות שחיברו נציגים מטעם ממשלת ישראל,² ודו"חות שפרסמו ארגוני זכויות אדם ואחרים.

אכיפת החוק פירושה מיצוי הדין עם עבריינים ויצירת מנגנון מניעה והרתעה שנועד לשמור על הסדר הציבורי ולספק הגנה לאזרחים. חקירות יעילות ומקצועיות המאפשרות לגורמי התביעה להגיש כתבי אישום ולמצות את הדין עם פורעי חוק הן חוליה חשובה והכרחית בשרשרת אכיפת החוק. בהיעדרה מתאינת היכולת לאכוף את החוק, שכן לא ניתן להעמיד לדין ולהרשיע אדם ללא קיומה של תשתית ראיתית, פרי חקירה ראויה.

בדו"ח זה ביקשנו לעמוד על הסיבות לכישלון אכיפת החוק על אזרחים ישראלים בגדה המערבית. לבו של הדו"ח עוסק בניתוח ובאפיון הכשלים המרכזיים בחקירות שמנהלת משטרת מחוז ש"י בעקבות עבירות פליליות שמבצעים אזרחים ישראלים נגד פלסטינים ורכושם בגדה המערבית. כן ביקשנו להצביע על בעיות מבניות ייחודיות לגדה המערבית, הפוגעות ביכולתם של המשטרה וגורמי האכיפה האחרים לפעול ביעילות. אחריתו של הדו"ח עוסקת בשימוש הנרחב בצווים מינהליים המופעלים נגד אזרחים ישראלים בגדה המערבית, ומשמשים במקרים רבים תחליף להליך התקין של אכיפת החוק. הליך תקין כולל חקירות ראויות המניבות חומר ראיות, וחומר ראיות מאפשר גיבוש כתב אישום והעמדה לדין.

היעדר מערכת מבוססת של אכיפת חוק המושתתת על מערך חקירות ראוי שיכול להוביל למיצוי הדין עם עבריינים הוא חלק מן התהליך שבו מדינת ישראל מושכת את ידיה מחובתה, הקבועה במשפט

2 דו"ח קרפ (1992), דו"ח שמגר (1994), דו"ח ששון (2005) וכמה דו"חות מבקר המדינה - בהם דו"חות המבקר 'א' (2001), 'ב' (2003) ו- 'א' (2005). דו"ח המבקר 'ב' (2003) שפורסם ב-2013 עסק אף הוא באכיפת החוק בשטחים, אך לא בטיפול בחקירת המשטרה באירועים בעלי רקע פלילי-אידיאולוגי שביצעו אזרחים ישראלים נגד פלסטינים.

הבינלאומי, להבטיח את שלומה של האוכלוסייה הפלסטינית בשטח הכבוש על ידה. הדו"ח שלפניכם מנתח את מצב אכיפת החוק על אזרחים ישראלים שביצעו עבירות פליליות נגד פלסטינים בגדה המערבית לאור הדין הישראלי, ואת חובותיה של מדינת ישראל על פי המשפט הבינלאומי.

על פרויקט אכיפת החוק על אזרחים ישראלים והמתודולוגיה של דו"ח זה

מאז 2005 עוקב יש דין אחר חקירות המתנהלות במחוז ש"י של משטרת ישראל בחשד לעבירות של אזרחים ישראלים בגדה המערבית נגד פלסטינים ורכושם. מטרת המעקב היא לאמוד עד כמה מדינת ישראל מקיימת את חובתה להגן על תושבי השטחים הכבושים ועל קניינם, לאתר כשלים במימושה של חובה זו ולפעול לתיקונם.

כדי לבצע את המעקב אחר תוצאות החקירות ואיכותן, מתנדבות ומתנדבים שהוכשרו לכך במיוחד יוצאים יחד עם תחקירני השטח של הארגון ליישובים פלסטיניים שמהם התקבלו דיווחים על פגיעה מצד אזרחים ישראלים. הם גובים עדויות מהקורבנות ומעדי ראיה, אוספים מסמכים ובמידת האפשר מצלמים את זירת ההתרחסות ומתעדים את הנזק. אם המתלוננים חפצים להגיש תלונה במשטרה בעקבות הפגיעה, נציגי הארגון מלווים אותם ומסייעים להם בכך. מתלוננים המעוניינים בכך מייפיים את כוחו של היועץ המשפטי של יש דין לעקוב אחר התנהלות החקירה בעניינם.

במקרים שבהם נסגר תיק החקירה ללא הגשת כתב אישום נגד חשודים, הצוות המשפטי של יש דין מבקש לקבל לעיונו העתק של תיק החקירה, כדי לבחון - על פי חומרי החקירה שבתיק - מהן פעולות החקירה שנעשו בו. במקרים שבהם הבדיקה העלתה כי התיק נסגר בלי שמוצתה החקירה, או אף על פי שיש בתיק החקירה די ראיות המאפשרות העמדה לדין של חשודים, יש דין מגיש ערר בשם הקורבן נגד סגירת התיק.

לא אחת מתבקש יש דין לסייע לגורמי החקירה והתביעה המטפלים בתלונותיהם של קורבנות העבירה שהארגון מייצג, כדי לוודא שהטיפול בהן יהיה מיטבי. כך למשל מסייע יש דין בהגשת התלונה, בהעברת מסמכים לידי החוקרים (כגון צילומי וידאו וסטילס, תעודות רפואיות ועוד), באיתור עדים, בליווי למתן עדות וכו'. משמעות הדבר היא שתוצאות המעקב המוצגות כאן מוטות במידה מסוימת לטובת גורמי אכיפת החוק: יש להניח כי שיעור הכישלון בחקירתן של תלונות שהוגשו בידי קורבנות עבירה פלסטינים שאינם זוכים לסייע של ארגוני זכויות אדם או של עורכי דין פרטיים גבוה אף יותר מהנתונים שיוצגו להלן.

הנתונים והניתוח המובאים בדו"ח זה מבוססים על מאגר הנתונים שנוצר הודות לעבודת הארגון בעשר השנים האחרונות, הכוללת את התחקירים שביצעו המתנדבות והמתנדבים בארגון ותחקירני השטח שלו ואת המעקב אחר תיקי החקירה שנפתחו במחוז ש"י במשטרה.

ביוני 2006 פרסם יש דין את הדו"ח **מראית חוק: אכיפת החוק על אזרחים ישראלים בגדה המערבית**, אשר נשען על שיטת עבודה דומה והתבסס על מדגם של 92 תיקי חקירה. הדו"ח הציב על תופעה כללית של היעדר אכיפה ראויה נגד עבריינות מצד אזרחים ישראלים כלפי פלסטינים, וחשף כשלים מבניים בכל תחנות אכיפת החוק: החל באי-מניעת העבירה, עבור בהגשת התלונה במשטרה וכלה בשלב החקירה - הכשל העיקרי. בדו"ח זה ביקשנו לחזור ולבחון, בהסתמך על מדגם רחב הרבה

יותר של תיקים, אם חל שינוי משמעותי באיכות החקירות ומהם הכשלים המרכזיים בניהול החקירות במחוז ש"י במשטרת ישראל.

דו"ח זה כולל נתונים המתייחסים למדגם רחב הכולל 1,067 תיקי חקירה - כלל התיקים שהתנהלו במחוז ש"י המצויים תחת מעקב הארגון מאז הקמתו ב-2005 ועד סוף 2014. ניתוח איכות החקירות והכשלים המרכזיים מבוסס על בחינת חומרי החקירה המצויים ב-204 תיקי חקירה שנוהלו במחוז ש"י והועברו לעיונו לאחר סגירתם.³ רוב התיקים שנבדקו נפתחו במשטרה בעקבות עבירות שבוצעו מיוני 2009 עד מאי 2013.⁴ בדו"ח נכללו גם נתונים בדבר השימוש שעושה צה"ל בצווים מינהליים נגד אזרחים ישראלים, אשר התקבלו מדובר צה"ל לפי חוק חופש המידע, וכן מידע נוסף שהתקבל מהממונה על חופש המידע במשטרת ישראל.

3 תיקי החקירה שנבדקו הם אלה שבעת עריכת התחקיר לכתיבת דו"ח זה היה בידנו מלאו חומר החקירה בהם.
4 תיק חקירה אחד, שנפתח בעקבות תקיפה חמורה שבוצעה בפברואר 2014, נכלל אף הוא בדו"ח למרות שתאריך ביצוע העבירה אינו נכלל בתקופת הבדיקה האמורה. התיק מוזכר כדוגמה בשל מחדלים קשים בחקירה.

פרק א

רקע לאכיפת החוק בגדה המערבית

חובת הכובש להגן על האזרחים החיים בשטח כבוש

ישראל היא המעצמה הכובשת בשטחי הגדה המערבית, וככזו חלה עליה חובה - המעוגנת הן בכללי המשפט הבינלאומי והן בהוראות המשפט המינהלי הישראלי - לאכוף את החוק בשטחים הכבושים. הוראות המשפט ההומניטרי הבינלאומי (המוכר גם כ"דיני המלחמה הבינלאומיים") מגדירות את חובות המעצמה הכובשת כלפי האוכלוסייה החיה בשטח הכבוש. המרכזיות שבהוראות אלו הן אמנת האג מ-1907 והתקנות הנלוות לה, ואמנת ז'נבה הרביעית מ-1949.⁵

תקנה 43 הנלווית לאמנת האג נחשבת לכלל היסודי של דיני הכיבוש, מעין חוקה הקובעת את המסגרת הכללית לפעילותו של הכוח הכובש וליחסים בין האזרח לשלטון בשטח הכבוש. התקנה מקנה לצבא הכובש סמכויות וכוחות שלטוניים ומתווה את השיקול המרכזי שלאורו ניתן להפעילם: טובתה של האוכלוסייה המקומית בשטח הכבוש ועקרון שימור המצב הקיים.

בעבור סמכויות השלטון החוקי למעשה לידי הכובש, ינקוט הלה בכל האמצעים שביכולתו כדי להחזיר על כנם ולהבטיח את הסדר והחיים הציבוריים, עד כמה שהדבר אפשרי, מתוך כבוד החוקים הנהוגים במדינה, חוץ אם נבצר ממנו הדבר לחלוטין.⁶

לכלל יסודי זה של דיני הכיבוש, המורה במפורש על חובתו של הכוח הכובש לדאוג לרווחתה של האוכלוסייה הכבושה, הוסיפה הפרשנות את הקוטב של שמירה על האינטרסים הביטחוניים של המעצמה הכובשת.⁷ שני קטבים אלה - טובת הנכבש וביטחון הכובש - הם שמניעים את דיני הכיבוש ויוצרים את מארג השיקולים שהמעצמה הכובשת נדרשת להם בעת שהיא עושה שימוש בכוחות שלטוניים ומנהלת את השטח הכבוש.

בדרישה שמקימה תקנה 43 להבטיח את קיומם של "סדר וביטחון" טמונה החובה המוטלת על הכוח הכובש לאכוף את החוק, הן במובן של סיכול עבריינות והן במובן של אכיפה בדיעבד באמצעות חקירה, העמדה לדין ואף השבת המצב לקדמותו, למשל בהקשר של בנייה בלתי חוקית והשתלטות על אדמות.⁸

הדין ההומניטרי מטיל על הגורם הצבאי בשטח גם את החובה האקטיבית להגן על רכושם של האזרחים המוגנים מפני גורם שלישי, ולנקוט פעולות שיבטיחו את יכולתם ליהנות מקניינם ולהגשים

5 מדינת ישראל רואה בתקנות הנלוות לאמנת האג, אך לא באמנת ז'נבה הרביעית, חלק מהמשפט הבינלאומי המנהגי, שאליו היא מחויבת, ועמדה זו אושרה על ידי בג"ץ. ראו למשל בג"ץ 393/82, ג'מעית אסכאן אלמעלמון נגד מפקד כוחות צה"ל באזור יהודה והשומרון, פסק דין משנת 1983.

6 תקנה 43 לתקנות הנלוות לאמנת האג בדבר דיני המלחמה ביבשה (1907).

7 בג"ץ 393/82, ג'מעית אסכאן אלמעלמון נגד מפקד כוחות צה"ל באזור יהודה והשומרון, פסק דין משנת 1983.

8 בג"ץ 9593/04, מוראר נגד מפקד כוחות צה"ל ביהודה ושומרון. פסק דין משנת 2006, פסקה 33, עמ' 25.

זכויות יסוד אחרות הנתונות להם. סעיף 46 לתקנות האג קובע כי על הכוח הכובש מוטלת החובה לשמור על רכוש הפרטי של האוכלוסייה המוגנת: "יש לכבד את כבוד המשפחה וזכויותיה, חיי אדם ורכוש פרטי [...]".⁹

סעיף 27 לאמנת ז'נבה הרביעית קובע כי בכל הנסיבות יהיו האזרחים המוגנים החיים בשטח הכבוש זכאים "ליחס של דרך ארץ לגופם, לכבודם [...] והם יוגנו במיוחד מפני כל מעשה אלימות או איומי אלימות, ומפני עלבונות [...]".¹⁰

אכיפת החוק בגדה המערבית

כאמור, החובה לאכוף את החוק בשטחים הכבושים מוטלת על מדינת ישראל, שהיא חליפו של הריבון באזור, והסמכויות והכוחות השלטוניים מוקנים לצבא הכובש לתקופת הכיבוש ולצורך ביצוע חובותיו. לפיכך על אכיפת החוק בגדה המערבית אמון מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית (מפקד פיקוד מרכז), המשמש בנעלי הריבון כבעל השליטה האפקטיבית בשטח.

האחריות שמטיל המשפט הבינלאומי על צה"ל ככוח כובש כוללת חובה נגטיבית להימנע מפגיעה באוכלוסייה המוגנת וברכוש, וכן חובה פוזיטיבית להבטיח את שלומה ולהגן עליה ועל רכוש מפני פגיעתו של צד שלישי. לצה"ל, כמי שנושא באחריות להשלטת הסדר והביטחון באזור, מוענקות באופן זמני - למשך תקופת הכיבוש - הסמכויות המאפשרות קיום חובה זו.

אם כן, החובה לאכוף את החוק מונחת בראש ובראשונה לפתחו של צה"ל, כצבא הכובש וכריבון בשטח הכבוש. ואולם צה"ל רשאי לאצול מסמכותו, כפי שאכן עשה, לגורמים אחרים.¹¹ בהתאם להרשאה זו הסמיק צה"ל באמצעות צו צבאי את משטרת ישראל לפעול לאכיפת החוק בשטחי הגדה המערבית. "צו דבר כוחות משטרה הפועלים בשיתוף עם צה"ל (אזור הגדה המערבית) (מס' 52) תשכ"ז-1967" הקנה למשטרה את הסמכויות הניתנות לכל חייל בשטחים, וכן את הסמכויות שהיו נתונות לשוטרים בגדה המערבית ערב כיבושה בידי ישראל. צו זה בוטל ב-2009 עם חקיקתו של "צו דבר הוראות ביטחון (נוסח משולב) (יהודה והשומרון) (מס' 1651), התש"ע-2009".¹² בדומה לקודמו, גם סעיף 4 בצו החדש, העוסק ב"סמכויות שוטר", מקנה לכל שוטר את הסמכויות הנתונות לכל חייל על פי תחיקת הביטחון, וכן את הסמכויות שהיו לכל שוטר על פי הדין שחל באזור ביום כיבוש הגדה המערבית (7 ביוני 1967).

9 סעיף 46 לתקנות הנלוות לאמנת האג דבר דיני המלחמה ביבשה (1907).

10 סעיף 27 לאמנת ז'נבה הרביעית דבר הגנת אזרחים בימי מלחמה (1949).

11 צו דבר הוראות ביטחון (יהודה והשומרון) (מס' 378), תש"ל-1970, ס' 2 (ב'). הצו קובע כי מפקד כוחות צה"ל באזור רשאי להעניק לאחר את סמכויותיו של מפקד צבאי, כולן או מקצתן (הצו דבר הוראות ביטחון תוקן פעמים רבות, וב-1970 נחקק בנפרד, כצו ולא כנספח למנשר).

12 ב-1 בנובמבר 2009 נחתם הצו דבר הוראות הביטחון - נוסח משולב, שנועד ליצור קודקס פלילי המאגד את הצווים המרכזיים בתחיקת הביטחון העוסקים בתחום הביטחוני-פלילי, ובראשם הצו דבר הוראות ביטחון (יהודה והשומרון) (מס' 378), התש"ל-1970, שבו נערכו במרוצת השנים יותר מ-110 תיקונים וכן כעשרים צווים נוספים.

היות שצה"ל משמש בתפקיד הריבון בשטח, הצו בדבר הוראות הביטחון מכפיף את המשטרה והשוטרים למפקד כוחות צה"ל באזור: "לעניין זה, רואים כל שוטר וכל קצין ממשטרת ישראל המופעל באזור בידי רשויות משטרת ישראל, כמי שהועמד תחת פיקוד מפקד כוחות צה"ל באזור.¹³

אכיפת החוק בנוגע לעבירות הנעברות על ידי אזרחים ישראלים באה לידי ביטוי בשני ערוצים: הערוץ המינהלי, שעליו מופקד צה"ל באמצעות המינהל האזרחי, הכולל טיפול מינהלי בעבירות כגון סילוק פולשים מקרקעות לא-להם, הריסת בנייה בלתי חוקית, פינוי מאחז, פינוי פלישה חקלאית וכן הלאה; והערוץ הפלילי הכולל פתיחת תיק פלילי וביצוע חקירה, שעליו מופקד מחוז ש"י במשטרת ישראל. בהתאם לתוצאות החקירה, הערוץ הפלילי כולל גם סמכות לגבש כתב אישום ולהעמיד לדין. גורם נוסף המעורב באכיפת החוק על אזרחים ישראלים בגדה המערבית הוא שירות הביטחון הכללי.

זמן קצר לאחר כיבוש הגדה המערבית קיבלה לידיה משטרת ישראל את הסמכות והחובה לאכוף את החוק בשטחיה, והיא הגוף האחראי לאכיפת החוק בערוץ הפלילי שבו עוסק דו"ח זה. בפרקים הבאים נבקש לבחון באיזו מידה ממלאה מדינת ישראל את חובתה זו, ובפרט את תפקודו של מחוז ש"י, האמון על אכיפת החוק הפלילי בשטחים הכבושים.

החובה לחקור

מניעת עבירות, חקירת עבירות שבוצעו והבאת האשמים לדין הן אבני היסוד בשיטת משטר המבוססת על עקרון שלטון החוק. על גורמי אכיפת החוק, ובהם המשטרה, מוטל למנוע עבירות, לחקור עבירות שבוצעו ולהביא את האשמים לדין. בלי חקירה ראויה אין העמדה לדין ואין ענישה, ובלעדיה אין הרתעה ואין ביטחון וסדר ציבורי.

פקודת המטה הארצי של משטרת ישראל קובעת כי כל איש משטרה מחויב לקבל תלונה על ביצוע עבירה, בין אם היא מעלה חשד לביצוע עבירה פלילית ובין אם אינה מעלה חשד כזה.¹⁴ תלונה על ביצוע עבירה תתקבל באחת מארבע הדרכים הבאות: מפי מתלונן הפונה אל איש משטרה שלא במתקן משטרה, מפי מתלונן המופיע ביחידת משטרה, באמצעות פנייה בכתב ליחידת משטרה או באמצעות שיחת טלפון ליחידת משטרה.¹⁵

החובה לחקור מעוגנת בחוק סדר הדין הפלילי ובפקודת המשטרה. סעיף 3 לפקודת המשטרה (נוסח חדש) התשל"א-1971 קובע כי "משטרת ישראל תעסוק במניעת עבירות ובגילוי, בתפיסת עבריינים ובתביעתם לדין [...] ובקיום הסדר הציבורי וביטחון הנפש והרכוש". סעיף 59 לחוק סדר הדין הפלילי (נוסח משולב) התשמ"ב-1982 קובע כי משנודע למשטרה על ביצוע עבירה, בין אם באמצעות תלונה שהוגשה ובין אם בדרך אחרת - עליה לפתוח בחקירה. חובתה של המשטרה לנהל חקירה יעילה הוכרה גם בפסיקה: "הרשות החוקרת חייבת לבצע את כל פעולות החקירה הנדרשות [...] כחלק מחובתה לאתר עבריינים, להשיג כלפיהם ראיות מספיקות לשם העמדתם לדין ולהביא להרשעתם".¹⁶

13 צו בדבר הוראות ביטחון [נוסח משולב] (יהודה והשומרון) (מס' 1651), התש"ע-2009, פרק א' - הוראות כלליות, הגדרות, ס' 1.

14 פקודת המטה הארצי של משטרת ישראל, מס' 14.01.01 (תאריך פרסום: 1.08.1994), סעיף 2: "הטיפול בתלונה ובתיק חקירה". http://www.police.gov.il/Doc/pkodoi/Doc/sug_2/140101_1.pdf.

15 שם.

16 ת"פ (ירושלים) 102/99 מדינת ישראל נ' אוסאמה סאלם, תק-מח (3)99, 104.

פקודת המשטרה אף קובעת שמונה עילות שבגינן המשטרה רשאית לקבל החלטה שלא להעמיד חשוד לדיון: אין אשמה פלילית, העברין לא נודע, חוסר ראיות מספיקות, מות החשוד או הנאשם, התיישנות העבירה, החשוד או הנאשם אינו בר-עונשין (מטעמי גיל או בריאות הנפש), רשות אחרת מוסמכת לחקור, או שאין עניין לציבור.¹⁷

החובה לחקור קבועה גם במשפט ההומניטרי הבינלאומי. כאמור, בדרישה שמקימה תקנה 43 להבטיח קיומם של "סדר וביטחון" טמונה החובה המוטלת על הכוח הכובש לאכוף את החוק, ובכללה גם החובה לאכיפה בדיעבד, באמצעות חקירה והעמדה לדיון.¹⁸

עם זאת, המשפט ההומניטרי הבינלאומי אינו מפרט עקרונות ליישומה של החובה לחקור, ולכן תוכנה מבוסס על מקורות משפטיים נוספים, כגון הוראות משפט זכויות האדם הבינלאומי, החלות ישירות על החובה לחקור ומפרטות את תנאיה: עצמאות; היעדר משוא-פנים¹⁹; יעילות ומקצועיות - הגוף החוקר יהיה בעל היכולת לאסוף ראיות שיירדו לחקר האמת ויאפשרו מתן פיצוי הולם לקורבנות ההתנהלות הבלתי חוקית שתיחשף²⁰; מהירות - קצב החקירה אסור שישפיע על יעילותה או יכולתה לספק סעד לקורבנות ולהרתיע עבריינים פוטנציאליים²¹; שקיפות וביקורת ציבורית על החקירה - הליך החקירה יאפשר לציבור לעקוב אחר תהליך קבלת ההחלטות, יאפשר פיקוח ציבורי, ויאפשר לקורבנות לבני משפחותיהם, לעורכי דינם ולנציגיהם לבדוק את איכות החקירה ואת סבירות ממצאיה. דרישה זו מהווה חלק בלתי נפרד ואינטגרלי מדרישות היעילות והמקצועיות של החקירות. ללא מעורבות ציבורית, ללא מעורבות של הקורבנות ונציגיהם, ללא פיקוח על הליכי החקירה - הליכים אלה נידונים לכישלון ולעיוות.²²

ציוני דרך מרכזיים בתולדות אכיפת החוק בגדה המערבית

דו"ח קרפ (1982)

בסוף אפריל 1981 מינה היועץ המשפטי לממשלה אז, יצחק זמיר, צוות מעקב מיוחד לבחינת חקירות נגד ישראלים בגדה המערבית בראשות המשנה ליועץ המשפטי, יהודית קרפ.²³ יתר חברי הצוות היו פרקליט מחוז ירושלים, היועץ המשפטי למפקדת אזור יהודה ושומרון, ראש מדור תביעות במשטרת ישראל.

להקמת הצוות קדמו שני אירועים שבהם נשמעה ביקורת חריפה על תפקוד המשטרה בכל הנוגע לחקירת עבירות שביצעו מתנחלים כלפי פלסטינים. הראשון היה מכתב פומבי, שבו מרצים למשפטים מהאוניברסיטה העברית בירושלים ומהאוניברסיטת תל אביב הביעו את דאגתם לשלטון החוק בישראל.

17 שם, סעיף 5.

18 בג"ץ 9593/04, מורא נגד מפקד כוחות צה"ל ביהודה ושומרון. פסק דין משנת 2006, פסקה 33, עמ' 25.

19 ראו למשל: אמנת האו"ם הבינלאומית לזכויות אזרחיות ופוליטיות, סעיפים 2 ו-7; האמנה נגד עינויים, סעיף 12.

20 ראו למשל: האמנה לזכויות אזרחיות ופוליטיות, סעיפים 2(ב) ו-2(ג) - "הרשויות המוסמכות", "תרופה יעילה".

21 ראו לדוגמה: הערה כללית 31 של ועדת זכויות האדם בדבר חקירת הפרות האמנה הבינלאומית לזכויות אזרחיות ופוליטיות, סעיף 15 - "מהירות"; הערה כללית 20 של ועדת זכויות האדם בדבר האיסור על עינויים ונגד יחס ועונשים אכזריים, פסקה 14 - "יש לחקור תלונות במהירות [...] כדי שהתרופה תהיה יעילה".

22 ראו למשל החלטת האו"ם: עקרון 16 עקרונות המניעה והחקירה האפקטיבית של הוצאות להורג שרירותיות וללא משפט, מתוך רשומות הוועדה לזכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות, (no. 1) U.N. ESCOR Supp. (1989) at 52, U.N. Doc. E/1989/89 (1989).

23 יהודית קרפ היא חברה במועצה הציבורית של יש דין.

המכתב מנה שורה של תקריות שבהן מתנחלים הפרו את החוק ופגעו בתושבים פלסטינים, אך לא נחקרו על ידי המשטרה, או שנחקרו באופן בלתי ממצה; האירוע השני היה פרשת בית הדסה והעתירה לבג"ץ שהוגשה בעקבותיה.²⁴ במהלך הדיון בעתירה מתח בית המשפט ביקורת חריפה על מחדליה של המשטרה בחקירת תלונות בחברון, ובעקבותיה התחייבה המדינה לפעול למניעת הפרות של הסדר הציבורי ולחקור ביסודיות תלונות וחשדות בתחום זה.

דו"ח קרפ הוגש ליועץ המשפטי לממשלה במאי 1982 ונחשב לפורץ דרך. לראשונה נדרש גורם רשמי לבדוק לעומק את עבודת גורמי האכיפה בשטחים בהתמודדותם עם עבריינות של ישראלים נגד פלסטינים בגדה המערבית - שקרפ ראתה בה תופעה המובחנת מעבריינות פלילית "רגילה" ואפיינה אותה כעבריינות פלילית בעלת רקע אידיאולוגי.²⁵ תמונת המצב העגומה שנחשפה בדו"ח קרפ והמסקנות החריפות שאלהן הגיע צוות המעקב בנוגע לפעולתם הכושלת של הגורמים האמונים על אכיפת החוק בשטחים היו הפעם הראשונה שבה נמתחה עליהם ביקורת גלויה ונוקבת כל כך.

שיטת העבודה של צוות המעקב בראשות קרפ כללה מעקב אחר חקירתם של אירועים שבהם היו מעורבים אזרחים ישראלים בעבירות נגד פלסטינים תושבי הגדה המערבית. צוות המעקב בחן את תוצאות החקירות, את עילות הסגירה של תיקי החקירה, את משך החקירות ואת איכותן. הממצאים הובילו את צוות המעקב לקבוע כי בתפקוד המשטרה ישנם ליקויים של ממש.²⁶ אופי המעשים נשוא התלונות, כך סברה קרפ, מהווה כשלעצמו מקדם שלילי לחקירה יעילה, וכך גם העובדה שמבצעייהם אינם "עבריינים" במובן המקובל. צוות המעקב התרשם כי המשטרה חוקרת עבירות אלו באופן אמביולנטי והדבר ניכר בתוצאות החקירה.²⁷

עוד קבע הצוות כי את הממצאים הקשים הנוגעים לכישלון החקירות לא ניתן להסביר כ"אילוץ" כלליים בלבד, וכי תמונת המצב מגלה באופן ברור "מאפייני רקע מיוחדים ובעייתיות קשה" הנגזרים מבעיות ספציפיות כגון מחסור בכוח אדם, רמת החוקרים, סדרי עדיפויות, קשיי שפה וכו', שיש בכוחן להסביר את אטיות החקירות, את כשלי החקירה ואת סגירת התיקים שחקירתם לא מוצתה.²⁸

בנוסף, ביקשה קרפ באופן חריג להניח את האחריות לכישלון אכיפת החוק ולמחדלי גורמי האכיפה גם לפתחו של הדרג המדיני, בכך שקבעה כי הליקויים הם תסמין של בעיה עמוקה הרבה יותר. לדבריה, בעיה זו מחייבת פעולה מהירה ונחושה לפתרון הבעיה מן השורש ולעצירת הפגיעה ביסודות שלטון החוק.²⁹

"...ונראה שהליקויים האמורים, הגם שהם מחייבים מצד עצמם טיפול שורשי ביותר, אינם אלא סימפטום לבעיה עמוקה יותר, שיש בה תחילתו של תהליך מסוכן, שסופו מי ישורנו. כיוון שכך לא יהיה זה נכון למקד את ההתייחסות למשטרה בלבד או למצ"ח ולפעולותיהם. נראה שיש לעשות ללא דיחוי כדי להעלות לדיון בדרגים המדיניים את המציאות ואת השלכותיה הקשות, כדי למצוא פתרון דחוף למצב זה ולגבש עמדה

24 בג"ץ 175/81, **מוסטפה ענאבי אל נאתשה נ' שר הביטחון**, פ"ד לה(3). עניינה של הפרשה המכונה "בית הדסה" הוא תלונות של פלסטינים תושבי חברון על הטרדות והתעללות מצד מתנחלי בית הדסה שמטרתן היתה להפחיד ולהרחיק את התושבים הפלסטינים ממקום מושבם על מנת לתפוס אותו.

25 יהודית קרפ (יו"ר), **חקירת חשדות נגד ישראלים ביהודה והשומרון - דו"ח צוות המעקב**, משרד המשפטים, 1982, עמ' 24.

26 שם, עמ' 31.

27 שם, עמ' 25, 28.

28 שם, עמ' 7-8.

29 שם, עמ' 31.

ממשלתית מוסמכת שתופעל על ידי רשויות הממשלה כולן, כדי למנוע הידרדרות ופגיעה ביסודות שלטון החוק.³⁰

שמונה חודשים לאחר פרסומו של הדו"ח פנתה קרפ לשר המשפטים במכתב פנימי שבו התריעה כי מצב אכיפת החוק בשטחים לא השתפר, ובכמה תחומים אף החמיר.³¹ כשנה לאחר פרסומו פנתה קרפ במכתב ליועץ המשפטי לממשלה, ובו ציינה כי "לא נעשתה כל פעולה של ממש להסקת מסקנות המתבקשות מהדו"ח, והריוה מונח כאבן שאין לה הופכין".³² המכתבים הובילו לשורה של התכתבויות ודיונים בין גורמים מדיניים ומשפטיים שונים שנמשכו שנים, אך לא הביאו לשינוי משמעותי במערך אכיפת החוק בגדה המערבית.

דו"ח שמגר (1994)

ב-1994, 12 שנים לאחר פרסום דו"ח קרפ, הגישה ועדת שמגר דו"ח המסכם את ממצאיה. היתה זו ועדת חקירה ממלכתית שהוקמה בעקבות הטבח שביצע ברוך גולדשטיין במערת המכפלה, ובראשה עמד נשיא בית המשפט העליון לשעבר מאיר שמגר. דו"ח זה תיאר את כישלונם של גורמי אכיפת החוק ביישום המלצות ועדת קרפ והמליץ על שורת רפורמות בתחום אכיפת החוק בגדה, ובמרכזן ריכוז האחריות להליכי החקירה והסמכות לבצעה בידי משטרת ישראל. בהתאם המליצה הועדה על הקצאת כוח אדם בהיקף העונה על צורכי המשטרה, על קביעת נהלים המסדירים את התיאום וחלוקת הסמכויות בין הצבא למשטרה לצורך ליווי השוטרים במשימותיהם והעברת מידע בין שני הגופים, על קביעת הסדרים שיקלו על ביצוע פעולות חקירה בידי המשטרה, ועל הפעלתם של כוחות משטרה במקום צבא באירועי הפרות סדר על ידי יהודים. עוד המליץ הדו"ח על פתיחת תחנות משטרה ביישובים יהודיים מרכזיים בגדה.³³ בעקבות מסקנות דו"ח שמגר הוקם מחוז ש"י במשטרת ישראל ונקבעו נהלים מתואמים לאכיפת החוק על ישראלים בגדה.

הקמת מחוז ש"י במשטרה (1994)

כאמור, בעקבות המלצות דו"ח שמגר וכמענה לביקורת המתמשכת בנוגע לבעיות אכיפת החוק באזור, הוקם בשנת 1994 מחוז ש"י. כיום משרתים במחוז כאלף שוטרים, והוא מורכב מארבעה מרחבים ותחנות: מרחב חברון שבקריית ארבע, מרחב שומרון שבאריאל (שבתחומו שתי יחידות משנה - נקודת מעלה אפרים ונקודת קדום בקדומים), תחנת בנימין שבמחנות בית אל, ותחנת מעלה אדומים הממוקמת בכניסה למעלה אדומים. כן מוצבים שוטרים במפקדות התיאום והקישור הסמוכות לערים הפלסטיניות שכם, קלקיליה, ג'נין וטולכרם.³⁴

נוהל אכיפת החוק והסדר לגבי ישראלים מפירי חוק בגדה המערבית - חלוקת תחומי אחריות בין צה"ל למשטרה (1998)

בספטמבר 1998, ארבע שנים לאחר פרסום דו"ח שמגר והקמת מחוז ש"י, בעקבות ביקורת חריפה שנשמעה מצד מנהיגות המתנחלים על חלק מההמלצות האופרטיביות שבדו"ח, הפיץ היועץ המשפטי לממשלה אז, אליקים רובינשטיין, את "נוהל אכיפת החוק והסדר לגבי ישראלים מפירי חוק באיו"ש

30 שם, שם.

31 ברוך מאיר, "מצב אכיפת החוק ביו"ש - החמיר", מעריב, 5 בינואר 1984.

32 מצוטט בדו"ח ועדת החקירה לעניין הטבח במערת המכפלה בחברון (ועדת שמגר), דין וחשבון, התשנ"ד-1994, ירושלים, עמ' 173.

33 שם, עמ' 251.

34 אתר האינטרנט של מחוז ש"י במשטרת ישראל: <http://www.police.gov.il/contentPage.aspx?pid=301&mid=6>, משטרת ישראל - דין וחשבון שנתי 2013, ע"פ חוק חופש המידע, התשנ"ח - 1998, עמ' 132.

ובאזח"ע" (אזור יהודה ושומרון ואזור חבל עזה).³⁵ הנוהל הגדיר בין היתר את תחומי האחריות של המשטרה והצבא, וקבע כי חלוקת האחריות בדבר הגורם המטפל באירוע של אכיפת חוק בשטחים תתקיים על פי שני מדדים: מקום האירוע (בתוך התנחלות או מחוצה לה), וקיומו או היעדרו של מידע מוקדם על האירוע. על פי הנוהל, מרב האחריות לאכיפת החוק בשטחי הגדה המערבית מוטלת על משטרת ישראל, אך אין בכך כדי לפטור את חיילי צה"ל מטיפול מידי באירוע וממעצר חשודים.³⁶

דו"ח ששון (2005)

הפעם הבאה שבה נדרש גורם רשמי לעסוק באופן יסודי בסוגיית אכיפת החוק בשטחים היתה ב-2004, עם מינויה של עו"ד טליה ששון בידי ראש הממשלה דאז, אריאל שרון, לבחון את סוגיית המאחזים הבלתי מורשים. בדו"ח שהגישה לראש הממשלה בחורף 2005 הקדישה ששון פרק שלם לאכיפת החוק בגדה המערבית, ובכלל זאת למשטרת מחוז ש"י.³⁷

ששון הצביעה על כמה בעיות מבניות באופן פעילותו של מחוז ש"י: (1) כוח אדם מצומצם שאינו הולם את הצורך; (2) תלות של שוטרי מחוז ש"י בשיתוף פעולה של חיילי צה"ל; (התלות נוצרת בעיקר בשל הקרבה בין אירוע בעל אופי פלילי לאירוע ביטחוני); (3) הנוכחות המסיבית בשטח היא של חיילי צה"ל ולא של שוטרי מחוז ש"י. בקרב חיילי צה"ל ישנה נכונות נמוכה לדווח למשטרה על אירועים. בהיעדר דיווח מידיי על עבירה, המשטרה מגיעה למקום באיחור ויכולתה לאסוף ראיות נפגעת; (4) היעדר נכונות של חיילי צה"ל שהיו עדים לעבירות שביצעו אזרחים ישראלים למסור מידע שיסייע באיסוף ראיות ובחקירת העבירות.

בנוסף לבעיות אלה, שוטרי מחוז ש"י נתקלים בקשיים הכרוכים בהתמודדות עם אוכלוסיית המתנחלים, שחלק ממנה, כך קובעת ששון, רואה במשטרת מחוז ש"י "שלטון זר כמעט".³⁸ קושי נוסף טמון בעבודה עם האוכלוסייה הפלסטינית, שלא תמיד נכונה לשתף פעולה עם המשטרה הישראלית, ולא פעם אף נמנעת מהגשת תלונות על עבירות.

אולם הכשל המרכזי שעליו הצביעה ששון הוא המסר הכפול בנוגע לאכיפת החוק שמעבירות ממשלות ישראל לאורך כל השנים לכל דרגי הביצוע, הביטחוניים והאזרחיים. ששון מצאה כי בכל הקשור לאכיפת החוק בשטחים מועבר מהדרג המדיני מסר של אי-אכיפה. "לא רק שהעבריינים אינו נענש; התמונה בכללותה מחייבת מסקנה שאיש אינו מתכוון ברצינות לאכוף את החוק." את המצב השורר בשטחי הגדה תיארה ששון כהפרת חוק בוטה "תוך הצגת מראית עין כאילו יש כאן מערכת מוסדית מסודרת הפועלת כחוק."³⁹ המסר הכפול, קובעת ששון, מחלחל לצה"ל - על חייליו ומפקדיו, למשטרת ישראל ולשוטריה, לציבור המתנחלים ולכלל הציבור בישראל.⁴⁰

35 העבודה על הנוהל החלה חודשים ספורים לפני הטבח שביצע ברוך גולדשטיין במערת המכפלה, על ידי היועץ המשפטי לממשלה דאז, מיכאל בן יאיר. המסמך, שנודע בשם "הנהלים המיוחדים", הוביל ללחצים מצד מנהיגי המתנחלים שטענו כי אלו משקפים אפליה כלפי ציבור המתנחלים ומסמנים אותם כעבריינים. הלחצים הובילו למינוי של צוות שרים בראשות שר המשפטים שבדק את הנהלים המיוחדים. בסופו של דבר, ב-2 בספטמבר 1999 הפיץ היועץ המשפטי אליקים רובינשטיין את הנוהל המתוקן - "נוהל אכיפת החוק והסדר לגבי ישראלים מפירי חוק באיו"ש ובאזח"ע".

36 היועץ המשפטי לממשלה, נוהל אכיפת החוק והסדר לגבי ישראלים מפירי חוק באיו"ש ובאזח"ע, סעיף 11 (א) (5) (ג).

37 עו"ד טליה ששון, חוות דעת בנושא מאחזים בלתי מורשים, ירושלים, פברואר 2005, פרק 10.

38 שם, עמ' 266.

39 שם, עמ' 43-47.

40 שם, עמ' 268.

בדומה לקודמיו, גם הדו"ח שחיברה ששון כלל שורה של רפורמות והמלצות לשיפור אכיפת החוק בגדה המערבית. אף על פי שחלק מההמלצות שנכללו בדו"ח ששון יושמו, אכיפת החוק הרעועה על אזרחים ישראלים בשטחים נותרה בעינה.

פרק ב

אכיפת חוק על אזרחים ישראלים הפוגעים בפלסטינים וברכושם

מחוז ש"י

הגורמים האמונים על אכיפת החוק בנוגע לעבירות הנעברות על ידי אזרחים ישראלים בגדה המערבית הם מחוז ש"י במשטרת ישראל, צה"ל, השב"כ והמינהל האזרחי. מחוז ש"י מופקד על כל הנוגע לאכיפה במישור הפלילי, הכוללת פתיחת תיק פלילי וביצוע חקירה. במידת הצורך, בהתאם לתוצאות החקירה, מופקד המחוז גם על העמדה לדין בעבירות קלות יחסית ועל סיוע לפרקליטות בגיבוש כתבי אישום והעמדה לדין.

מחוז ש"י הוקם בשנת 1994 בעקבות פרסום דו"ח ועדת שמגר. שטח המחוז משתרע ממחסום בזק בצפון (סמוך לבית שאן) ועד לצומת שוקת בדרום (סמוך לבאר שבע) והוא הגדול במחוזות משטרת ישראל מבחינת שטח. במחוז פועלים שני מרחבים: מרחב שומרון ומרחב חברון, המפעילים כמה תחנות ונקודות משטרה, ופועלות בו גם שתי יחידות מחוזיות: יס"מ (יחידת סיור מיוחדת) וימ"ר (יחידה מרכזית) האחראית על חקירות מורכבות. לפי נתוני משטרת ישראל, המחוז משרת כ-3 מיליון תושבים - 327 אלף אזרחים ישראלים המתגוררים ב-229 יישובים, ו-2,632,000 פלסטינים המתגוררים ב-510 כפרים.⁴¹

לפי נתוני משטרת ישראל, נכון ל-2013 שירתו במחוז כאלף שוטרים⁴² (ערב הקמתו שירתו בו 580 שוטרים, וב-1995 עלה מספרם ל-1,175). בשנים האחרונות הצטמצם מעט כוח האדם (במחוז).⁴³ במהלך השנים נשמעו טענות כי איכות החוקרים והשוטרים במחוז ש"י נחשבת לירודה ביחס למחוזות אחרים. שוטרי המחוז אמנם זכאים לתוספת סיכון לשכרם (העשויה להגיע עד 2,000 ₪ בחודש), אך המשטרה מתקשה לגייס אליו שוטרים. כבר עם הקמתו סירבו מחוזות אחרים לוותר על חוקרים ושוטרים איכותיים לטובת המחוז החדש, ועד היום שוטרים ואף קצינים בדרגות בכירות יותר רואים בו מצד אחד מחוז עמוס בעבודה משטרתית שגרתית ושוחקת, ומצד שני דל במקרים מאתגרים של פשיעה חמורה. לפיכך הוא מאויש בקצינים מתחילים יחסית, או כאלה הרואים בו תחנת מעבר.⁴⁴

קצין משטרה ששירת בעבר במחוז טען בכתבה שפורסמה בעיתון "הארץ" כי בשנים האחרונות חלה מגמת שינוי ושיפור: "מחוז ש"י היה עיר מקלט לשוטרים בעייתיים, ובעבר היו פה חוקרים לא טובים. אבל אני מרגיש שבשנים האחרונות יש שינוי מגמה ושמנסים לשים דגש על המחוז", סיפר. "המפקדים האחרונים שלו הם פייטרים יותר ומנערים את האנשים. אבל לוקח זמן לשנות את הדיסקט, במיוחד

41 משטרת ישראל – דין וחשבון שנתי 2013, ע"פ חוק חופש המידע, התשנ"ח-1998, עמ' 132.

42 756 נגידים, 167 קצינים, 77 שח"מ ו-4 בשירות לאומי. שם, עמ' 132.

43 הנתונים נלקחו מאתר האינטרנט של משטרת ישראל, www.police.gov.il/contentPage.aspx?pid=24&mid=6.

44 חיים לוינסון, "עשרות תיקי חקירה נסגרים בגלל רשלנות של מחוז ש"י", הארץ, 9.12.2011.

כשקשה להביא קצינים חדשים.⁴⁵ באותה כתבה טען קצין אחר ששירת במחוז ש"י כי אין מקום לדבר על הבעייתיות בלשון עבר. לטענתו, לנתונים המיוחדים של המחוז ולהשפעתם על זהות השוטרים המגיעים אליו יש תוצאה שמזינה את עצמה. "זה מקום שנוח לשוטר לא חרוץ לעבוד בו, כי בשם המרחק, סידורי הביטחון ונוכחות הצבא עובדים קשה פחות. כך יש במחוז שוטרים רבים שמתעניינים בעיקר בתוספת למשכורת," הוא טען. "אז במחוז המציאו את תיאוריית ארבע הרגליים (ארבע הרגליים של אכיפת החוק בשטחים: המשטרה, צה"ל, שב"כ והמינהל האזרחי), ובשמן של ארבע הרגליים לא מטפלים בדברים."⁴⁶

בתחילת 2013 הוקם בימ"ר ש"י **מפלג לפשיעה לאומנית** שנועד לטפל בפשיעה אידיאולוגית. באתר האינטרנט של משטרת ישראל נכתב כי "העלייה המדאגה במספר האירועים הפליליים בעלי רקע וזיקה לאומנית הביאה להחלטה על הקמת כוח משטרי משמעותי לטיפול בתופעות הללו במגוון מישורים." עבודת המטה להקמת היחידה החלה בסוף 2011, בעקבות אירוע שבו פרצו פעילי ימין לבסיס חטמ"ר אפרים, השחיתו כלי רכב והכו את הסמח"ט. ביחידה תקן ל-80 שוטרים, רובם חוקרים ובלשים, והמטרה היא להביא בתוך שנה או שנתיים למצב שבו היא תוכל לטפל בכל עבירות הפשיעה הלאומנית (שכרגע מטופלת גם ביחידות הפרות הסדר (הפס"ד) במרחבים ובתחנות.

בנוסף להקמת היחידה, נקבעה הגדרה לפשיעה לאומנית ונקבע סל עבירות הנופלות תחת ההגדרה:

"אירועי 'פשיעה לאומנית' הוגדרו כמעשים פליליים הכוללים פגיעה בנפש ו/או ברכוש, המבוצעת על ידי יחיד או קבוצה (כאשר המבצע הוא יהודי [שמאל/ימין], ערבי [ישראלי/פלסטיני] וזרים), אשר נעשו או תוכננו להיעשות כדי להשפיע על עניין מדיני, אידיאולוגי או דתי [...] בסל הפשיעה הנ"ל נכללות עבירות רבות ומגוונות המצויות בספר החוקים: עבירות נגד הגוף, החירות או הרכוש, איומים או סחיטה, בריונות, תקלות לציבור ועוד כאשר המניע לביצוע העבירות הנ"ל הוא מתוך גזענות או שנאה כהגדרתן בספר החוקים..."⁴⁷

מחוז ש"י במשטרה מתייחס להגדרה רחבה מאוד של "פשיעה לאומנית" - כל עבירה שיש חשש קל שבקלים שיש לה קשר לפשיעה לאומנית עוברת לטיפול היחידה, במיוחד כשמדובר בעבירות שהתרחשו במוקדי החיכוך המוכרים באזור.⁴⁸ לפי עיתון "הארץ", מאחורי מדיניות זו מצויה התפיסה כי יש לחקור במלוא המרץ כל עבירה כדי ליצור הרתעה, וכי גם אם אין הצלחה בהבאת עצורים לעונשי מאסר, הצטברות של מעצרים קצרים, מעצרי בית וצוויו הרחקה מהאזור מרחיקים את הגורמים הבעייתיים מהשטח.⁴⁹

ההשקעה העיקרית של המפלג החדש היא ביכולות בילוש ובעבודת מודיעין, אך למרות הכוונות והמשאבים שהופנו אליו, הקמתו לא תקפה עד כה את נקודת התורפה העיקרית של מחוז ש"י - אי-ביצוע פעולות חקירה בסיסיות בתיקי החקירה. נראה כי לעת עתה לא ניכר שינוי של ממש כתוצאה מפעילותה - לא במספר כתבי האישום ולא בכמות הפעילות העבריינית בשטח.

45 שם.

46 שם.

47 מכתב מאת עו"ד רפ"ק חמוטל סבג, הממונה על חופש המידע, היחידה לתלונות הציבור, משטרת ישראל, 18.3.2014, בתשובה לבקשת יש דין לפי חוק חופש המידע.

48 כך נמסר ליש דין בפגישה שהתקיימה עם מפקד מחוז ש"י לשעבר, ניצב קובי כהן, ב-25.8.2013.

49 חיים לוינסון, "המפלג לפשיעה לאומנית מתעסק בעבירות קלות", **הארץ**, 5.8.2013.

תג מחיר

המונח "תג מחיר", המתייחס בדרך כלל לעבירות שמתבצעות כדי להרתיע את מקבלי ההחלטות והציבור מפני פינוי מבנים בלתי חוקיים במאחזים ובהתנחלויות, פרץ לתודעה הציבורית בשנת 2008 ומאז הוא שולט באופן בלעדי בשיח העוסק בעבריינות אידיאולוגית של ישראלים בגדה המערבית.

בדו"ח המשטרה לשנת 2009 הוגדרו פעולות תג מחיר באופן הבא: "תג מחיר" משמעותו "המחיר שישלמו כוחות הביטחון על כל פעולה שיבצעו לפינוי מאחז. המתווה - חסימת צמתים, יידוי אבנים לעבר כלי רכב של פלסטינאים ושל כוחות ביטחון, הפס"ד (הפרות סדר) כלפי מקומיים, פגיעה בקודשי דת ופעילות מול כוחות הביטחון."⁵⁰

תשומת הלב הישראלית והעולמית שקיבלה התופעה יצרה לחץ על מדינת ישראל ועל גורמי האכיפה להראות כי ננקטות פעולות כדי לצמצמה. נוכח הכישלון המהדהד בהגשת כתבי אישום נגד המעורבים בפעולות אלה גבר השימוש בצווים מינהליים.⁵¹

כדי לשפר את ההתמודדות עם עבירות אלה הוקם בתחילת 2013 מפלג לפשיעה לאומנית בימ"ר ש"י, שנועד לטפל בפשיעה אידיאולוגית של יהודים נגד פלסטינים. בהמשך, ביוני 2013, החליט הקבינט המדיני-ביטחוני להסמיך את שר הביטחון להכריז על פעילי "תג מחיר" כ"התאחדות בלתי מותרת" - סמכות הנובעת מתקנות ההגנה לשעת חירום משנת 1945. ההכרזה מאפשרת לשב"כ, למשטרה ולפרקליטות לעצור חשודים לתקופות ארוכות יותר, למנוע מהם פגישה עם עורך דין במהלך חקירה, לבצע מעצר עד תום ההליכים, לעקל רכוש, נדל"ן וחשבונות בנק של הפעילים, וכן להפעיל נגדם אמצעים חריפים יותר מצד כוחות הביטחון וענישה כבדה יותר על ידי בתי המשפט.⁵²

עמדת יש דין היא כי אין הבדל מהותי בין האירועים המכונים "תג מחיר" ובין עבירות אידיאולוגיות אחרות שמבצעים אזרחים ישראלים ברחבי הגדה המערבית נגד פלסטינים ורכושם, וכי יש להביא את כולם בחשבון ולטפל בהם בחומרה. למעשה, ממעקב יש דין עולה שהפעילות העבריינית העיקרית של ישראלים בגדה, שעניינה השתלטות על אדמות ומניעת גישה אליהן, אינה נופלת תחת הגדרת "תג מחיר", אך משמעותה מבחינת הפגיעה בזכויותיהם של הפלסטינים מרחיקת לכת הרבה יותר.

⁵⁰ משטרת ישראל, דין וחשבון שנתי 2009, עמ' 179.

⁵¹ ראו למשל: יהושע בריינר, "החרפה במאבק בתג מחיר: פעיל הימין רותק ליישוב", **וואלה**, 26 ביוני 2013; חיים לוינסון, "12 פעילי תג מחיר הורחקו מיו"ש לתקופה על עד שנה", **הארץ**, 2.8.2011; יאיר אלטמן, "12 מתנחלים הורחקו מיו"ש: סיכנו חיי אדם", **ynet**, 5.1.2012.

⁵² החלטה זו התקבלה לאחר שנגזזה המלצתם של השב"כ, שרת המשפטים ציפי לבני והשר לביטחון פנים יצחק אהרונוביץ', בתמיכת היועץ המשפטי לממשלה, להכריז על פעילי "תג מחיר" כעל פעילים בארגון טרור, בהתאם לפקודה למניעת טרור מ-1948. ראו ברק רביד, "נתניהו ריכך את המלצת השב"כ: תג מחיר אינו טרור, אלא רק התאחדות בלתי מותרת", **הארץ**, 16.6.2013; ברק רביד וגילי כהן, "שר הביטחון אישר הגדרה שתאפשר צעדי אכיפה מחמירים נגד פעילי 'תג מחיר'", **הארץ**, 1.7.2013.

תוצאות מעקב יש דין אחר הטיפול בתלונות פלסטינים נגד אזרחים ישראלים (נתונים)

במסגרת עבודת יש דין עוקב הצוות המשפטי של הארגון אחר חקירות תלונותיהם של קורבנות עבירה פלסטינים המיוצגים בידי הארגון, ושתלונותיהם נחקרות ביחידות משטרת מחוז ש"י.⁵³ הנתונים המוצגים להלן נשענים על מדגם רחב של 1,067 תיקי חקירה המצויים במעקב יש דין החל מהקמת הארגון במרס 2005.

סוגי עבירות

יש דין מחלק את התלונות הנחקרות לארבע קטגוריות עיקריות של עבירה: אלימות, פגיעה ברכוש, השתלטות על אדמות פלסטיניות, ועבירות מתחומים אחרים.

34% מהתיקים (366) עניינם תלונות בחשד לעבירות אלימות של אזרחים ישראלים כלפי פלסטינים בגדה המערבית, כולל מקרי ירי, הכאה, יידוי אבנים, תקיפה באמצעות אלה, סכין, קת רובה, דריסה, איומים ועוד.

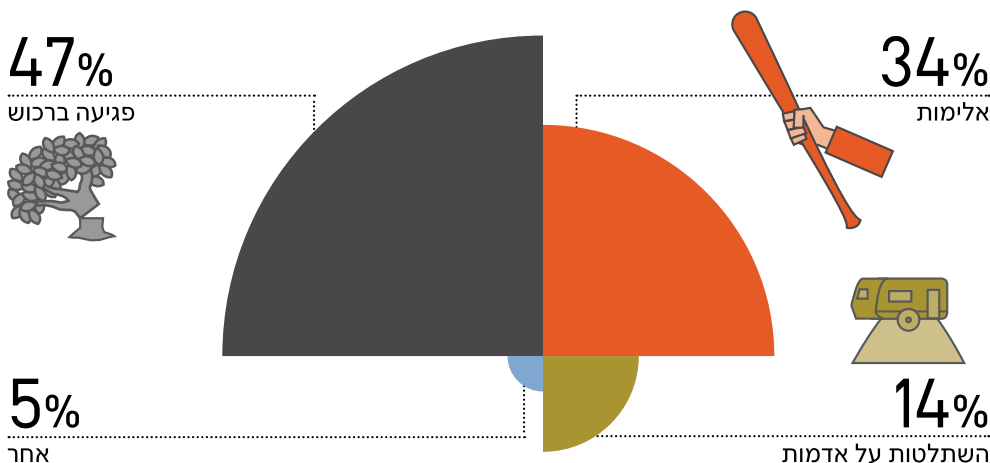
47% מהתיקים (501) עניינם תלונות בחשד לעבירות של גרימת נזק לרכושם של פלסטינים בידי אזרחים ישראלים, כולל עבירות של הצתה, גניבה, פגיעה בציד חקלאי, כריתת עצים או פגיעה בגידולים אחרים, גניבת יכול, הצתת מכוניות, גרימת נזק לבתים, גניבת בעלי חיים ועוד. כמחצית מכלל עבירות הפגיעה ברכוש הן פגיעה והשחתה של עצי פרי.

14% מהתיקים (149) עניינם תלונות בחשד להשתלטות על אדמות פלסטיניות בידי אזרחים ישראלים. תיקים אלה נפתחו בעקבות ניסיונות של ישראלים להשתלט על אדמות פלסטיניות באמצעות גידור, עיבוד, הצבת מבנים, קרוואנים או חממות, סילוק פלסטינים מחלקותיהם, מניעת גישתם של פלסטינים לאדמותיהם, הסגת גבול ועוד.

5% מהתיקים (51) עניינם תלונות בחשד לעבירות אחרות שאינן נופלות בתחום שלוש הקטגוריות שהוזכרו לעיל. אלה כוללות הריגת בעלי חיים, חילול מסגדים ובתי קברות, הזרמת שפכים והשלכת פסולת לאדמות חקלאיות של פלסטינים ועוד, שבוצעו לכאורה בידי אזרחים ישראלים.

53 כאמור, תוצאות המעקב המוצגות כאן מוטות במידת מה לטובת גורמי אכיפת החוק, משום שיש דין משתדל לסייע לגורמי החקירה והתביעה המטפלים בתלונותיהם של קורבנות עבירה שהארגון מייצג. יש להניח שסיוע זה משפיע לטובה על תוצאות החקירה, וכי שיעור הכישלון בחקירת תלונות של קורבנות עבירה פלסטינים שאינם זוכים לסיוע של ארגוני זכויות אדם או עורכי דין פרטיים גבוה יותר.

תיקי החקירה בחלוקה לקבוצות עבירה, 2004-2005

תוצאות חקירות המשטרה

בעת כתיבת דו"ח זה היו במעקב יש דין 1,067 תיקי חקירה שהתנהלו במחוז ש"י בעקבות תלונות שהגישו קורבנות עבירה פלסטינים. מתוכם הסתיים טיפול גורמי החקירה והתביעה ב-996 תיקים.⁵⁴ מתוך תיקי החקירה שבהם גורמי החקירה והתביעה סיימו את עבודתם וקיבלו החלטה בתיק, רק ב-74 תיקים, שהם 7.4%, הוגשו כתבי אישום נגד חשודים.

יתר תיקי החקירה נסגרו בעילות שונות. בחינת עילות הסגירה של התיקים הללו מלמדת כי 85.3% מהם נסגרו בעילות המעידות על כישלון בחקירתם⁵⁵: רובם המכריע נסגרו בשל כישלון חוקרי המשטרה לאתר את העבריינים או לאסוף די ראיות להעמדה לדין, ומקצתם נסגרו בשל אובדן התלונות בידי המשטרה או סגירה בלתי מוצדקת לכאורה של תיקי חקירה בעלת "אין אשמה פלילית".

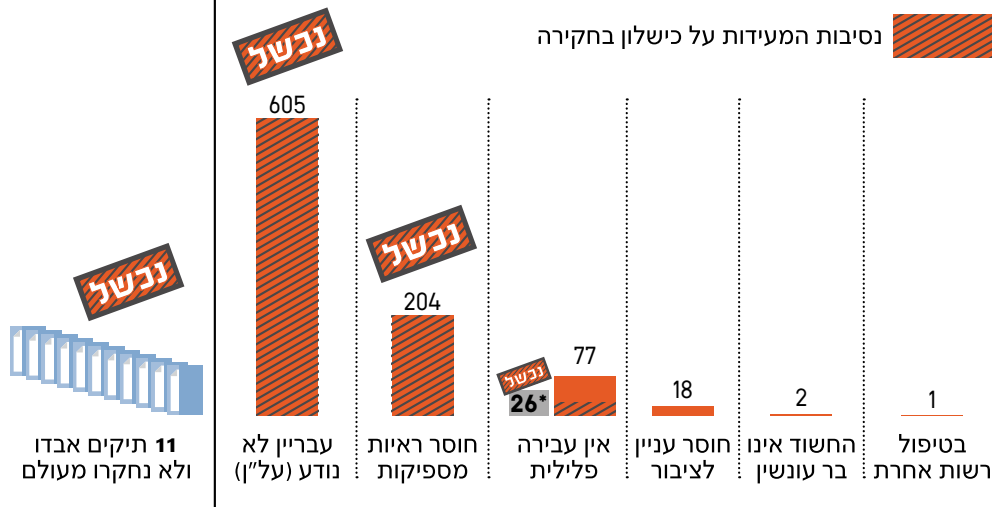
- 605 תיקים נסגרו בעילת "עבריו לא נודע" (על"ן), המעידה על כישלונה של המשטרה באיתור חשודים בביצוע העבירות;
- 204 תיקים נסגרו בעילת "חוסר ראיות מספיקות", בשל כישלונם של החוקרים לאסוף ולגבש ראיות מספיקות להעמדה לדין של חשודים שאותרו;
- 77 תיקים נסגרו בעילת "אין אשמה פלילית", שמשמעותה כי לא בוצעה עבירה פלילית או שלחשוד אין כל קשר לעבירה שבוצעה; מתוכם, ב-26 תיקים ערער יש דין על ההחלטה, משום שהצוות המשפטי שבחן את התיק סבר שההחלטה לסגור את התיק בעילה זו היא בלתי סבירה;
- 11 תיקים אבדו ולא נחקרו מעולם;
- 18 תיקים נסגרו בעילת "אין עניין לציבור";

⁵⁴ 75 תיקים נוספים נמצאים בשלבים שונים של בירור, חקירה או עיון תובע.

⁵⁵ תיקים שמעידים על כישלון בחקירה הם תיקים שנסגרו בעילות "עבריו לא נודע", "חוסר ראיות מספיקות", תיקים שאבדו במשטרה, וחלק מהתיקים שנסגרו בעילת "אין אשמה פלילית", שבדיקתנו הראתה כי החקירה לא מוצתה. במקרים אלה הגשנו ערר על סגירתם.

- 2 תיקים נסגרו בעילות "אינו בר-עונשין";
- תיק אחד נסגר בעילה כי ישנה רשות אחרת המוסמכת לחקור את האירוע;
- לגבי ארבעה תיקים נוספים לא הצליח יש דין לקבל מהמשטרה מידע לגבי עילת הסגירה של התיקים.⁵⁶

עילות סגירתם של תיקי חקירה, 2014-2005

*הוגש ערר על ההחלטה לסגור את התיק

יש לציין כי לא ניתן להשיג נתון רשמי הכולל את סך כתבי האישום שהוגשו בעקבות עבירות של פגיעה בפלסטינים או ברכושם שבוצעו לכאורה בידי ישראלים. כתבי אישום מוגשים על ידי יחידת התביעות במחוז ש"י במשטרה או על ידי פרקליטות המדינה. משטרת ישראל מוסרת ליש דין (לבקשת הארגון לפי חוק חופש המידע) נתון שנתי לגבי מספר כתבי האישום שהגישו יחידת התביעות של מחוז ש"י, אולם לדברי הממונה על חופש המידע, נתוני הפרקליטות אינם ברשות המשטרה.⁵⁷ מן הדברים משתמע כי משטרת ישראל אינה יודעת כמה כתבי אישום מוגשים מדי שנה, ומכאן שאין לה דרך לאמוד את מידת ההצלחה של החקירות שהיא מנהלת.

בנוסף, למיטב הבנתנו, משטרת ישראל לא יצרה הגדרה מובחנת לעבירות שביצעו אזרחים ישראלים נגד פלסטינים ורכושם. כתוצאה מכך, הנתון שהועבר מהמשטרה בנוגע למספר כתבי האישום כולל בתוכו גם כתבי אישום שהוגשו בגין עבירות כגון "העלבת עובד ציבור", "הפרעה לשוטר במילוי תפקידו" ועוד. לשם המחשה, מנתונים שהעבירה המשטרה לגבי שנת 2013 עולה כי בסך הכול הגישה המשטרה 30 כתבי אישום בעבירות הפס"ד במחוז ש"י, אך בחינת הנסיבות מלמדת כי רק

⁵⁶ התרשים אינו כולל את התיקים הללו, שהמשטרה לא העבירה מידע בדבר נסיבות סגירתם.

⁵⁷ מכתב מאת עו"ד רפ"ק חמוטל סבג, הממונה על חופש המידע, היחידה לתלונות הציבור, משטרת ישראל, 18.3.2014, בתשובה לבקשת יש דין לפי חוק חופש המידע לקבל נתונים בעניין חקירות ותביעות נגד אזרחים ישראלים הנחשדים בפגיעה בפלסטינים ורכושם.

שישה מהם הוגשו בעקבות אירועי פגיעה בפלסטינים, והיתר בעקבות עבירות אחרות, למשל עבירות נגד אנשי כוחות הביטחון.

תוצאות ההליכים המשפטיים שהתנהלו בעקבות ההחלטה להגיש כתב אישום בתיקים שבמעקב יש דין, מלמדות כי גם במקרים המועטים שבהם מוגשים כתבי אישום נגד אזרחים ישראלים החשודים בפגיעה בפלסטינים, הסיכוי להרשעה (חלקית או מלאה) ולמיצוי הדין הוא נמוך.

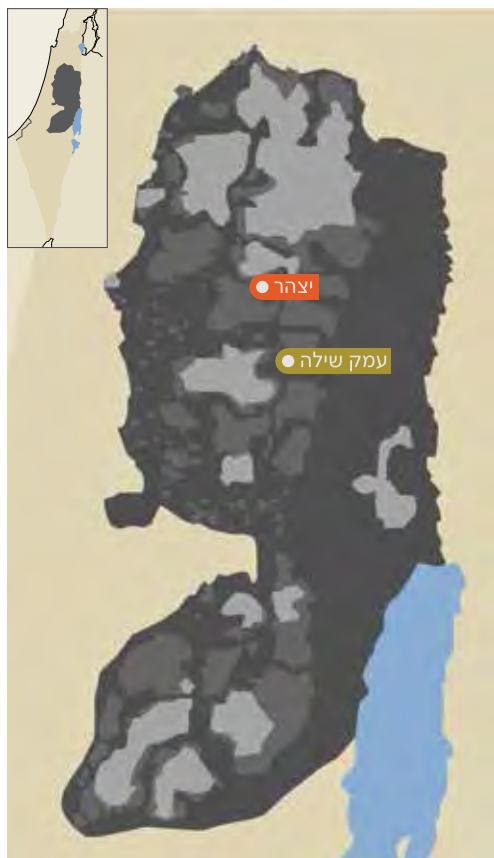
מתוך סך של 58 תיקים שההליכים המשפטיים בהם הסתיימו:

- 6 הליכים (10.3%) הסתיימו בהרשעה מלאה;
- 13 הליכים (22.4%) הסתיימו בהרשעה חלקית (כלומר הרשעה של חלק מהנאשמים, הרשעה בחלק מסעיפי האישום או הרשעה בעבירות מופחתות מאלה שהופיעו בכתב האישום המקורי);
- 14 הליכים הסתיימו (24.1%) באשמה ללא הרשעה (כלומר, קביעה של בית המשפט כי הנאשם אכן עבר את העבירה או העבירות המיוחסות לו, אך הימנעות מהרשעתו בדין על מנת לחסוך ממנו את ההשלכות הנלוות להרשעה פלילית);
- 5 הליכים (8.6%) הסתיימו בזיכוי;
- 14 הליכים (24.1%) הסתיימו בביטול או מחיקה של כתב האישום;
- 2 הליכים הסתיימו בתוצאות אחרות;
- תוצאותיהם של ארבעה הליכים נוספים לא ידועות ליש דין.

תוצאות ההליכים המשפטיים אינן עולות בקנה אחד עם ההצהרות של מערכת אכיפת החוק ביחס למחויבותה למיגור תופעות של פגיעה של אזרחים ישראלים בפלסטינים ולביטחונם של הפלסטינים כמתחייב ממעמדם כאזרחים מוגנים על פי הדין הבינלאומי. כ-57% מההליכים המשפטיים אמנם הסתיימו בקביעת אשמתם של החשודים, אולם מתוכם כמעט חצי (42.4%) ללא הרשעת הנאשמים, אלא רק בקביעת אשמתם. נתון זה גבוה באופן חריג, במיוחד בהתחשב בעובדה שרוב הנאשמים לא היו קטינים בעת ביצוע העבירה. גם אחוז ההליכים שהסתיימו בביטול או במחיקה של כתב האישום - כמעט רבע מההליכים - גבוה באופן חריג.

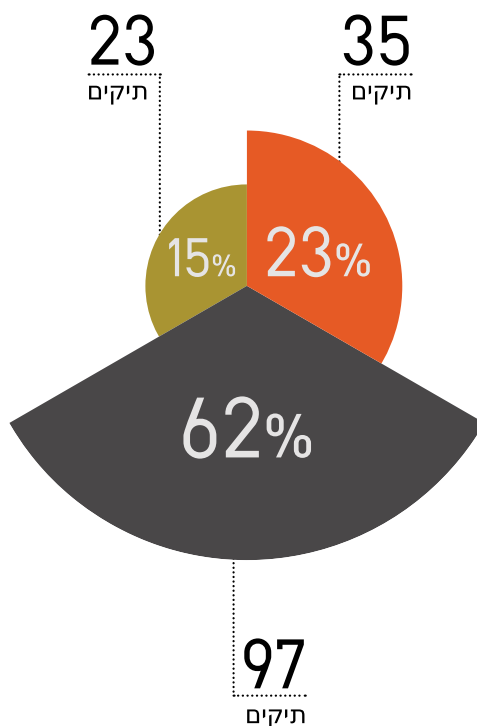
מיקום התרחשות העבירות

פילוח העבירות שתועדו בידי יש דין בשנת 2013 בחלוקה גיאוגרפית על פי מקום התרחשותן מלמד כי 38% מהעבירות התרחשו באזור ההתנחלות יצהר וסביבותיה (אזור שכם) ובאזור עמק שילה (צפונית לרמאללה), שניהם אזורים הידועים לצבא ולמשטרה כ"אזורי חיכוך". המונח "אזורי חיכוך" מתייחס לאזורים שבהם מתרחשות תקריות רבות בין אזרחים ישראלים לפלסטינים, ובשל כך גורמי האכיפה מייחסים לאזור פוטנציאל התלקחות גבוה. עוד אזור חיכוך שיש בו ריכוז גבוה של עבירות הוא דרום הר חברון.

מוקדי חיכוך:

תיקי יש דין ב-2013 בחלוקה גיאוגרפית

במוקדים מועדים ומזוהים ניתן היה לצפות לכמות קטנה יותר של עבירות, ובעיקר לפעילות אכיפה משמעותית שתביא לצמצום בהיקף העבריינות.

יש דין וארגונים אחרים מתריעים כבר כמה שנים כי מדובר בשני מוקדים מרכזיים של פעילות עבריינית בגדה המערבית, וכי חובתם של המשטרה וצה"ל, האמונים על אכיפת החוק באזור, לפעול לאכיפה מוגברת באזורים אלה, כולל פעולות למניעה ולסיכול עבירות. למרות זאת, ריכוז של 58 עבירות (מתוך 155 עבירות שתיעד יש דין בשנת 2013) מלמד כי גם אם קיימת נוכחות מוגברת ומאמצי אכיפה מיוחדים באזורי החיכוך, ככל הנראה לא נעשה די על מנת למגר את העבריינות בהם.

פילוח נוסף של מיקום ביצוע העבירות שתועדו בידי יש דין בשנת 2013 ועד אוגוסט 2014 מגלה כי יותר מרבע מהן (28.3%)⁵⁸ בוצעו בתוך שטחי הכפרים הפלסטיניים, בסמוך לבתי תושביהם

⁵⁸ מתוך 101 תיקי חקירה שנפתחו במחוז ש"י ב-2013 ומצויים במעקב יש דין, 32 תלונות (31.6%) הוגשו בעקבות אירועים שהתרחשו בתוך תחומי היישובים; מתוך 58 תיקי חקירה שנפתחו במחוז ש"י עד אוגוסט 2014, 13 תלונות (22.4%) נגעו לאירועים שהתרחשו בתוך היישוב.

ובחצרותיהם, לעתים כאשר יושבי הבתים המותקפים נמצאים בתוכם. לצורך ביצוע עבירות אלה נדרשו האזרחים הישראלים שביצעו אותן להיכנס לשטח הכפר באופן יזום ומכוון. ראוי שבעקבות שיעור גבוה כל כך של עבירות המבוצעות בתוך הכפרים הפלסטיניים ייערכו גורמי האכיפה באזור להעניק הגנה משמעותית יותר לתושביהם, כשם שהם עושים ביישובים הישראליים באזור. יתר העבירות בוצעו באדמות חקלאיות ושדות מרעה (רבות מהן בבעלות פלסטינית פרטית הנמצאות בגושים הטבעיים של אדמות הכפרים), בכבישים, בדרכים וכד'.

פרק ג

כשלים עיקריים בחקירות המנוהלות על ידי מחוז ש"י של משטרת ישראל

בעקבות הנתונים שהצגנו בפרק הקודם בנוגע לכישלון החקירות במחוז ש"י של משטרת ישראל, נבקש בפרק זה לעמוד על הסיבות לכך.

היועץ המשפטי של יש דין, המייצג את המתלוננים בתיקים שאחריהם עוקב הארגון, מקבל לידיו העתקים של תיקי החקירה שהמשטרה החליטה לסגור כדי לבחון אפשרות של הגשת ערר על החלטתה. העיון בתיקי החקירה שנסגרו מאפשר בחינה של החומרים המצויים בהם, בניסיון להתחקות אחר טבען ואיכותן של פעולות החקירה שביצעו החוקרים. בתוך כך מתברר גם מהן הפעולות שהחוקרים לא ביצעו במסגרת מאמציהם לחקור עבירה.

לצורך הכנת דו"ח זה נבדקו 204 תיקי חקירה שנסגרו בידי מחוז ש"י. ממצאי העיון בתיקים חשפו ליקויים ומחדלי חקירה מסוגים שונים. בפרק זה נעשה ניסיון לזהות את כשלי החקירה הבולטים, להסבירם ולהביא דוגמאות שסברנו כי הן מהוות מקרים מייצגים ושופכות אור על מחדלים וליקויים עיקריים.

איסוף ראיות ומידע רלבנטי לחקירה

1. סיור בזירת האירוע לשם איסוף ראיות

אחד הצעדים הבסיסיים והראשונים שננקטים בחקירת אירוע פלילי הוא ביקור בזירת האירוע. מטרת הביקור הן תיעוד המקום שבו בוצעה העבירה, איסוף ראיות וחפצים העשויים להוביל לאיתור חשודים בביצוע העבירה, וכן קשירת חשודים לאירוע או מציאת עדים שיסייעו להעמידם לדין. ככל שהחוקרים מגיעים לזירה מוקדם יותר, גוברים הסיכויים שהביקור במקום יניב קצה חוט לפענוח תיק החקירה.

בעמוד האינטרנט של חטיבת הזיהוי הפלילי (מז"פ) במשטרת ישראל נכתב כי "ראיות חפציות" הן ממצאים הנאספים מזירות עבירה, ובעזרתן ניתן לקשור בין זירות עבירה שונות או לקשור בין זירת העבירה לבין חשוד. הראיות החפציות נאספות בדרך כלל על ידי חוקרי זירה ומומחי המעבדות הניידות, המגיעים לזירת העבירה ומחפשים ממצאים, סימנים או עקבות שמבצעי העבירה הותירו בה. "חוקרי הזירה תרים אחר טביעות אצבעות, עקבות נעליים, סימני כלים או צמיגים שנותרו בזירת האירוע. הם מתחקים אחר דרכי הכניסה והיציאה של העבריינים בזירה במטרה למצוא נוזלי גוף, שערות או סיבים שנשרו מבגדיהם. לזירות פשע חמור מוזעקות המעבדות הניידות או המעבדה לפיתוח טביעות אצבע סמויות, ולזירות דליקה מוזמנת המעבדה לחקר הצתות."⁵⁹

למרות חשיבותם של זירת האירוע והממצאים הנאספים בה, עיון בתיקי החקירה המשטרתיים מגלה כשלים מסוגים שונים בשלב הקריטי של ביקור בזירה לשם איסוף ראיות.

● לא נערך סיור בזירת האירוע

למרות החשיבות האמורה בעריכת סיור במקום ההתרחשות, בחלק מתיקי החקירה לא נמצא תיעוד של סיור בזירת האירוע. ידוע לנו כי לאחרונה הוחלט כי מאה מחוקרי מחוז ש"י יפסיקו לקבל תוספת סיכון במשכורתם החודשית. לפי פרסומים, אחד הנימוקים להחלטה הוא כי "החוקרים נמצאים יותר במשרדים מאשר בשטח ולכן אינם זכאים לתוספת."⁶⁰

בן 19 הותקף באלימות בידי ארבעה צעירים. החוקרים לא ערכו סיור בזירת האירוע בניסיון למצוא ראיות שויבילו לתוקפים

ב-16 בספטמבר 2009, בסביבות 20:00, צעד אשרף עיסא לצד הכביש בקרבת צומת יצהר. לפתע נעצר לידו רכב ומתוכו יצאו ארבעה אזרחים ישראלים חמושים ברובים ובאלות. הארבעה החלו להכותו באלות ובאגרופים, בעטו בכל גופו, ולאחר שנפל המשיכו להכותו בפניו ובזרועו. התקיפה נמשכה כעשר דקות, ואחריהן הרימו התוקפים את אשרף מהכביש, גררו אותו והשליכו אותו לקוצים שבצד הדרך תוך שהם יורקים עליו. לאחר שעזבו את המקום גרר את עצמו

⁵⁹ אתר האינטרנט של משטרת ישראל, עמוד חטיבת הזיהוי הפלילי (מז"פ):

<http://www.police.gov.il/contentPage.aspx?pid=344&mid=9>

⁶⁰ הדס שטייף, "תוספת הסיכון לחוקרי ש"י תבוטל: הנשים יוצאות למאבק", גלי צה"ל, 22.10.2014.

<http://glz.co.il/1064-51991-he/Galatz.aspx>

אשרף בחזרה לכביש. כעבור חצי שעה עצר לו רכב פלסטיני שהזעיק את הסהר האדום, והוא פונה לבית החולים רפידה שבשכם.

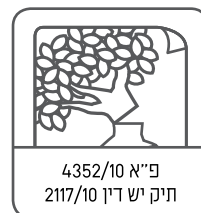
ב-21 בספטמבר 2009 מסר אשרף הודעה במשטרה. למרות חומרת האירוע, החוקרים לא מצאו לנכון לערוך סיור במקום התקיפה כדי לנסות לאתר בזירה ממצאים שישפכו אור על זהות התוקפים (למשל חפצים שאולי נפלו לחשודים בעת התקיפה). ב-31 בדצמבר 2009 נסגר תיק החקירה בעילה "עבריון לא נודע".

• סיור בזירה נערך זמן רב לאחר האירוע

במקרים אחרים נערך סיור בזירה רק כעבור זמן רב, כאשר הסיכויים למציאת בדל ראיה או ממצאים פורנזיים שיובילו לאיתור חשודים פחתו באופן ניכר. כאמור, עריכת סיור בזירה בסמוך ככל האפשר למועד ההתרחשות מגדילה את הסיכויים לאתר ממצאים במקום.

סיור בכרם שבו נעקרו וניזקו שתילי גפן צעירים נערך כמעט חודשיים לאחר האירוע

ב-25 באפריל 2010 שמע עימאד ח'ליל מפיו של נער רועה צאן מהכפר חלחול כי ראה שלושה נערים ישראלים באדמתו. למחרת הגיע עימאד לאדמות ומצא כי כל 250 שתילי הגפנים הצעירים שנטע בחלקה נעקרו ונהרסו. למחרת, ב-26 באפריל 2010, התלונן עימאד במשטרת מרחב חברון.

בחומר החקירה מצוי מזכר מ-16 ביוני 2010 - כמעט חודשיים לאחר שהוגשה התלונה במשטרה - המתעד את ביקורם של חוקר המשטרה, רכז הפיקוח והמתלונן בחלקה. במזכר מציין החוקר סלומון דסטה כי מפאת הזמן שחלף מאז האירוע לא נמצאו בשטח הוכחות לנזק, ולכן לא נעשה תיעוד של השטח. מיותר לציין כי חודשיים לאחר האירוע, הסיכויים למצוא בשטח ממצאים שיובילו לאיתור חשודים במעשה הם אפסיים. ב-18 בנובמבר 2010 הודיעה משטרת חברון על החלטה לסגור את תיק החקירה בעילת "עבריון לא נודע".

• ליקויים באיסוף ראיות מהזירה

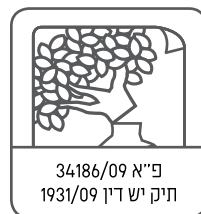
במקרים רבים שבהם נערך סיור בזירת האירוע, החוקרים נהגו ברשלנות ובאורח בלתי מקצועי בביצוע פעולות פשוטות של איסוף ממצאים וראיות ותיעוד הזירה. כך למשל, לא בוצעו סריקות בחיפוש אחר

ממצאים (כגון חפצים שאולי נותרו באזור, טביעות רגל המסמנות את מסלול הבריחה וכד'), לא בוצעו בדיקות זיהוי פלילי בסיסיות (כגון חיפוש אחר טביעת אצבע או שרידי חומר דליק למשל), זירות אירוע לא תועדו בידי החוקרים ועוד.

לא נלקחו טביעות אצבע מחפצים שנמצאו בזירת האירוע

לא"נ וב"א⁶¹, תושבי הכפר חלחול, אדמות חקלאיות המצויות ב"שטח הביטחון המיוחד" (שב"מ) של ההתנחלות כרמי צור. את כניסתם לאדמותיהם הם נדרשים לתאם מבעוד מועד עם המינהל האזרחי. ב-21 באוקטובר 2009, לאחר שתיאמו עם המינהל האזרחי וקיבלו את האישור הנדרש, באו לאדמתם והבחינו בנזקים: בחלקתו של א"נ נהרסה הגדר ואבניה שימשו לבניית חדרון, בכרם של ב"א נבצרו רוב הענבים והיבול שנותר על העצים היה זניח - מיבול

של 170 ארגזים נותרו ארבעה בלבד.

עוד באותו יום הגישו השניים תלונה במשטרת חברון, ובעקבות זאת התלוו אליהם חוקר וטכנאי זיהוי לסיור באדמות. במהלך הסיור תיעד החוקר את הנזקים לגדר ולעצים וכן את המבנה שהוקם על אדמתו של א"נ, שאותו תיאר כך: "גודלו 3x3 מ"ר וגובהו כמטר, ובתוך המבנה יש בפינה המזרחית ארון עץ קטן וכן דלי פלסטיק שחור במרכז המבנה".

טכנאי הזיהוי לא ביצע בדיקות מז"פ כגון נטילת טביעות אצבע מהארון ומהדלי שנמצאו במבנה. פעולות החקירה הנוספות שננקטו הן שיחה בין החוקר לקצין התשתיות במינהל האזרחי לגבי נוהלי הכניסה של הפלסטינים לשב"מ ואבטחת האדמות בהיעדר הבעלים, וניסיון בודד לברר עם רבש"צ (רכז ביטחון שוטף צבאי) כרמי צור מה ידוע לו על האירוע. הרבש"צ מסר שהוא עסוק, ובחומר החקירה לא תועד ניסיון נוסף להשיגו. יתר פעולות החקירה שנעשו בתיק נוגעות למעמדה של האדמות, נושא שאין לו כל נגיעה לעבירות הנחקרות. ב-18 בינואר הודיעה משטרת חברון כי החליטה לסגור את תיק החקירה בעילת "עבריון לא נודע". מובן כי נטילת טביעות אצבע מהחפצים במבנה היתה עשויה לשפוך אור על זהות האנשים המתגוררים בו, ולמנוע את סיום החקירה ללא קצה חוט המוביל לחשודים.

לא נלקחו טביעות אצבע משלושה כלי רכב שהושחתו כי השער היה נעול

ב-26 באוגוסט 2009, בסביבות השעה 2:00 בלילה, שמע מוסבאח זעטרי רעש ליד ביתו שבחברון. הוא הבחין ב-6-7 אנשים נמלטים, אך בגלל החשיכה לא היטיב לראות את הבורחים. בבוקר למחרת גילה כי בשלושה כלי רכב שבבעלותו ובבעלות בני משפחתו נופצו שמשות ונוקבו צמיגים.

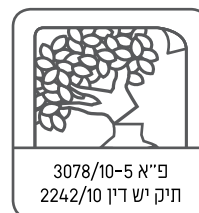

למחרת בבוקר התקשר זעטרי למשטרה. לבקשתם נגש עוד באותו בוקר למשטרת קריית ארבע ומסר את הודעתו, ובמהלכה אמר לחוקריו כי הוא חושד במתנחלים מגבעת החרסניה. עוד באותו יום יצאו החוקר והמתלונן יחד עם טכנאי זיהוי פלילי למקום האירוע, אולם כשהתקרב לאזור התברר כי השער החוסם את השביל המוביל למקום נעול. החוקר ניסה לברר כיצד ניתן לפתוח את השער, אך הבירור התארך והשלושה חזרו מבלי שביקרו בזירת האירוע ומבלי שנלקחו טביעות אצבעות מכלי הרכב שניזוקו.

פעולת החקירה הנוספת היחידה שנעשתה בתיק לאחר מכן היתה גביית הודעה נוספת מהמתלונן שלושה ימים לאחר מכן (ב-30 באוגוסט). בתיק החקירה לא תועד ניסיון נוסף לערוך סיור בזירה ולאחר טביעות אצבע על כלי הרכב שהושחתו. ב-25 באוקטובר 2009 הודיעה משטרת חברון כי תיק החקירה נסגר, אך לא מסרה את העילה לסגירתו.

לסיור בזירה לא התלווה גשש

ב-2 באוקטובר 2010 גילה חסן אחמד עוויס, תושב הכפר לובן א-שרקיה, כי אלמונים כרתו 24 מעצי הזית במטע שבבעלותו. גזעי העצים שניטעו לפני 15 שנים נוסרו במסור חשמלי.

ימים ספורים לאחר מכן מסר חסן תלונה במשטרה. למחרת נערך סיור בשטח והזירה צולמה, אולם לסיור לא התלווה גשש בניסיון להתחקות אחר עקבות ורמזים שיובילו לחשודים. תיק החקירה נסגר בתוך פחות מחודש, ב-27 באוקטובר 2010, בעילת "עברייני לא נודע", מבלי שנעשו פעולות חקירה נוספות מלבד גביית התלונה והסיור.

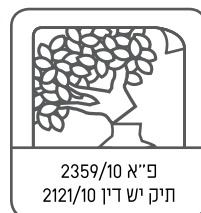

2. כשלים נוספים באיסוף ראיות ומידע רלבנטי לחקירה

תיקי חקירה רבים חושפים רשלנות מצד החוקרים בביצוע פעולות בסיסיות לאיתור ראיות, שיכולות היו לסייע בפענוח העבירה או להוביל למבצעים. פעולות כאלה הן למשל בדיקה אם יש מצלמות אבטחה צבאיות (המפוזרות לעתים קרובות סמוך להתנחלויות) ותפיסת הצילומים שתועדו בהן, בדיקת איכון סלולרי (הפקת מידע על מיקום המשתמש בטלפון סלולרי על פי מיקום האנטנה שבה נקלט האות הסלולרי) כדי לברר את מיקומו של חשוד בעת העבירה או לאמת טענת אליבי. לעתים החוקרים כושלים גם באיסוף מידע רלבנטי לחקירה כמו הנפקת רישום פלילי של חשוד, מידע מודיעיני ועוד.

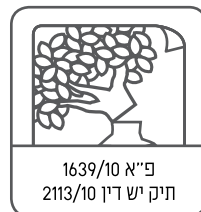
החוקרים לא בדקו אם חלקה שנעקרו בה עצי זית מצולמת במצלמות אבטחה של צה"ל

ב-30 באפריל 2010 גילה סאלח שתווי, תושב הכפר קדום, כי בחלקה שבבעלותו נכרתו 36 עצי זית בני 24 שנים. באזור פזורות מצלמות אבטחה צבאיות שחלקן מכוונות לאדמתו של שתווי. אף כי חוקרי המשטרה יודעים שמצלמות אבטחה של צה"ל מוצבות באזורים רבים בגדה, בחומר החקירה אין כל עדות לכך שהחוקרים ניסו לברר אם החלקה שבה נכרתו העצים מכוסה על ידי טווח המצלמות ואם כריתת העצים תועדה בהן. בתיק החקירה נמצאים רק תלונתו של שתווי, שנגבתה במת"ק (מינהלת תיאום וקישור) קלקיליה, ותמונות המתעדות את העצים העקורים. תיק החקירה נסגר ב-7 ביולי 2010 בעילת "עברייין לא נודע".

החוקרים לא ניסו לאתר עצי פרי שנעקרו למרות חשד סביר שנלקחו להתנחלות סמוכה

בליל ה-11 באפריל 2010 הבחין יאסר עיד הדלין בארבעה בני אדם חותכים את הגדר המקיפה את חלקתו. הוא חשש להתקרב אליהם ובגלל החשכה לא היטיב לראותם, אך בעזרת התאורה מההתנחלות כרמל המצויה סמוך לחלקה, הבחין כי מדובר באנשים בוגרים. לאחר כחצי שעה עזבו הארבעה את החלקה. הדלין ראה כי נכנסו ליישוב כרמל והלכו לעבר "הבתים הצהובים החדשים", כדבריו, וכי שניים מהם החזיקו ארגז או מכל לבן. למחרת בבוקר גילה הדלין כי מחלקתו נעקרו ונגנבו שני עצי שקד ועץ זית, הגדר שהקיפה את השטח נחתכה בכמה מקומות ועשרה מעמודיה הופלו.

למחרת האירוע, ב-12 באפריל 2010, הגיש הדלין תלונה במשטרת חברון. לאחר גביית הודעתו יצאו השוטרים אמיתי עמוסי, המפקח יוסי אמויאל וטכנאי הזיהוי הפלילי אלי בר ששת לסיור בשטח. במהלך הסיור תועד הנזק בגדר ובחלקה. אף שהתלונה הוגשה כבר למחרת האירוע, ואף על פי שהדלין מסר לחוקריו כי הבחין בחשודים נכנסים ליישוב כרמל ופונים לבתים הצהובים החדשים, איש מדיירי הבתים לא נחקר ולא נערך בבתיהם חיפוש, שבמהלכו יכלו אולי להימצא העצים שנגנבו. הימנעות החוקרים מביצוע ניסיונות לאתר את שרידי העצים באזור שעליו הצביע המתלונן היא מחדל משטרתי חמור, המגיע כדי רשלנות קשה.

לא הונפק רישומו הפלילי של חשוד בעל היסטוריה של מעורבות בעבירות אלימות נגד פלסטינים

ב-3 בספטמבר 2009, בעת שקטף תאנים מהעצים שבאדמתו, הותקף אברהם טוויל, תושב הכפר פרעתא, בידי שלושה אזרחים ישראלים - שניים מהם רעולי פנים וגרזנים בידיהם, ואחד גלוי פנים, בידו מקל ועימו כלב גדול. השלושה התנפלו על טוויל והכו אותו בגב ובחזה בעזרת המקל ובקטות הגרזנים. לתקיפה הצטרפו עוד שלושה רעולי פנים, ויחד הורידו התוקפים מטוויל את חגורת מכנסיו והכו אותו באמצעותה בראשו ובפניו. אחר כך הפשיטו ממנו את בגדיו ונעליו ולקחו עימם את הבגדים, את שעונו וכן ארנק ובו תעודות ו-200 ש"ח, כשהם מותירים אותו בתחתוניו. כאשר החל ללכת לכיוון ביתו, יידו עליו אבנים. מאוחר יותר נלקח טוויל על ידי בני משפחה לבית החולים בקלקיליה, שם הופנה לטיפול אצל מומחה עצם.

ב-8 בספטמבר 2009 מסר טוויל הודעה במשטרת אריאל, ותיאר בפני החוקר את אחד התוקפים שהיה גלוי פנים במהלך התקיפה. בהמשך נערך איתור באמצעות דפדוף באלבומי עבריינים של המשטרה, ובמהלכו הצביע טוויל על חשוד אחד מתוך 178 התמונות שהוצגו בפניו. בתיק החקירה מצוי מזכר מאת החוקר מהיחידה המרכזית של מחוז ש"י, המבקש לבדוק אם החשוד שזיהה טוויל קשור למאחז הסמוך למקום התקיפה, ואם הוא קשור לאירועי הפרת סדר בגזרת שומרון. התשובה לבקשת המידע נכתבה בכתב יד על גבי המזכר ונאמר בה כי על פי גורמי מודיעין אין לאדם שזוהה קשר לגזרה ולאירוע.

בניגוד לקביעת גורמי המודיעין, לאדם שזוהה יש רקע עשיר בעבירות אלימות כלפי פלסטינים באזור השומרון, והוא הורשע בעבר בעקבות שימוש בנשק נגד פלסטינים. כן נחקר בעבר כחשוד בתקיפה בנסיבות מחמירות ובחטיפת נער פלסטיני. פעולה פשוטה כגון הנפקת הרישום הפלילי של החשוד היתה חושפת כי מדובר באדם בעל היסטוריה של מעורבות בעבירות אלימות נגד פלסטינים

באזור, אך פעולה זו לא נעשתה, והחשוד, אף כי זוהה על ידי המתלונן במהלך דפדוף באלבום התמונות המשטרה, לא זומן לחקירה. תיק החקירה נסגר בסוף ספטמבר בעילה "עבריון לא נודע".

הכישלון של גורמי המודיעין, שלא מסרו לחוקרי המרחב דבר לגבי מעורבותו של החשוד באירועי אלימות קודמים נגד פלסטינים בגדה המערבית, מצטרף לעובדה שאיש לא טרח להנפיק את רישומו הפלילי של החשוד כדי ללמוד על עברו. למחדלים אלה נוסף כמובן הכשל החמור בשיקול הדעת של החוקרים, אשר החליטו שלא לזמן לחקירה חשוד בעבירה כה חמורה, אף כי זוהה בדפדוף באלבום המשטרה.

בעקבות ההחלטה התמוהה על סגירת התיק בלי לזמן את החשוד לחקירה הגיש יש דין ערר. ב-22 ביולי 2010 הודיעה מחלקת העררים בפרקליטות המדינה כי החליטה לקבל את הערר ולהשיב את התיק למשטרה לצורך השלמת החקירה. במסגרת חידוש החקירה נעשו פעולות חקירה נוספות שלא הובילו לפריצת דרך, ותיק החקירה נסגר בשנית. רק ב-1 בספטמבר 2010 נחקר החשוד, הכחיש כל קשר לאירוע וטען שאינו נוהג להסתובב באזור שבו התרחשה התקיפה. בחקירתו לא הציע החשוד אליבי, ואף לא התבקש לעשות זאת בידי חוקריו. התיק נסגר בשנית ב-24 במאי 2011 בעילה "עבריון לא נודע".

המלצות (1)

1. במאמץ להגביר את אכיפת החוק באזור יש לגבש הסדרים ונהלים שיאפשרו לשוטרים לערוך סיורים יזומים בשטח באופן שוטף במטרה להראות נוכחות, כפי שנהוג באזורים שבהם ישנה פשיעה בשיעורים גבוהים. הדבר נכון במיוחד לאזורים הידועים כ"אזורי חיכוך", שבהם מומלץ להציב כוח קבוע.

2. יש להבטיח את יכולתם של שוטרים להגיע לזירת אירוע בזמן אמת או בסמוך ככל הניתן להתרחשותו.

3. יש לקבוע נהלים (ככל שלא קיימים כאלה) המחייבים פרוטוקול של איסוף ראיות מהזירה. כמו כן יש לוודא כי בידי השוטרים מצויים האמצעים והידע הנדרשים לאיסוף ראיות, תיעוד הזירה וביצוע בדיקות מז"פ ואחרות.

גביית עדויות מחיילים, אזרחים ישראלים ופלסטינים שהיו עדים לאירוע

בתיקים רבים היה בידי החוקרים מידע לגבי עדים שהיו עשויים לשפוך אור על האירוע ולסייע בזיהוי חשודים, אך למרות זאת לא נעשו מאמצים לאתרם או לזמנם לחקירה. עדות נוספת יכולה להכריע בין גרסאות סותרות שסיפקו המתלונן והחשוד, לסייע בזיהוי של חשוד באמצעות עריכת מסדר זיהוי לעד ראייה, למקם את החשוד במקום ובזמן התרחשות האירוע וכו'.

יכולתו של עד לזכור את פרטי האירוע - סדר ההתרחשויות, מראם ולבושם של העבריינים ופרטים נוספים שעשויים לסייע בזיהוי חשודים ובפענוח עבירה - הולכת ונחלשת ככל שנוקף הזמן מיום האירוע, התועלת שניתן להפיק מהעדות מתמעטת וערכה נפגם. לכן נודעת חשיבות גדולה לזימון מהיר של עדים שזיכרונם עודו טרי ורענן.

בתיקים רבים לא נחקרו עדים שזהותם נמסרה לחוקרים על ידי המתלונן או עדים אחרים. גביית עדויות לגבי אירוע בעל אופי פלילי היא פעולת חקירה בסיסית ופשוטה, לא כל שכן כאשר זהותם של העדים ידועה לחוקרים. בתיקים אחרים לא ניסו החוקרים לאתר עדים פוטנציאליים שהיה בכוחם לשפוך אור על זהותם של מבצעי עבירה ולזמנם למסור עדות בתחנת המשטרה, גם כאשר הדבר היה כרוך בפעולת בירור פשוטה.

מחדלי חקירה חמורים בחקירתו של אירוע תקיפה

שני תושבי חווארה הותקפו באכזריות באדמתם על ידי קבוצה של רעולי פנים. חוקרי המשטרה גבו את עדותו של אחד הקורבנות שנפצע מהתקיפה רק חודשיים לאחר האירוע, ונמנעו מאיתור וחקירה של עדים

פואד שחאדה, תושב חווארה בן 54, הוא בעל עסק לייצור וילונות ובבעלות משפחתו חלקת אדמה נטועה עצי זית המצויה כ-2.5 ק"מ מההתנחלות יצהר. בבוקר יום שישי, 28 בפברואר 2014, יצא בלוויית חברו אחמד

עודה לכיוון החלקה, שאותה הוא פוקד כמעט מדי יום. השניים טיפלו בחלקה ובעצים, וכאשר סיימו החליטו לשוב לכפר. כאשר נכנסו למכוניתם התקרבו לעברם שבעה אזרחים ישראלים רעולי פנים, יידו לעברם אבנים וניפצו את שמשות המכונית. אחמד שנהג ברכב ביקש לנסוע לאחור ולהימלט, אך בשל הבהלה נתקע האוטו בין סלעים. אז החליטו השניים לצאת מהרכב

ולנוס על נפשם. פואד ברח במורד המדרון לכיוון חווארה, אך תוך כדי מנסתו הכה אותו אחד התוקפים ברגלו באלת ברזל. במורד המדרון המתינו שישה תוקפים נוספים, גם הם רעולי פנים, שהחלו לבעוט בו ולהכות אותו באלות. שחאדה סיפר:

"...הרמתי את הידיים כדי להגן על הראש. כשאני עם הידיים מורמות ומגן על הראש, הם הכו אותי ביד ועשו לי שם שני שברים. קיבלתי מכה מאוד חזקה בראש ומכה מתחת ללסת. ברגל ימין יש לי לפחות שמונה שברים - כולל הברך וכולל כל הרגל. זה היה מאלוהים ששישה אנשים הכו אותי ביחד באותו הזמן, כי הרבה מאוד פעמים האלות ברזל נתקעו אחת בשנייה. זה אולי היה ההגנה היחידה שהיתה לי, כי הם כל הזמן נתקעו אחד בשני. אם זה היה תוקף אחד או שניים, בטח הם היו הורגים אותי."

בזמן שהותקף פואד בידי ששת רעולי הפנים במורד המדרון, הוכה אחד ביד קבוצת רעולי הפנים שקודם לכן יידתה אבנים על הרכב. לאחר מכן רץ לעבר פואד ונשכב לצדו בניסיון לסייע לו. במהלך התקיפה הגיעה מכיוון ההתנחלות קבוצה נוספת של ארבעה אזרחים ישראלים רעולי פנים. אחריהם הגיעו גם שני חיילי צה"ל שהביטו בנעשה ולא עשו דבר כדי לעצור את התקיפה הברוטלית. זמן קצר לאחר שאחמד נשכב לצד פואד אמר אחד החיילים "מספיק". "רק אמר להם מספיק, הם הפסיקו להכות אותי וחזרו לכיוון ההתנחלות", אמר פואד.

בעקבות התקיפה פונה פואד למרכז הרפואי בחווארה ומשם לבית החולים רפידה בשכם, שבו אושפז למשך שבועיים. אחריהם הועבר להמשך טיפול לבית החולים איכילוב בתל אביב, שבו שהה עוד כחודש וחצי כשהוא סובל מפציעות חמורות: שמונה שברים ברגל, שני שברים בזרוע אחת וחבלות בידו השנייה ובראשו. אחמד, שנפצע קל יותר, פונה לבית החולים רפידה ושוחרר באותו יום.

ב-3 במרס 2014 הגיש אחמד תלונה במת"ק הישראלי בחווארה (לאחר שעדות ראשונית נגבתה ממנו בבית החולים בשכם על ידי המשטרה הפלסטינית). למרות חומרת האירוע, במשך חודש וחצי לא גבו חוקרי המשטרה עדות מפואד. ב-7 באפריל פנתה עו"ד נועה עמרמי מהצוות המשפטי של יש דין לקצין הפס"ד בבקשה שחוקרי המשטרה יגשו לבית החולים איכילוב לגבות את עדותו של קורבן העבירה, אך ללא הועיל. רק בעקבות פנייתו של עיתונאי "הארץ" גדעון לוי ב-17 באפריל 2014,⁶² יותר מחודש וחצי לאחר התקיפה, הגיעו חוקרים ממשטרת מחוז ש"י

62 למחרת הוקדש המדור "אזור הדמדומים" לסיפור: גדעון לוי, "אלימות המתנחלים ביצרה - הרבה יותר ממה שחשבתם", **הארץ**, 18.4.14.

לבית החולים איכילוב כדי לגבות מפואד עדות. תלונה הוגשה גם למצ"ח בגין עמידתם של חיילים מנגד בזמן התקיפה, מבלי שפעלו בזמן להפסיקה ומבלי שעשו דבר לעכב את התוקפים.⁶³

הזמן הרב שחלף עד לגביית עדותו של פואד הוא מחדל חקירתי חמור. קורבן העבירה שכב זמן ממושך בבית החולים איכילוב, מרחק של כארבעים דקות נסיעה מההתנחלות אריאל שבה נמצאת משטרת מרחב שומרון, אך עדותו נגבתה רק לאחר זמן ממושך ולאחר התערבות מטעם יש דין ועיתון "הארץ". קשה להעלות על הדעת שהחקירה התקדמה בצורה רצינית ללא גביית עדות כה מרכזית וחשובה להבנת האירוע, ואין ספק שהשיהוי הארוך השפיע לרעה על תוצאותיה. בהודעתו במשטרה מסר אחמד עודה כי רבש"צ (רכז ביטחון שוטף צבאי) ההתנחלות יצהר נכח באירוע. בשיחת טלפון שנערכה בין חוקר המשטרה לבין הרבש"צ, טען האחרון כי בעת האירוע היה במילואים ולכן לא עבד. החוקר כלל לא שאל את הרבש"צ אם היה נוכח במקום בעת האירוע ואם לא, מי מילא את מקומו כרבש"צ בעת שנעדר (זאת אף על פי שחלה עליו חובה לדאוג לממלא מקום במידה שהוא נעדר מהיישוב). החוקר לא שאל את הרבש"צ שאלות נוספות ולא אימת את טענת האליבי שמסר באמצעות בירור עם הצבא אם אכן היה במילואים ביום האירוע.

על אף שעודה ושחאדה מסרו בהודעותיהם למשטרה כי חיילים נכחו באירוע, לא נעשה ניסיון לאתר את החיילים כדי לגבות את עדותם לגבי האירוע וזהות התוקפים, מלבד שיחת טלפון לחטמ"ר שומרון שבה נמסר לחוקרים כי אירוע כזה אינו מופיע ביומן המבצעים בחמ"ל.

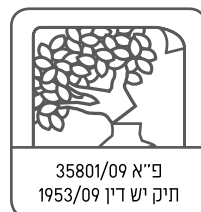
ב-26 במאי 2014 הודיעה משטרת אריאל כי תיק החקירה נסגר בעילת "עברייני לא נודע", למרות קיומם של כמה כיווני חקירה שכלל לא נחקרו.⁶⁴ בתיק לא נעשו שום פעולות חקירה משמעותיות מלבד גביית הודעותיהם של המתלוננים, וכאמור, גם פעולה בסיסית זו נעשתה בשיהוי ניכר תוך פגיעה בסיכויי ההצלחה של החקירה.

⁶³ בעת כתיבת דו"ח זה חקירת מצ"ח טרם הסתיימה.

⁶⁴ ב-17.7.2014 הגיש יש דין ערר על סגירת תיק החקירה ודרש כי התיק ייפתח מחדש להשלמת פעולות החקירה המתבקשות, כגון איתור החייל שנכח באירוע וחקירתו, השלמת חקירת הרבש"צ ובידוק טענת האליבי שלו. בעקבות הערר נפתח התיק להשלמת פעולות חקירה (בעת כתיבת דו"ח החקירה טרם הושלמה).

חיילים ששמעו מהמתלונן (בשטח) על גניבת ציוד ושוחחו עם הגנבים לא נחקרו

בבוקר ה-16 בנובמבר 2009 עבדו עאדל יאמין ואשתו עאישה באדמתם הסמוכה לחוות גלעד. למקום הגיעו שלושה אזרחים ישראלים. אחד מהם פנה ליאמין ושאל אותו למעשיו במקום, ולאחר דקות אחדות התרחק וישב בצד עם חבריו. לפתע קמו השלושה, לקחו את אוכף חמורו של יאמין וציוד נוסף שהיה מונח על גבו - שני שקים ושמיכה - ונמלטו מהמקום לכיוון הבתים שבקצה חוות גלעד. בני הזוג יאמין רדפו אחריהם כ-70 מטר, אך לא הצליחו לתפוסם. במקום עבר ג'יפ צבאי, ועאדל דיווח לחיילים שישבו בו על הגניבה וביקש את עזרתם בהשבת רכושם. החיילים הבטיחו לעזור, ומאוחר יותר התקשרו אליו בטלפון לאחר שניסו לאתר את הבורחים והציוד הגנוב בחוות גלעד. החייל שהתקשר סיפר כי דיבר עם המתנחלים והם הבטיחו להשיב את הציוד הגנוב בערב או למחרת. בעקבות הדברים חיכה עאדל שייצרו איתו קשר, אך לשווא.

בתיק החקירה נמצא מסמך של מת"ק גריזים המתעד את תלונתו של עאדל בפני החיילים. לפי המסמך, "בבדיקה מול קמב"ץ מג"ב מ"ז, עלה כי אכן קיבלו תלונה בשטח מתושב שטען בפניהם אודות גניבת ציוד. הנושא עבר לאחראי הביטחון בח"ג [חוות גלעד] כדי לערוך חיפושים". למרות המסמך המוכיח כי עאדל התלונן בפניהם, החיילים לא זומנו לחקירה. יצוין כי משטרת ישראל מוסמכת להזמין חיילים לחקירה.⁶⁵ עוד לא נחקר אחראי הביטחון, שהמכתב ציין כי הנושא עבר לטיפולו. אי-חקירת החיילים ואחראי הביטחון היא מחדל חקירתי חמור, שכן מדובר בפעולת חקירה פשוטה ומתבקשת, שאילו נעשתה היתה בוודאי מסייעת לאתר את החשודים בגניבה ולהשיב את הרכוש הגנוב לבעליו.

בכך לא תמו מחדלי הטיפול בתיק החקירה: ב-6 בדצמבר 2009 זומנו עאדל ועאישה כדי לנסות לזהות את הגנבים באמצעות דפדוף באלבום עבריינים. עאדל הצביע על תמונתו של קטין, ובעקבות הזיהוי נחקר שנית ואישר באזני החוקרים כי הוא בטוח בזיהוי. הזיהוי הלם את התיאורים שנתנו עאדל ועאישה לפני שהתצלמו והוצגו בפניהם. למרות זאת, **חקירתו של החשוד שזוהה התקיימה רק כעבור שלושה חודשים**, ללא כל סיבה המצדיקה את השיהוי הארוך (בתיק החקירה לא קיים הסבר לשיהוי). בחקירתו תחת אזהרה שתק החשוד צ"ה ולא השיב לשאלות החוקר.

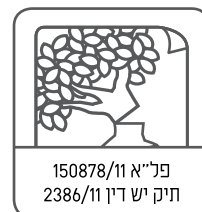
65 משטרת ישראל, פקודת מטא"ר 14.01.08, "הזמנת עדים, חשודים ונאשמים - הזמנת חיילים לחקירה במשטרה" (ס' 6 א' (1)).

עאדל זיהה באופן ודאי את הקטין כאחד מאלה שגנבו את רכושו, ואילו הקטין לא שיתף פעולה בחקירתו, דבר שעשוי לחזק את הראיות נגדו.⁶⁶ למרות זאת, ב-25 ביולי 2010 נסגר תיק החקירה בעילה "חוסר ראיות מספיקות", הגם שלכאורה היתה בתיק תשתית ראייתית מספיקה להגשת כתב אישום.⁶⁷ עם זאת, אם סברו החוקרים כי בתיק אין די ראיות, קל וחומר שהיה עליהם לזמן לחקירה את החיילים שכל הנראה ראו את הגנבים או לכל הפחות שוחחו איתם או עם אדם אחר שזוהתם היתה ידועה לו.

עדים שיקלו להוביל לעבריניים לא נחקרו

ב-14 במרס 2011 קיבל יאסין ריפאעי, תושב ענאתא, שיחת טלפון מקצין במינהל האזרחי שהודיע לו שתושבי ההתנחלות ענתות (עלמון) עקרו עשרים עצים באדמתו, כנקמה על מקרה רצח בשומרון. בשנת 2004 גודרה ההתנחלות ואדמתו של יאסין נכלאה בתוך תחום ההתנחלות. הדבר מאפשר לתושבי ענתות לגשת לאדמות באין מפריע, לחבל בעצים הנטועים בה ולנסות להשתלט עליה. בשיחת הטלפון סיפר לו הקצין כי תושבי ההתנחלות מודים במעשה. הנהלת ההתנחלות פיצתה את יאסין בגין הנזק וקצין הביטחון של היישוב התלווה ליאסין למשתלה, וקנה שתילים חדשים שניטעו באדמתו של יאסין בידי פועל מטעם ההתנחלות.

ב-28 במרס 2011 נגבתה עדותו של קצין הביטחון, והלה אישר כי יאסין פוצה על ידי ההתנחלות. לשאלת החוקר אם יש לו חשדות לגבי האחראי לעקירת העצים ענה "אני משאיר זאת לעצמי". לא תועד כל לחץ נוסף של החוקרים על קצין הביטחון למסור מידע לגבי חשדותיו ולא ננקט נגדו כל צעד

66 שתיקה בשלב החקירה היא בבחינת זכות יסוד של כל חשוד, והיא מקנה לו זכות שתיקה מוחלטת במהלך החקירה. (פקודת הפרוצדורה הפלילית (עדות), ס' 22(2)). עם זאת, ואף שלשתיקתו של חשוד אין כוח ראייתי עצמאי, יש בכוחה לחזק את משקלן של ראיות אחרות נגדו. ראו יעקב קדמי, **על הראיות**, חלק שני (תל אביב: דיונון, 2008), עמ' 596-604. בית המשפט רשאי להסיק מסקנות לחובת החשוד משתיקתו בחקירת המשטרה. ראו בש"פ 5424/95, **מזהר עמיר נ' מ"י** (פורסם בנבו, 13.9.95) פסקה 3: "ואולם כשם ששתיקת נאשם בבית המשפט [...] כך שתיקת נחקר בחקירתו יכולה אף היא שתתפרש בנסיבות מסוימות, כחזיקו לראיות התביעה..."; ע"פ 230/84, **חגיבי נ' מ"י** פ"ד (לט) (1) פסקה 5: "כאשר נאשם טוען לחפות מוחלטת, והוא מעומת על ידי חוקרי המשטרה עם חומר המעיד על מעורבותו בפשע, כיצד יצפה שיאמינו לו, אם נמנע מלפקוח עיני חוקריו כשמטיחים הם בפניו את העובדות, הידועות להם מפי שותפו לעבירה והמסבכות אותו בכל אותן עבירות עצמן. בנסיבות כאלה יש בשתיקתו כדי להוות חזיקו מה לעדויות התביעה."

67 יש דין הגיש ערר על סגירת תיק החקירה ללא הגשת כתב אישום, אך מחלוקת עררים בפרקליטות המדינה החליטה לדחות אותו ולא להגיש כתב אישום (מכתבה של אתי כהנא, מנהלת תחום עררים בפרקליטות המדינה, לעו"ד עידו תמרי מהצוות המשפטי של יש דין, 11.9.2011).

משמעותי או אחר, על אף שבדברים יש לכאורה משום שיבוש הליכי חקירה ומעילה בתפקידו כמי שנמנה עם גורמי אכיפת החוק.

בנוסף, חוקרי משטרת מעלה אדומים לא עשו כל מאמץ לאתר את קצין המינהל האזרחי ולגבות את עדותו, אף שכל הנראה ידע מי מעורב בביצוע העבירה. ב-26 בדצמבר 2011 נסגר תיק החקירה בעילת "עברין לא נודע" בלי שמוצו כל כיווני החקירה, ועל אף שבתיק בהחלט נמצא קצה חוט שעשוי להוביל לעברין.⁶⁸

לא נגבתה עדות מנהג רכב הביטחון שנסע סמוך לבית המתלונן ושמע ממנו כי צעירים מיידים אבנים לעבר ביתו

ב-19 במרס 2011, בסביבות השעה 2:30 בלילה, יידו שלושה או ארבעה צעירים אבנים לעבר ביתו של ח'ליפה דענא תושב חברון. הצעירים התחבאו בין עצי הזית בצדה הפנימי של גדר ההתנחלות קריית ארבע. ח'ליפה התעורר מרעש פגיעות האבנים ויצא אל אחורי הבית, הבחין ברכב הביטחון של קריית ארבע וניגש אליו לדווח על האירוע. לאחר שרכב הביטחון עזב את המקום חודש ידיו האבנים, ונפסק שוב רק כאשר רכב הביטחון חזר בליווי שני ג'יפים צבאיים.

הפעולה היחידה המתועדת בתיק החקירה היא גביית עדותו של המתלון ב-22 במרס 2011, שבמהלכה הוא מסר לחוקר תמונה באיכות ירודה וציין בפניו כי ניסה לתעד את האירוע, אך "הצילום לא יצא טוב בגלל החושך". תיק החקירה נסגר בעילת "עבריו לא נודע" ב-11 באפריל 2011, בלי שננקטו שום פעולות לאיתור נהג רכב הביטחון של קריית ארבע בליל האירוע כדי לשאול אותו אם ראה את מידי האבנים. כמו כן, בנקל אפשר היה לשוחח עם אחראי הביטחון של קריית ארבע ולברר עימו מי נהג ברכב באותו לילה.

68 יש דין הגיש ערר על סגירת תיק החקירה בעילת "עברייני לא נודע" בלי שהחקירה מוצתה, אך מחלוקת עררים בפרקליטות המדינה החליטה לדחות את הערר ולא לחדש את החקירה (מכתבה של נחמה זוסמן, סגן בכיר א' בפרקליטות המדינה, תחום עררים, 15 במאי 2012).

המלצות (2)

1. יש להקפיד לגבות עדויות מעדי ראייה - אזרחים וחיילים - העשויים לשפוך אור על שהתרחש או על זהות העבריינים ולסייע בחקירת העבירה. בהקשר זה, יש לשפר את שיתוף הפעולה בין המשטרה וצה"ל בנוגע לאיתור חיילים שהיו עדים לאירוע פלילי.

2. יש למצות את הדין במישור המשמעתי עם עובדי ציבור ונושאי תפקידים ציבוריים המסרבים לסייע לחקירה.

חקירת חשודים

1. זימון חשודים לחקירה

חשוד הוא כל אדם שיש לחוקר יסוד סביר לחשוד בו (ולו ברמת החשד הנמוכה ביותר) שהוא נושא - במידה כלשהי ובדרך כלשהי - באחריות לביצועה של העבירה נושא החקירה וניתן להעמידו לדין בשל כך.⁶⁹ ברי כי זימון אדם שיש מקום לחשוד במעורבותו בעבירה לחקירה הוא אחת מפעולות החקירה הבסיסיות שיש לבצע בחקר אירוע פלילי.

• אי-זימון חשודים לחקירה

זימון חשוד לחקירה הוא פעולת חקירה בסיסית למדי, שמלבד החוק גם השכל הישר מחייב לבצעה. עם זאת, בחקירות במחוז ש"י לעתים תכופות לא מזומנים החשודים לחקירה. ברבים מתיקי החקירה שהיה בהם מידע שעשוי להוביל לחשוד, נמנעו החוקרים מלנסות לאתר את החשוד ולזמנו לחקירה.

מחדל חקירתי חמור עוד יותר הוא כאשר זהות החשוד היתה ידועה לחוקרים, אך הם נמנעו מלזמנו לחקירה.

69 יעקב קדמי, על סדר הדין בפלילים - חלק ראשון: הליכים שלפני משפט ב' (תל אביב: דיונון, 2008), עמ' 785.

חשוד בתקיפה זוהה באמצעות דפדוף באלבומי עבריינים במשטרה אך לא זומן לחקירה. לא נחקרו גם חיילים שהיו עדים לאירוע

סאלח שוראבי, נהג בחברה לשיווק משקאות, נסע בתום יום עבודה ב-1 ביולי 2009 לכיוון כפרו עוורתא. בעת שנסע על כביש 55, חסמו את דרכו שלושה ישראלים מול תחנת האוטובוס שליד הכניסה לקדומים. הם הוציאו אותו מרכבו, משכו בשערו, קרעו את חולצתו, הפילו אותו ארצה ובעטו בכל חלקי גופו. בזמן האירוע עמד ג'יפ צבאי סמוך למקום. בשלב מסוים יצאו החיילים מהג'יפ וניגשו לכיוונו של שוראבי, ואז נמלטו התוקפים לכיוון תחנת הדלק שליד קדומים. לאחר התקיפה נסע שוראבי לביתו, שם איבד את הכרתו ונלקח לבית החולים רפידה, שבו אושפז עד למחרת.

בעדות שמסר במשטרה תיאר שוראבי את תוקפיו וציין כי יוכל לזהותם. בעקבות דבריו הוצגו בפניו 300 תצלומים מאלבום העבריינים המשטרתי. במהלך הדפדוף באלבום הצביע על תמונות של ד', שאותו זיהה כאחד מתוקפיו. מראהו של ד' שעליו הצביע שוראבי הלם את התיאור שמסר לפני שהוצגו בפניו התמונות. החוקר שאל אותו אם הוא מזהה את התוקף בוודאות ובתשובה הסביר לו שוראבי כי זיהה את התוקף לפי שערו הבהיר, פניו ומבנה גופו הבריא, וציין כי מידת הוודאות נעה בין 80% ל-85%, מפני שבתמונה לא רואים את כל גופו של ד', ומפני שבעת התקיפה חבש כיפה ואילו בתמונה אינו חובש כיפה.

ב-9 בספטמבר 2009 נסגר התיק בעילת "עבריון לא נודע". בתיק החקירה המשטרתי לא מתועדת שום פעולת חקירה נוספת - איתור החשוד באמצעות דפדוף באלבום עבריינים הוא הפעולה האחרונה שנעשתה בחקירת אירוע התקיפה החמור. אף על פי שסאלח הצביע על חשוד שזיהה כאחד מתוקפיו, **האדם שזוהה לא הוזמן כלל לחקירה**, ואף **לא נערך מסדר זיהוי חי** בהשתתפותו. בחומר החקירה אין שום אינדיקציה לכך שהחוקרים פקפקו באמינותו של המתלונן או במידת יכולתו לזהות את החשוד. לפיכך, אי-חקירתו של החשוד שזוהה בדפדוף היא מחדל חקירתי חמור. בנוסף, **לא ננקטו שום צעדים כדי לאתר ולגבות את עדותם של החיילים שהיו עדים לתקיפה**, אף על פי שרוב הסיכוי שהם היו יכולים לסייע בזיהוי התוקפים, ובכלל זאת את החשוד שזיהה המתלונן.⁷⁰

70 ב-15.7.2010 ערר יש דיין על החלטת המשטרה לסגור את תיק החקירה מבלי שמוצתה החקירה. ב-5.9.2010 מסר רפ"ק עו"ד גיל דשא, עוזר קצין אגף החקירות והמודיעין במרחב שומרון, כי הערר התקבל והתיק נפתח מחדש לצורך המשך החקירה. עשרה ימים לאחר מכן נסגר התיק בשנית. במסגרת הבירור החוזר התברר שהאדם עליו הצביע המתלונן לא היה בארץ במועד ביצוע העבירה - בירור שניתן וצריך היה לערוך לפני סגירת התיק. בירור עם גורמי צה"ל העלה כי אין ברשותם כל רישום של האירוע.

החוקרים לא ניסו לאתר את בעליהם של שני כלבים ולחקרם כחשודים בתקיפה

בבוקר ה-26 בנובמבר 2009 יצא אברהמים טוויל תושב פרעתא בליווי טרקטוריסט לחרוש את מטע הזיתים שלו. זמן קצר לאחר שהחל הטרקטוריסט במלאכת החריש הגיעו מכיוון חוות גלעד ארבעה אזרחים ישראלים רעולי פנים עם שני כלבים. הטרקטוריסט נמלט מהמקום עם הטרקטור, אך את אברהמים, שניסה אף הוא לברוח, תפסו הארבעה והכו אותו בראשו באבן ובידו השמאלית ובגבו במקל. לאחר שהגיעו למקום אנשים מפרעתא ברחו התוקפים.

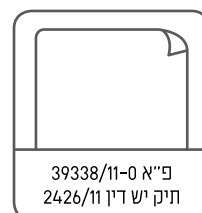

אברהמים התלונן במרחב שומרון עוד באותו יום, ובעדות שמסר תיאר את פרטי הלוש של רעולי הפנים שתקפוהו ואת שני הכלבים שהיו עימם. כן סיפר כי כבר הותקף והוכה באופן דומה כחודשיים קודם לכן, וגם אז התלונן במשטרה.

כחודש לאחר מכן סגרה המשטרה את תיק החקירה בעילה "עברייני לא נודע", בלי שנעשה כל ניסיון לאתר בין תושבי חוות גלעד את בעליהם של הכלבים ולחקרם כחשודים בתקיפה - פעולת איתור פשוטה יחסית, כיוון שבמאחז התגוררו בתקופה האמורה לכל היותר עשרים תושבים, מתוכם מספר קטן של גברים שהיו יכולים להיות חשודים במעשה.⁷¹

בחלקת המתלונן הושלכה פסולת בניין, אך בעליו של הבניין המזהם לא נחקר והתיק נסגר בעילה "עברייני לא נודע"

בבעלותו של עלי קאדוס חלקה חקלאית בת 60 דונם דרומית להתנחלות אלקנה, שנטועים בה מאות עצי זית. גדר ההתנחלות חוצה את החלקה, כך שחלק ניכר ממנה מצוי מעבר לגדר. כמה פעמים בשנה נכנס עלי לחלקה כדי לעבדה, בתיאום עם קצין הביטחון של ההתנחלות. ב-27 בפברואר 2011 בא עלי לחלקה והבחין כי על עצי הזית הושלכו פסולת בנייה וסלעים והחלקה הפכה למעשה לאתר פסולת. בצמוד לחלקתו נמצא באותה עת אתר בנייה, והפועלים באתר הפנו את עלי לבעל הבניין, תושב אלקנה, שהזמין את העבודות.

71 לפי נתוני שלום עכשיו, בשנת 2008 התגוררו במאחז כעשרים תושבים. לפי אתר האינטרנט של חוות גלעד, במאחז מתגוררים 4 משפחות, מספר נערים [...] וכמה כלבי שמירה" (<http://havatgilad.jews.net/indexheb.html>).

בעל הבניין הוא חשוד מתבקש במעורבות בעבירות נשוא החקירה ("הסגת גבול כדי לעבור עבירה" ו"גרימת נזק לרכוש") ולא היה כל קושי לאתרו, אך החוקרים לא שוחחו עימו ולא זימנו אותו לחקירה.

תיק החקירה נסגר בדצמבר 2011 בעילה "עברין לא נודע", האמורה לשמש למקרים שבהם אין כל מוביל חקירתי או קצה חוט לאיתור חשודים בביצוע העבירה. חומר החקירה מלמד כי מלבד גביית תלונתו של קאדוס לא נעשתה בתיק כל פעולת חקירה. תיק החקירה נסגר אף לפני שפונתה הפסולת מאדמתו של קאדוס.⁷²

חשודים שאיימו על המתלונן כמה פעמים בשבועות שקדמו להשחתת עצים בחלקתו לא נחקרו

בליל ה-6 בספטמבר 2009 הושחתו עצי זית, לימון ותאנה בחלקותיהם של תושבי הכפר דיר ניזאם הסמוכות להתנחלות חלמיש-נוה צוף. חלק מהעצים נכרתו, ובאחרים שברו המשחיתים את הענפים. שבועיים לפני שאירעה החבלה בעצים איימו שניים מתושבי חלמיש על מונג'ד אלתמימי, אחד מבעלי החלקות הפלסטינים, ואמרו כי ישברו את העצים בחלקתו. כשבוע לפני האירוע איים תושב חלמיש על אחמד סולטאן, גם הוא מבעלי החלקות, שיגרום נזק בחלקתו. מלבד איומים אלה, רבש"צ חלמיש איים עליו בנשק וגירש אותו כמה פעמים מחלקתו.

פ"א 32935/09
 תיק יש דין 1891/09

ב-8 בספטמבר 2009 נגבו עדויותיהם של שני המתלוננים. שניהם דיווחו גם על האיומים שקדמו לאירוע החבלה בעצים. הם ציינו בפני החוקרים כי יוכלו לזהות את המאיימים, ואחד מהם גם תיאר אותם. לאחר גביית עדויותיהם של המתלוננים לא נעשתה כל פעולת חקירה נוספת, ותיק החקירה נסגר בעילת "עברין לא נודע" קצת פחות מחודשיים לאחר שנפתח.

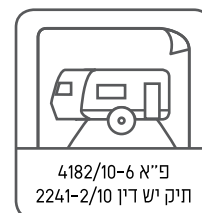
אף ששני המתלוננים ציינו במפורש כי יוכלו לזהות את האנשים שאיימו עליהם, החוקרים לא ערכו איתור באמצעות דפדוף באלבום העבריינים המשטירתי. רבש"צ חלמיש, שזהותו ידועה, לא זומן לחקירה על איומים ושימוש שלא כדין בנשק, ולא נערך מסדר זיהוי בהשתתפותו.

72 יש דין הגיש ערר על סגירת תיק החקירה ודרש לפתוח אותו מחדש להשלמת פעולות החקירה המתבקשות, כגון איתור בעל הבניין וחקירתו. במרס 2012 התקבל הערר והחקירה חודשה, אך נסגרה שוב ב-13.3.2013.

חשודים לא נחקרו אף על פי שבחומר החקירה מצויות ראיות משמעותיות נגדם

ב-14 באוקטובר 2010 הגיש ג"מ⁷³ תלונה במשטרת מרחב חברון על הסגת גבול. תלונתו הוגשה בעקבות שני אירועים קודמים של הסגת גבול לחלקתו, שאירעו באותו חודש, ולאחר שב-12 באוקטובר 2010 הגיע לחלקה א"ג, בן דודו ושותפו של ג"מ, ומצא בה כארבעים מסיגי גבול, ככל הנראה תושבי נה דניאל, שחוללו מהומה וצעקו לעברו כי לא ייתנו לו לעבד את האדמה. אחד

מהם איים על א"ג שאם לא ייצא מהשטח תתחיל מלחמה. כששמע ג"מ מבן דודו על הסגת הגבול מיהר לשטח ודיווח למשטרה ולצבא. הללו הגיעו למקום, ולאחר דין ודברים הוציאו את הפולשים מהשטח. ג"מ וא"ג נתנו לשוטרים תמונות שצילמו, שבהן נראים בבירור פניהם של שני מסיגי גבול לפחות.

בהודעתו מסר א"ג כי בידיו תצלומים של האדם שאיים עליו, וכן מהם הסוג והצבע של הרכב שבו הוא נהג. בהודעתו המשלימה במשטרה התבקש לזהות את האדם שאיים עליו בתצלומים שמסר, וכך עשה. למרות זאת, החשוד לא זומן לחקירה ומעולם לא נחקר. גם אחראי הביטחון ביישוב נה דניאל, שהיה אחד ממסיגי הגבול באירועים שקדמו לאירוע נשוא התלונה, לא נחקר כחשוד בעבירת הסגת הגבול, על אף שאין כל קושי לאתר. גם החשודים שנראים בבירור בתמונות שנמסרו לידי החוקרים לא נחקרו, וכמוהם לא זומנו למסור את עדותם החיילים והשוטרים שהיו עדים לאירועי הסגת הגבול בחלקה ואף הוציאו את הפולשים מהשטח.

תיק החקירה נותר פתוח יותר משנה בלי שנעשו בו פעולות חקירה בסיסיות אלה, ולבסוף נסגר בעילת "עברין לא נודע". עילה זו מתאימה לתיקים שנסגרו בהיעדר כל מוביל חקירתי או קצה חוט לאיתור חשודים בביצוע העבירה, ולא לתיקים כגון זה שבהם ניתן היה בנקל לחקור עדים נוספים ואף לאתר את החשודים. כאמור, חשוד אחד זוהה על ידי המתלונן בהודעה משלימה שמסר במשטרה, חשוד נוסף הוא אחראי הביטחון של נה דניאל שזהותו ידועה לחוקרים, וחשודים אחרים נראים באופן ברור המאפשר את זיהוים בתמונות המצויות בתיק החקירה. בידי החוקרים היו ראיות משמעותיות נגד החשודים, אך איש מהם לא נחקר.⁷⁴

73 שמותיהם המלאים של המתלוננים שמורים ביש דין.

74 יש דין הגיש ערר על סגירת תיק החקירה ודרש כי התיק ייפתח מחדש להשלמת פעולות חקירה, אך מחלקת עררים בפרקליטות המדינה דחתה את הערר ולא חידשה את החקירה (מכתבה של שרון אדרי, ממונה על ענייני עררים בפרקליטות המדינה, 1.5.2013).

מתלונן סיפר בחקירתו כי הוא חושד באדם ספציפי ואף מסר לחוקר צילומים של החשוד, אך המשטרה לא עשתה כל ניסיון לאתר ולזמן לחקירה

בעת ביקור שערך בחלקה שבבעלותו, הבחין נאג'ח יאסין, תושב יאסוף, כי שלושה מעצי הזית בחלקה נכרתו. בתלונתו במשטרה אמר יאסין כי אינו חושד באדם ספציפי, אולם סיפר כי ישנו רועה צאן תושב כפר תפוח, הנוהג לבוא לחלקתו ולחלקה שבבעלות שכנו ולהאכיל את צאנו ביבוליהם. עוד הוסיף כי הוא סבור שיש סיכוי שהוא כרת את העצים. יאסין אף מסר לחוקר דיסק ובו תמונות של מסיג הגבול. בסיכום תיק החקירה שנערך רק חמישה ימים לאחר הגשת התלונה נכתב כי המתלונן חושד באנשים מתפוח ולא במישהו ספציפי. קביעה זו הובילה לסגירת תיק החקירה בעילת "עבריו לא נודע", עילה האמורה לשמש במקרים שבהם אין כל מוביל חקירתי לאיתור חשודים.

יאסין הצביע בחקירתו על אדם ספציפי שבו הוא חושד, טען שיוכל לזהותו ואף מסר דיסק עם צילומיו, אך לא נעשו ניסיונות לאתר את החשוד ולזמן לחקירה.⁷⁵

2. הימנעות מעריכת עימותים כדי להכריע בין גרסאות שסיפקו מתלונן וחשוד

בין תיקי החקירה שנבדקו ישנם רק מקרים ספורים⁷⁶ שבהם החוקרים יזמו עימות כדי להכריע בין גרסאות סותרות שסיפקו מתלונן וחשוד. זאת אף על פי שבמקרים שבהם קשה להכריע בין הגרסאות השונות לגבי ההתרחשויות עימות יכול לסייע לחוקרים, ואף על פי שחשוד אינו רשאי לסרב להשתתף בעימות אך רשאי לשתוק בו.⁷⁷

75 ב-31.10.2012 ערר יש דיין על ההחלטה לסגור את תיק החקירה בעילת "עבריו לא נודע" מבלי שמוצתה החקירה, אך מחלקת עררים בפרקליטות המדינה דחתה את הערר (מכתבה של נחמה זוסמן, סגן בכיר א' בפרקליטות המדינה, מחלקת עררים, 10.6.2013).

76 תיקי יש דיין 1180/06 ו-2179/10.

77 יעקב קדמי, על סדר הדין בפלילים – חלק ראשון: הליכים שלפני משפט ב' (תל אביב: דיונון, 2008), עמ' 811.

עימות בין מתלונן לחשוד הסתכם במשפט אחד שהוחלף בין החשוד למתלונן

במהלך חקירת אירוע תקיפה רב-משתתפים שבו נורתה למוות סוסה שהיתה שייכת לחקלאי פלסטיני, ערכו החוקרים עימות בין המתלונן לבין אחד מהחשודים. העימות כולו הסתכם במשפט אחד, שבו המתלונן האשים את החשוד במעורבות פעילה באירוע ובכך שאדם שעמד ליד החשוד ירה בסוסתו של המתלונן והרגה. האשמותיו של המתלונן נותרו ללא תגובה מצד החשוד, והחוקרים לא ניסו לעודדו להגיב לאשמות. למרבה הפלא בכך הסתיים העימות ונמשכה חקירתו הרגילה של החשוד.

מיותר לציין שעימות שכולל משפט אחד אינו יכול להשיג את המטרות שלשמן נערך, ולכן לא סייע כהוא זה להכריע בין הגרסאות או לגלות את זהותו של היורה שהרג את הסוסה. תיק החקירה נסגר לבסוף בעילה "חוסר ראיות מספיקות".⁷⁸

לא נערך עימות שיסייע להכריע בין גרסתו של מתלונן לגרסתו של רכז ביטחון שהכחיש את שיוחס לו

ביתו של מחמוד עיד, תושב הכפר דיר ניזאם, נמצא סמוך מאוד לגדר ההתנחלות חלמיש-נוה צוף. הבית נמצא קרוב מאוד לשער בגדר, המשמש את א', אחראי הביטחון של ההתנחלות, בסירוי סביב ההתנחלות. השער נעול בדרך כלל, וא' אחראי על פתיחתו.

ב-8 בינואר 2010 בצהריים ישב מחמוד בביתו יחד עם בני משפחתו. ילדיו ששיחקו בחוץ סיפרו לו כי "יש בחוץ מתנחלים שצועקים עלינו". בעקבות זאת יצא עיד מהבית וראה את רכב הביטחון ושני רכבים נוספים, ואת א' פותח את השער לקבוצת אנשים, אחדים מהם חמושים. לאחר מכן ראה את א' עוזב את המקום, ואילו יתר האנשים התקדמו לעבר ביתו של עיד והחלו לשבור חלונות במרפסת הבית וליידות אבנים אל דוד השמש. אחיו של עיד, המתגורר בשכנות לו, שוחח עם א' בטלפון וזה הבטיח לו שיטפל בעניין. מאוחר יותר ניסה עיד לדבר עם הפורעים, ואז ראה את א' שהיה לידם עוזב שוב את המקום ומשאיר את השער פתוח. משהלך שבו הפורעים ליידות אבנים לעבר עיד, ואחת מהן פגעה פגיעה קלה ברגלו הימנית. בהמשך התקשר לעיד שוטר תושב חלמיש שעיד מכיר מעבודתו

⁷⁸ יש דין ערר על ההחלטה לסגור את תיק החקירה מבלי שהחקירה מוצתה (בחקירה התגלו ליקויים נוספים), אך מחלקת עררים בפרקליטות המדינה דחתה את הערר בלי לחדש את החקירה (מכתב מאת שרון אדרי, סגנית בכירה א' לפרקליט המדינה וממונה בתחום עררים, פרקליטות המדינה, 28.4.2011).

בהתנחלות. כשהגיעו למקום אנשים מהכפר החלו הפורעים לירות לעברם. עוד הגיע למקום גם צלם ישראלי שניסה לחמוק מהפורעים. האירוע נמשך כחצי שעה והסתיים לבסוף כשהשוטר הגיע למקום ושם לו קץ.

באותו יום נכרתו עשרות רבות של עצי זית בחלקותיהם של כמה מתושבי דיר ניזאם. בעדותו מסר עיד כי דרך השער שפתח א' נכנסו גם האחראים לחבלה בעצים (תלונות נפרדות הוגשו במשטרה על ידי בעלי החלקות שבהן נכרתו העצים).

בחקירתו סיפר אחראי הביטחון א' כי באותו יום היו התפרעויות של מאות פלסטינים במוקדים שונים, וכי תושבים מההתנחלות יצאו לקראתם. א' הודה כי פתח את השער, אך טען שעשה זאת כדי לאפשר למתנחלים שיצאו לאזור מעיין סמוך לשוב לביתם ולא כדי להיכנס לכפר. הוא אמר כי אמנם ייתכן שבמהלך ההמולה "כמה אנשים הצליחו לזלוג החוצה", אך טען שהחזיר את כולם ונעל את השער. הוא הכחיש כי סייע לקבוצת הפורעים להיכנס לדיר ניזאם וכן כל קשר למעשי הפגיעה בעצי הזית.

בתיק זה קיימת סתירה בין גרסתו של המתלונן לבין גרסת אחראי הביטחון, המכחיש את המעשים שמייחס לו המתלונן. למרות הסתירה, בין השניים לא נערך עימות כדי להכריע בין הגרסאות ולהבהיר את שהתרחש.

3. הימנעות מאימות טענות אליבי והיעדר דרישה לספק טענת אליבי

טענת אליבי היא טענת הגנה שטוען חשוד (או נאשם) בביצוע עבירה, ולפיה בעת ביצוע העבירה המיוחסת לו היה במקום אחר מהמקום שבו התרחשה העבירה ולכן אין בסיס לחשד שהוא ביצע אותה. על המשטרה לחקור טענת אליבי שהעלה חשוד בחקירתו כדי לאשרה או להפריכה.

"דחיית אליבי" בשל חוסר אמון שונה מ"הפרכת אליבי" באמצעות ראיות ברורות וחד-משמעיות המוכיחות כי הטענה כוזבת. להפרכת אליבי כוח ראיתי עצמאי והיא בעלת חשיבות רבה, שכן היא לא רק מחזקת את משקלן ואמינותן של ראיות אחרות, אלא גם מוסיפה לכוחן הראייתי של הראיות האחרות. הפרכת אליבי בראיות ברורות וחד-משמעיות משמעותה קביעה כי הנאשם משקר בעניין מהותי לאישום, שקר המהווה התנהגות מפלילה מצדו.⁷⁹ מכאן שישנה חשיבות עצומה לבדיקת טענת

79 יעקב קדמי, **על הראיות – הדין בראי הפסיקה (חלק שני)**, מהדורה משולבת ומעודכנת (תל אביב: דיונון, תשנ"ט-1999), עמ' 618-624.

אליבי שהעלה חשוד. בתיקים שנבדקו ושבהם סופקה טענת אליבי על ידי חשוד, נמצא כי בדרך כלל הטענות אינן נבדקות ואינן מאומתות על ידי החוקרים.

החוקרים לא בדקו טענות אליבי שסיפקו שלושה חשודים בתקיפה

ב-17 במרס 2011 עבד סאמי סנובר בעבודות בניין בקומה השנייה של בית בהתנחלות שילה. בסביבות השעה 9:30 הגיעו לאתר הבנייה שישה או שמונה גברים, רובם רעולי פנים. החבורה עלתה לקומה השנייה של הבית ותקפה את סנובר באמצעות מוטות ברזל, מקלות, בלוק וגז מדמיע. שומר האתר, משה, ניסה לסייע לו אך הותקף גם הוא. לאחר שנמלטו התוקפים הזעיק משה את רבש"צ שילה, אשר הגיע למקום והזעיק אמבולנס. סנובר סיפר:

ב-17 במרס 2011 הגעתי לעבודה בשעה שבע בבוקר והתחלתי לעבוד. בשעה תשע וחצי בערך הייתי שקוע בעבודה על גג הבניין בן שתי הקומות, ופתאום שמעתי מישור צועק. הוא אמר לי "בוא", רק העפתי מבט וחטפתי מכה חזקה בראש במוט ברזל. המכה היה רעול פנים. אחרי המכה ראיתי עוד אחד, היו להם פאות, ואז ריססו לי את העיניים בגז פלפל. היו יותר משמונה מתנחלים רעולי פנים. התחלתי לצעוק לעזרה [...] נפלתי על הרצפה והתוקפים המשיכו לחבוט בי, כולם היו מצוידים במוטות ברזל. המשכתי לצעוק [...] אחרי שהכו אותי כחמש דקות הגיע השומר [משה]. הוא ניסה לחלץ אותי ולדחוף אותם, אך הם דחפו אותו וריססו בגז גם אותו, והוא לא הצליח. גם העובד מהקומה התחתונה בא לעזרי, שמו נאסר סאלמן, אבל הוא לא הצליח. בשלב מסוים ניסיתי לקום, אבל הם הפילו אותי על הרצפה, לקחו בלוקים והכו אותי על הראש, על הכתף ועל הצלעות וגם ברגל.

[...] יש לי 14 תפרים בראש והוא חבוש. אין לי שברים, אבל אני סובל מחבלות קשות [...] ראיתי את המוות בעיניים. בסך הכול רציתי להתפרנס. אני סובל מכאבים בראש, העיניים צורבות, דומעות ואדומות. אני בטרומה ולא מצליח לחזור לשגרה.⁸⁰

עוד ביום האירוע ערכה המשטרה סיור בזירת העבירה ולקחה דגימות דם. בסריקות שנערכו ביישוב שילה ומחוצה לו לא נמצא דבר. כן נגבו הודעותיהם של סנובר ושל השומר משה. שניהם ציינו כי לא יוכלו לזהות את התוקפים. בנוסף נגבתה הודעתו של נאסר עמלה, חמיו של המתלונן שעבד

עימו והצליח לברוח מהאתר כשבאו התוקפים. עמלה מסר לחוקרים כי אינו בטוח שיוכל לזהות את התוקפים מפני שרובם היו רעולי פנים. עוד סיפר כי אחמד הקבלן ראה את התוקפים עומדים מחוץ לבניין לפני התקיפה.

נגבתה גם הודעתו של בעל הבית, תושב שילה שהגיע למקום לאחר האירוע, ובהודעתו אמר כי לדעתו ייתכן שמתנדב מד"א שהיה באמבולנס ולומד בישיבת שילה ראה לפני האירוע אנשים באזור הישיבה שעשויים להיות התוקפים.

ב-23 במרס 2011 נגבתה הודעתו של מתנדב מד"א תושב שילה. לדבריו, בבוקר התקיפה ראה קבוצה של 6-8 בחורים יהודים מתקרבים לאזור הישיבה שבה הוא לומד ועולים לכיוון מקום התקיפה הסמוך לישיבה. לדבריו, כחצי שעה מאוחר יותר קיבל הודעה בביפר על התקיפה. הוא לא הכיר את האנשים והניח שהם מאזור הגבעות או יצהר. הוא ציין כי "יש סיכוי" שיוכל לזהותם ואף נתן תיאור כללי של כמה מהם. בתום חקירתו נערך לו מסדר זיהוי בתמונות, והוא זיהה שני אנשים מבין שמונה התמונות שהוצגו בפניו. מידת ודאות הזיהוי 40%-70%. הוא ציין כי ייתכן שהפרצופים מוכרים לו מאירועים אחרים שהיו בגזרה ושגם בהם טיפל בפצועים, ולא דווקא מאירוע התקיפה הזה.

בימים שלאחר מכן נגבו הודעותיהם של שלושה חשודים. שלושתם סירבו לשתף פעולה עם החוקרים, להוציא מתן טענות אליבי.

החשוד א"ק, שנחקר ב-23 במרס 2011, ענה לשאלות שהוצגו לו בתשובה הלקונית: "לא עברתי על החוק, סתם מתנכלים לי, ומכיוון שאין לי אמון במערכת אין לי כוונה לשתף פעולה." אף על פי שהחשוד כלל לא העלה טענת אליבי בעצמו וכאמור סירב לשתף פעולה עם החקירה, החוקר הסביר לו כי כל שיחת טלפון שיבקש לבדיקת האליבי שלו תבוצע, במיוחד אם הוא עובד כרצף ומתוגמל על פי שעות עבודה ולכן הוא או מעסיקו רושמים את שעות עבודתו. גם לשאלה מה שמו ומספר הטלפון של מעסיקו סירב החשוד לענות. בתיק החקירה אין תיעוד של שום פעולה שנקטו החוקרים לאיתור המעסיק, רישום השעות או פעולה אחרת לאימות טענת האליבי. בחומר החקירה אין כל הסבר לכך שהחוקר מצא לנכון להציע לחשוד טענת אליבי.

החשוד ע"ל נחקר ב-31 במרס 2011. בפתח החקירה אמר החשוד כי הוא מופתע מעצם זימונו למשטרה, שכן הוא מתנגד למעשים כאלה. החשוד מסר טענת אליבי שלפיה במועד התקיפה עבד בבית הוריו ביישוב שילה ואביו היה עימו. מעבר לכך סירב לענות לשאלות נוספות שהחוקר הציג בפניו וחזר ואמר כי "זו חקירה פוליטית ואין לי מה להוסיף". בתיק החקירה לא תועד כל ניסיון ליצור קשר עם האב במטרה לבסס או להפריך את טענת האליבי שסיפק החשוד.

החשוד ה"ל, שנחקר ב-3 באפריל 2011, הכחיש כל קשר לתקיפה וטען כי בתאריך זה עבד בבית אביו ביישוב שילה יחד עם אחיו (החשוד ע"ל). החשוד סירב לענות על שאלות נוספות שהציג החוקר בפניו, ובכללן שאלות הנוגעות לטענות האליבי בדבר השעה שבה שהה בבית אביו בשילה. גם את טענת האליבי של ה"ל לא בדקו החוקרים.

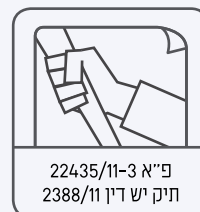
תיק החקירה נסגר ב-15 באוגוסט 2011 בעלת "עברייני לא נודע", כאמור, בלי שהחוקרים טרחו לבדוק את טענות האליבי שסיפקו שניים מהחשודים, ובלי שהוברר חלקו של החשוד השלישי שהחוקר הציע לו טענת אליבי. בחומר החקירה אין אינדיקציה שנעשו פעולות כגון איכון סלולרי, שנועדו לבדוק אם ניתן למקם את החשודים במקום ובשעת התקיפה.

חקירה אחת – ריבוי כשלים

חשוד בתקיפה זוהה על ידי שני מתלוננים, אך זומן לחקירה רק כעבור שלושה חודשים וחקירתו התמצתה בשבע שאלות כלליות ומבלי שנדרש להציג אליבי

ב-14 באפריל 2011 יצאו בני משפחת חזמה מהכפר תורמוסעיא לעבד את אדמתם הסמוכה למאחז עדי עד, לאחר שתיאמו וקיבלו אישור לכך מהמינהל האזרחי. כשעה וחצי לאחר שהחלו בעבודתם נתבקשו על ידי נציגי הצבא לעזוב את המקום כדי "שלא יהיו בעיות עם המתנחלים",

אך בטרם יספיקו לעזוב הגיע למקום רכב מסוג מיצובישי מגנום בצבע כחול וממנו יצאו שבעה אזרחים ישראלים. חיילים בג"פ הצבאי הבחינו ברכב ובירכו את יושביו בברכת "בוקר טוב" באמצעות מערכת הכריזה של הג"פ.

האזרחים הישראלים, שחלקם היו רעולי פנים, החלו תוקפים את משפחת חזמה בעזרת אלות, אבנים וגז מדמיע. רבחי חזמה הוכה על ידי רעול פנים בכל חלקי גופו ובראשו באמצעות מוט ברזל ונזקק לתפרים בראשו. תוקף נוסף גלוי פנים הכה אותו במקל בכל חלקי גופו. עבד אלראזק חזמה שניסה לסייע לו ולחלצו מידי התוקפים רוסס בפניו בגז מדמיע והותקף גם הוא. התקיפה נמשכה דקות ארוכות מבלי שהחיילים שנכחו במקום התערבו בה. לבסוף החלו החיילים יורים באוויר והתוקפים ברחו. אחד התוקפים צולם בזמן האירוע על ידי חקלאי פלסטיני.

ביום האירוע נגבו תלונותיהם של שלושה מתלוננים ועדותו של חקלאי פלסטיני נוסף. באיתור באמצעות דפדוף באלבומי העבריינים של המשטרה זיהה רבחי חזמה את התוקף שהכה אותו

במקל. אותו תוקף זוהה גם על ידי אדם נוסף (שגם צילם את אחד התוקפים) במסגרת דפדוף באלבומים.⁸¹

החשוד שזוהה על ידי שני המתלוננים זומן לחקירה רק כעבור שלושה חודשים. בתיק החקירה לא נמצא כל הסבר לעיכוב. **חקירתו של החשוד אי היתה קצרה ובלתי ממצה** והוא נשאל רק שבע שאלות כלליות ופשטניות **ולא נתבקש להציג אליבי** לשעת התקיפה.

מהחומר המצוי בתיק החקירה עולה כי **לא נעשו שום מאמצים לאתר ולחקור את החיילים שהיו עדים לאירוע התקיפה** כדי שיזהו את התוקפים.⁸² מדובר אם כן בתיק חקירה שנוהל באופן כושל ונסגר לבסוף ב-13 בנובמבר 2011 בעילת "חוסר ראיות מספיקות" - עילה שערורייתית לאור החקירה הרשלנית.⁸³

המלצות (3)

1. יש להקפיד לזמן חשודים לחקירה ולעשות כן סמוך ככל הניתן למועד ביצוע העבירה. יש לראות בחקירת חשודים כלי חקירה בסיסי והכרחי, ולכן על החוקרים לוודא כי חשודים יאותרו ויחקרו.

2. חשוד המכחיש קשר למעשים שבהם נחשד, יש לדרוש ממנו לספק אליבי לגבי מועד ביצוע העבירה. טענת אליבי שנטענה על ידי חשוד יש לאמת או להפריך.

3. על משטרת ישראל לעשות כל מאמץ על מנת לוודא כי חשוד או עד הדרושים לצורך קידום חקירה אכן יתייצבו למסור את גרסתם.

⁸¹ יוער כי הודעתו של החקלאי שצילם את אחד התוקפים וכן הליך האיתור באמצעות דפדוף באלבום העבריינים המשטרה שנערך לו כלל אינם מתועדים בסיכום תיק החקירה מ-15.8.2011 שבו מנומקת סגירת התיק.

⁸² יש דין הגישה תלונה נגד החיילים שעמדו מנגד, נמנעו מלהגן על החקלאים הפלסטינים, ואפשרו לתקיפה להרחיק לכת עד כדי פציעות חמורות בטרם מצאו לנכון להתערב. ביולי 2012 החליטה הפרקליטות הצבאית לעניינים מבצעיים לסגור את תיק החקירה.

⁸³ יש דין הגיש ערר על סגירת תיק החקירה בעילת "חוסר ראיות מספיקות" מבלי שהחקירה מוצתה, אך מחלקת עררים בפרקליטות המדינה דחתה את הערר ולא חידשה את החקירה (מכתבה של עו"ד שרון אדרי, תחום עררים בפרקליטות המדינה, 12.8.12).

זיהוי חשודים ואיתורם

1. אי-עריכת מסדרי זיהוי חיים

מסדר זיהוי נועד לוודא את זיהויו של מבצע עבירה כדי להוכיח את זיקתו לעבירה ולבסס את אחריותו הפלילית בעת העמדתו לדין. מטבע הדברים, עריכת מסדר זיהוי מחייבת את קיומו של חשוד ספציפי שיש לגביו חשד סביר. מסדר זיהוי מתבסס על זיכרוננו החזותי של המזהה - החשוד מוצג בפני המזהה כשהוא מצוי יחד עם אחרים הדומים לו והמזהה מתבקש לבודדו. לכן רצוי לקיים מסדר זיהוי בסמוך ככל האפשר למועד ביצוע העבירה.⁸⁴

במסדר זיהוי חי (המכונה גם מסדר זיהוי פורמלי) ניצבים לפחות שמונה אנשים חיים ובהם החשוד, במסדר לעיני המזהה המתבקש לבודדו. מסדר זיהוי חי זוכה לעדיפות הראייתית הגבוהה ביותר, שכן ניתן להסתמך עליו כראיה יחידה לזיהויו של הנאשם ואף להרשעתו בדיון.⁸⁵

במסדר זיהוי בתמונות מוצגות בפני המתלונן כמה תמונות (לרוב שש או שמונה), וביניהן גם תמונת החשוד. זיהוי באמצעות תמונות מצוי בעדיפות נמוכה יותר מבחינה ראייתית לעומת מסדר זיהוי חי, ולכן הוא אמור להתבצע רק בנסיבות מיוחדות אשר אינן מאפשרות עריכת מסדר זיהוי חי.⁸⁶

מסדר זיהוי חי עדיף על מסדר זיהוי בתמונות משום שהזיהוי מתמונה קשה יותר ולכן מוגבל ביותר. תמונה אינה מגלה את כל תווי פניו וקלסתר של המצולם, וכן את ההעוויות והתנועות הנלוות בדרך כלל לישותו ולאישיותו של כל אדם. דברים אלה, שאינם נראים בתצלום, עשויים להיות חלק בלתי נפרד מהתרשמותו של עד וגורם חשוב בזיהוי.⁸⁷ בנוסף, לעיתים קרובות במאגר התמונות המשטרתי מצויים תצלומים ישנים ובאיכות ירודה. כן, בתיקים שבהם ישנו חשוד בביצוע העבירה, הכלל המשפטי הוא שזיהויו ייעשה במסדר זיהוי חי. חרף האמור, ממצאי יש דין מלמדים כי מסדרי זיהוי חיים לצורך זיהוי חשודים נערכו רק במקרים בודדים. במקרים מעטים נערכו מסדרי זיהוי בתמונות.

84 קדמי יעקב, **על הראיות – הדין בראי הפסיקה (חלק שני)**, מהדורה משולבת ומעודכנת, (תל אביב: דיונון, תשנ"ט-1999), עמ' 853-884.

85 שם, שם.

86 ראו: ע"פ 420/81 כהן נ' מדינת ישראל, פ"ד לו(2) 29; ע"פ 4964/97, מדינת ישראל נ' חסן, פ"ד נג(2) 399.

87 דוד מועלם, "מסדר זיהוי", **הפרקליט** כב (תשכ"ו), עמ' 381.

המשטרה עצרה שני חשודים בתקיפה חמורה, אך קיימה מסדר זיהוי בתמונות שבו הקורבן בן השמונים לא הצליח לזהות את תוקפיו, אך הוא משוכנע שיוכל לזהות אותם במסדר חי

ב-29 במרס 2013 הותקף חסן ברהוש, רועה צאן בן שמונים, תושב הכפר א-לאבד הסמוך לטול כרם. שני אזרחים ישראלים הגיעו מכיוון ההתנחלות אבני חפץ ותקפו אותו בברוטליות במקלות.

ברהוש איבד את הכרתו ושכב לבדו בשטח זמן רב. משבושש לשוב הביתה ובני משפחתו הבחינו בכבשים מעדרו שבות לבדן לכפר, יצאו לחפש אחריו ומצאו אותו. בעקבות התקיפה אושפז ברהוש בבית החולים איכילוב במצב קשה, כשהוא סובל משברים וחבלות בכל חלקי גופו.⁸⁸ ברהוש שב לביתו רק כעבור כמה שבועות, בתום תהליך שיקום ארוך.

כמעט שלושה חודשים אחרי התקיפה, ב-18 ביוני 2013, דווח באתר חדשות כי המשטרה עצרה שני תושבי אבני חפץ החשודים בתקיפה.⁸⁹ החשוד י"נ שמר על זכות השתיקה בשתי חקירותיו, אך מצא לנכון לומר כי אין לו אליבי ליום האירוע, כי אינו זוכר מה עשה באותה עת, וכי לא תקף את ברהוש. החשוד השני, נ"מ, הצהיר בחקירתו כי הוא "לא אוהב ערבים" וכי גם אילו ידע מי ביצע את התקיפה לא היה מוסר את המידע לחוקרים.⁹⁰

ב-19 ביוני 2013 זומן ברהוש למסדר זיהוי בתמונות במשטרת אריאל, אך לא הצליח לזהות את תוקפיו. מיד לאחר התקיפה וגם לאחר ניסיון הזיהוי הכושל טען ברהוש בתוקף כי יוכל לזהות את התוקפים, אך במסדר הזיהוי בתמונות הוצגו בפניו תמונות קטנות באיכות ירודה, שאינן מאפשרות לעמוד על ממדי גוף ולהתרשם התרשמות ויזואלית תקינה. לו נערך לו, כפי שראוי היה, מסדר זיהוי חי בנוכחות החשודים עצמם, סביר להניח כי היה מצליח לזהותם.⁹¹

88 בני משפחתו של ברהוש פינו אותו לבית החולים בטול-כרם, אולם בשל מצבו החמור הוא הועבר לבית החולים איכילוב בתל-אביב, כשהוא סובל משלושה שברים ביד שמאל, שבר ביד ימין, שבר בצלע, שבר בעצמות הבריח וחבלה ברגל שמאל.

89 איתמר פליישמן, "אחרי שלושה חודשים: מתנחלים חשודים שתקפו בן 80", Ynet, 18.6.2013. חיים לוינסון, "נעצרו שני חשודים בתקיפת קנשי פלסטיני בשטחים", הארץ, 18.6.2013.

90 יצוין כי ניתן להעמיד לרין חשוד על בסיס עדות יחידה, ללא צורך בראיות נוספות ותומכות. בהנחיית פרקליטות המדינה מס' 1.3 - סגירת תיקים בעילת "חוסר ראיות" ובעילת "היעדר אשמה" - בסעיפים 5 ו-7 נקבע כי אם בתיק החקירה ישנה עדות יחידה בלבד המפליה את החשוד, ללא חיזוק ממשי נוסף, אשר כנגדה עומדת עדות החשוד עצמו, אין בכך בהכרח כדי להוביל למסקנה שאין בתיק ראיות מספיקות להעמדה לדין.

91 ב-20 ביוני 2013 פנתה עו"ד נועה עמרמי מהצוות המשפטי של יש דיין למפקד מחוז ש"י בדרישה שיערך למתלונן מסדר זיהוי חי, שכן הוא עומד על כך שביכולתו לזהות את תוקפיו. הפניה נענתה ב-7 ביולי 2013 במכתב מאת נצ"מ חיים רחמים, קצין חקירות ומודיעין מחוז ש"י, שטען כי לא ניתן לערוך מסדר זיהוי חי. בעקבות זאת שלחה עו"ד עמרמי מכתב

מפרוטוקול הדיון במעצרים של החשודים שהתקיים בבית משפט השלום בירושלים עולה כי שמו של החשוד י"נ כבר עלה בראשית החקירה, וכי בית המשפט מצא לנכון, לאחר שעיין בחומר החקירה, להאריך את מעצרו בשל קיומו של "חשד סביר".⁹² דברים דומים עולים גם מדו"ח פעולה מ-17 ביוני 2013, שלפיו החשוד נעצר בעקבות מידע שהתקבל בנוגע למעורבותו באירוע לאומני.

שני החשודים שוחררו ב-22 ביוני 2013, עוד לפני תום תקופת המעצר שאישר בית המשפט, ככל הנראה בעקבות כישלונם של ברהוש לזהות את תוקפיו במסדר הזיהוי בתמונות. זאת על אף שברהוש חזר והדגיש (באמצעות באי כוחו) כי יוכל לזהותם במסדר זיהוי חי וכי התמונות שהוצגו לו לא אפשרו זיהוי תקין.⁹³ ב-24 ביולי 2013 סגרה המשטרה את תיק החקירה בעילת "עבריו לא נודע".⁹⁴ אי-עריכת מסדר זיהוי חי סיכלה את הסיכוי למצוא את האשמים בתקיפה החמורה ולהעמידם לדין. יש דין הגיש ערר על סגירת התיק ובו דרש להשלים את החקירה בתיק ולערוך מסדר זיהוי חי לזיהוי החשודים.

בשנים האחרונות ניהל יש דין תכתובת ענפה עם משטרת מחוז ש"י ופרקליטות המדינה לגבי העדפתם של מסדרי זיהוי בתמונות על פני מסדרי זיהוי חיים. במכתב מיום 28 בדצמבר 2009 ציין עו"ד שי ניצן, אז המשנה לפרקליט המדינה (תפקידים מיוחדים), כי "ע"פ מדיניות מחוז ש"י, קיימת עדיפות לעריכת מסדרי זיהוי חיים. עם זאת, במרבית המקרים זהות החשודים אינה ידועה ועל כן לא ניתן לערוך מסדר זיהוי חי בשלב זה. בנוסף, לעיתים קרובות ישנם קשיים פרקטיים בעריכת מסדרי זיהוי חיים, שכן לצורך כך נדרשים הן הסכמת החשוד, והן איתורם של ניצבים מתאימים." בנסיבות אלה, הוסיף ניצן, אין מנוס משימוש במסדרי זיהוי תמונות, אך הקפיד לציין כי הדבר מהווה "ברירת מחדל".⁹⁵ מדיניות זו עומדת בעינה ולא השתנתה בחלוף השנים, כפי שציין עו"ד שלומי אברמזון, סגן בכיר לפרקליט המדינה, במכתבו מינואר 2012: "מדיניות מחוז ש"י הינה שיש לתת עדיפות לעריכת

למשנה לפרקליט המדינה, עו"ד אלי אברבנאל, ולראש אח"מ במשטרת ישראל, ניצב יואב סגלוביץ, ב-18 ביולי 2013. מכתב זה נותר ללא מענה.

92 במ"י 13-06-37022, פרוטוקול הדיון, 18.6.2013, עמ' 2 ש' 18-11 ועמ' 5 ש' 18-11.
93 יהודה פרל, "מעצר נוסף הסתיים בשחרור - 'לפני המעצר תאספו ראיות'", **הקול היהודי**, 23.6.2013, <http://www.hakolhayehudi.co.il/?p=67793>.

94 יצוין כי עלית הסגירה "עבריו לא נודע" שמורה למקרים שבהם אין למשטרה קצה חוט המוביל לחשודים במעשה, ולא למקרים כגון זה שבהם נעצרו ונחקרו חשודים.

95 מכתבו של עו"ד שי ניצן, משנה לפרקליט המדינה (תפקידים מיוחדים) אל עו"ד מיכאל ספרד ועו"ד נטע פטריק מהצוות המשפטי של יש דין, 28.12.2009.

מסדרי זיהוי חיים, ומסדרי זיהוי תמונות הינם בגדר 'ברירת מחדל'. גם אברמזון ציין את הקשיים בעריכת מסדרי זיהוי חיים,⁹⁶ והוסיף כי במחוז ש"י "עושים כל מאמץ לעדכן את אלבומי התמונות."⁹⁷

בנוגע לחקירת תקיפתו של חסן ברהוש, כתב ליש דין נצ"מ חיים רחמים מאגף חקירות ומודיעין במחוז ש"י: "אכן בנסיבות הקיימות בוצע מסדר זיהוי תמונות לאור קושי רב לאתר ניצבים הדומים במראם לתוקפים ולמעשה לא ניתן לערוך מסדר שכזה (ולכן בוצע כברירת מחדל מסדר זיהוי תמונות)."⁹⁸

2. איתור באמצעות דפדוף באלבום התמונות המשטרה כתחליף למסדר זיהוי במקרים שבהם יש חשוד ספציפי

במקרים שבהם אין בידי המשטרה מידע לגבי זהותו של חשוד ספציפי, נהוג לערוך איתור באמצעות עיון באלבומי העבריינים של המשטרה, שתכליתו לאתר חשוד. האיתור מתוך אלבום התמונות המשטרה מתבצע באמצעות הצגת תמונות מתוך אלבום העבריינים המשטרה בפני המאתר (עד או מתלונן), מבלי שידוע לחוקרים אם תמונתו של מבצע העבירה מצויה בין התמונות באלבום. נהוג לצמצם את מספר התמונות לפי קבוצות גיל, צבע שיער, סוג העבירה וכד', בהתאם לתיאור שמסר המאתר, אך על פי רוב מוצגות למאתר עשרות תמונות ולפעמים אף יותר ממאה. מסדר זיהוי עדיף על פני זיהוי באמצעות עיון באלבום תמונות, אך כל עוד העיון באלבום נערך בתקינות ובהגיונות הוא בעל ערך ראייתי זהה לזה של מסדר זיהוי בתמונות. למסדר זיהוי חי ישנה כמובן עדיפות ראייתית על פני שניהם.⁹⁹ בשל כך, איתור באמצעות דפדוף אמור להתבצע רק במקרים שבהם אין חשוד בביצוע העבירה.

נתוני יש דין מלמדים כי רק במקרים ספורים נערכו מסדרי זיהוי בתמונות, ועוד פחות מכך מסדרי זיהוי חיים. לעומת זאת, ובניגוד גמור לפסיקה ואף לשכל הישר, היו מקרים שבהם אף על פי שהיה חשוד ספציפי, מתלוננים ועדים נתבקשו לזהותו באמצעות דפדוף באלבום העבריינים המשטרה - פרוצדורה שהיא כאמור שונה בתכלית ממסדר זיהוי, ונועדה לשמש רק במקרים שבהם אין חשוד.

⁹⁶ בשיחה שקיימו לראש יבנה ועו"ד נטלי רוזן מארגון יש דין עם עו"ד דבורי נוב ב-25.2.2008, חודשים אחדים לאחר שסיימה את תפקידה כראש יחידת התביעות במחוז ש"י, הסבירה נוב כי להבנתה לא ניתן לקיים מסדרי זיהוי חיים בגדה המערבית כיוון שאין מתגבים מקרב האוכלוסייה הישראלית בשטחים שיסיכמו להשתתף בהם.

⁹⁷ מכתבו של עו"ד שלומי אברמזון, סגן בכיר לפרקליט המדינה אל עו"ד מיכאל ספרד, היועץ המשפטי של יש דין, 9.1.2012.

⁹⁸ מכתבו של נצ"מ חיים רחמים, קצין אגף חקירות ומודיעין ש"י אל עו"ד נועה עמרמי מהצוות המשפטי של יש דין, 3.7.2013.

⁹⁹ ע"פ 10360/03, **מכרם שדיד נ' מדינת ישראל**, תקע-ל 2006(1), 3018, פסקאות 16-17, ע"פ 2180/02, **רמזי קאסם נ' מדינת ישראל**, פ"ד נז (1), פסקה 5.

מלבד הבעייתיות המהותית שבהעדפת איתור באמצעות דפדוף באלבומים על פני עריכת מסדרי זיהוי (חיים או בתמונות), מאגר התמונות המשטרתי כולל עשרות או מאות תמונות של חשודים אפשריים המוצגים בפני המתלונן או העד. המאגר אינו מעודכן בהתאם לשינויי האוכלוסייה, ומתלוננים רבים ציינו באוזנינו כי במאגר מופיעות תמונות של אנשים שאינם מתגוררים באזור כבר כמה שנים וחסרות בו תמונות של תושבים חדשים יותר, השוהים באזור חודשים ואף שנים. כן נטען כי התמונות במאגר ישנות ואינן עדכניות והדבר מקשה על הזיהוי. מיותר אפוא לציין כי זיהוי באמצעות דפדוף באלבומי תמונות, שכאמור איננו מהווה מסדר זיהוי, אמור היה לשמש אך ורק במקרים שבהם לא אותר כל חשוד, ולא כתחליף למסדרי זיהוי.

לא נערך מסדר זיהוי (חי או בתמונות) לשני חשודים בתקיפה. תחת זאת התבקש המתלונן לזהות את תוקפיו מתוך כמאה תמונות שהוצגו לו בדפדוף באלבום העבריינים המשטרתי

ב-19 בפברואר 2011, בעת שעא"ע¹⁰⁰ ומשפחתו רעו את צאנם בקרבת הכביש הראשי המוביל למאחז הבלתי מורשה מצפה יאיר, הגיע למקום טנדר טויוטה לבן. מהטנדר יצאו שני אנשים. הנהג, שהיה חמוש באקדח, חבט באגרופו בפניו של עא"ע ופצע אותו בעין, באף ובשפה. השניים לקחו את המכוש שבו אחז עא"ע, נסעו לכיוון צומת מצפה יאיר, ושם פגשו שני כלי רכב נוספים – טנדר טויוטה לבן עם כיסוי ירוק על הגג ופיאט אונו בצבע צהוב.

עוד באותו יום התלווה עא"ע לחוקר ויחד הם חיפשו אחר הטנדר הלבן במצפה יאיר. בהמשך נגבתה עדותו של עא"ע, שבה מסר תיאור של שני התוקפים ושל רכבם. ימים ספורים לאחר מכן נגבתה ממנו עדות נוספת שבה תיאר את תוקפיו וציין כי סביר שיוכל לזהותם. התיאור שמסר כלל את גובהם, גילם, המשוער, לבוש וסימנים מזהים כמו משקפיים, זקן ופאות, גוון עור וצבע שיער. בדפדוף באלבומי עבריינים לא הצליח עא"ע לזהות את תוקפיו בין התמונות שהוצגו לו.

באותו יום התרחש אירוע נוסף שבמהלכו התפתח עימות בין רועי צאן פלסטינים למתנחלים תושבי האזור. ב-24 בפברואר 2012 נגבתה הודעתו של אדם שהיה באזור העימות, ומסר בהודעתו תיאור של טנדר דומה לתיאור שמסר עא"ע ואת פרטיה של בעלת הטנדר, תושבת סוסיא. בעקבות זאת נגבתה הודעתו של אדם המתגורר בסוסיא. הוא מסר לחוקריו כי לא ידע על התקיפה, כי הגיע למקום העימות ברכבה של תושבת סוסיא, בעלת הטנדר. כן מסר מי היו יתר האנשים שעומים נסע בטנדר,

ובניהם י', שנחקר בהמשך. י' סיפר לחוקר כי בדרך לאירוע פגשו ברכב אפור (טנדר מיצובישי) שבו נסעו ע' וא' תושבי סוסיא.

בעקבות המידע נחקרו ע' וא' תחת אזהרה, ובחקירתם הכחישו השניים את מעורבותם בתקיפה. כן הכחישו כי נסעו בטנדר המיצובישי האפור ביום האירוע או שראו זה את זה באותו יום. נחקרה גם בעלת טנדר הטויוטה ונגבו הודעותיהם של אמו ואחיו של ע', שתוארו את המפגש בין רכבם של התוקפים לשני כלי רכב אחרים - לבן וצהוב.

עא"ע אמר לחוקרים כי ייתכן שיוכל לזהות את התוקפים, אך **לא נערך מסדר זיהוי - חי או בתמונות - בהשתתפות שני החשודים שנחקרו**. תיק החקירה נסגר בעילת "חוסר ראיות מספיקות", בשעה שפעולה כה בסיסית לא נעשתה. כאמור, דפדוף באלבום עבריינים, שבמהלכו הוצגו בפני המתלונן יותר ממאה תמונות, איננו שקול למסדר זיהוי והוא מיועד למקרים שבהם אין כל חשודים בביצוע העבירה. משטרת חברון חקרה שני חשודים בחשד לביצוע העבירה, אך דבר בחומר החקירה לא מצביע על כך שנעשה ניסיון להשיג את הסכמתם להשתתף במסדר זיהוי חי. גם אם החשודים לא היו נותנים את הסכמתם לעריכת מסדר זיהוי חי, ראוי היה לערוך מסדר זיהוי בתמונות שבו לא נדרשת הסכמה כזו.

התנהלות המשטרה בתיק זה מעידה כי רשויות החקירה אינן מיישמות את הכלל המשפטי שלפיו כאשר יש למשטרה חשוד בעבירה, הוא יזוהה באמצעות עריכת מסדר זיהוי (תוך מתן עדיפות למסדר חי). כאמור, איתור בדפדוף באלבומי עבריינים אמור להיערך רק במקרים שבהם אין בידי המשטרה חשוד בביצוע העבירה.

3. אי-ביצוע איתור באמצעות דפדוף גם כאשר המתלונן סבר שיוכל לזהות את העברין

מן העיון בתיקי החקירה שבמעקב יש דין עולה שבמקרים מסוימים מתלוננים אמרו לחוקרי המשטרה כי יוכלו לזהות את האדם או את האנשים שפגעו בהם או ברכושם, אך למרות זאת לא הוצע להם לדפדף באלבומי עבריינים. כך למשל קרה בתיק יש דין 1891/09 שעניינו השחתת עצי זית, לימון ותאנה בחלקותיהם של תושבי הכפר דיר ניזאם הסמוכות להתנחלות חלמיש-נוה צוף (ראו גם בעמוד 44 בדו"ח זה, בתת-הפרק העוסק באי-זימון חשודים לחקירה). בעת שהגישו את תלונתם בתחנת בנימין ציינו שני המתלוננים בפני החוקרים כי יוכלו לזהות את האנשים שאיימו עליהם בגרימת נזק לעצים ושבהם הם חושדים. למרות הדברים המפורשים, למתלוננים לא הוצע איתור באמצעות דפדוף באלבומי העבריינים של המשטרה, והתיק נסגר חודשיים לאחר מכן בעילת "עברין לא נודע" ובלי שנעשתה כל פעולת חקירה נוספת.

רועה צאן בן 62 הותקף בידי רעולי פנים שפגעו בכבשיו וניסו לגנוב אותן. בנו בא לחלץ את הצאן וראה את התוקפים, אך לא נערך לו איתור באמצעות דפדוף

ב-8 במרס 2013, בעת שכאמל נעסאן בן ה-62 רעה את צאנו סמוך לכפרו אל-מועייר, קרבו אליו שמונה ישראלים, חלקם רעולי פנים, ולפחות אחד מהם חמוש באקדח. אחד מהם חבט באגרופו בבטנו של נעסאן, והלה איבד את הכרתו, נפל ונפצע בראשו. בעקבות התקיפה אושפז בבית החולים ברמאללה.

לאחר מכן פגעו הישראלים בכבשים של נעסאן באמצעות סכינים ואבנים - הרגו חמש כבשים ופצעו שלוש נוספות. אחר כך פנו לכיוון עדי עד, המאחז הסמוך, ונטלו עימם חלק מן העדר. את התקיפה ראה אחד מתושבי הכפר שהזעיק את בניו של נעסאן. משהתקרב שני הבנים למקום הותקפו גם הם באבנים. בהמשך באו למקום רכז הביטחון של עדי עד, תושבים נוספים וחיללים. העבריינים נעלמו לפני בוא המשטרה, והחיללים במקום לא עיכבו אותם.

אף ששני בניו של נעסאן ראו את התוקפים, שחלקם היו גלויי פנים, לא ניתן להם לדפדף באלבום העבריינים המשטרתי, שבאמצעותו אולי אפשר היה לזהות את התוקפים. גם אחראי הביטחון של עדי עד שהגיע למקום לפני השוטרים לא נחקר, ולמעשה לא נעשו בתיק פעולות חקירה מלבד גביית עדויות מקורבן התקיפה ובניו. תיק החקירה נסגר ביוני 2013 בעילה "עברייני לא נודע".

המלצות (4)

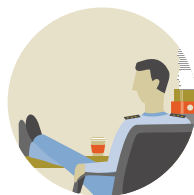

1. בתיקים שבהם יש חשוד ספציפי ועד שסבור שיוכל לזהותו יש לעשות כל מאמץ לקיים מסדר זיהוי חי, ורק בהיעדר ברירה אחרת לערוך מסדר זיהוי בתמונות.

2. זיהוי באמצעות דפדוף באלבום עבריינים ייעשה רק במקרים שבהם אין חשוד ספציפי בביצוע העבירה. בכל מקרה שבו יש חשוד, חובה לערוך מסדר זיהוי.

3. מסדרי זיהוי ואיתור חשודים בדפדוף יש לערוך סמוך ככל הניתן למועד ביצוע העבירה, ולהביא בחשבון כי מסדר זיהוי מבוסס על זיכרוננו של המזהה, וכי יכולת הזיהוי פוחתת ככל שחולף הזמן.

4. יש לעדכן את מאגר התמונות שבידי המשטרה באופן תקופתי ולוודא שבמסדרי הזיהוי ובאלבומי העבריינים מוצגות תמונות ברורות ועדכניות.

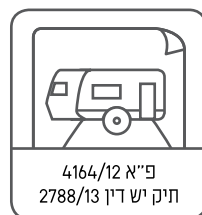
סגירת תיקי חקירה בלי שבוצעה כל פעולת חקירה או בלי שבוצעו פעולות חקירה בסיסיות

חובתה של המשטרה לנהל חקירה יעילה הוכרה בפסיקה: "הרשות החוקרת חייבת לבצע את כל פעולות החקירה הנדרשות [...] כחלק מחובתה לאתר עבריינים, להשיג כלפיהם ראיות מספיקות לשם העמדתם לדין ולהביא להרשעתם."¹⁰¹

מספר לא מבוטל של תיקי חקירה נסגרו לאחר שפעולת החקירה היחידה שננקטה בהם היתה גביית התלונה מהמתלונן, או לאחר ביצוע פעולה נוספת, אך מבלי שבוצעו פעולות חקירה בסיסיות ומתבקשות.

מתלונן מסר לחוקרים את מספר הטלפון של אישה האחראית לפלישה ולנזק בחלקתו, אך החוקרים לא התקשרו וסגרו את התיק למחרת

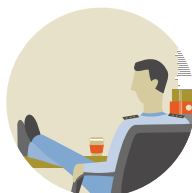
ב-27 בדצמבר 2012 הגיע עאטף אחמד, תושב הכפר סינרייה, לעבד את אדמתו המצויה מעבר לגדר הביטחון של ההתנחלות שערי תקווה. לתדהמתו מצא בחלקתו טרקטור עובד בחלקתו ופורץ בה דרך. בחלקה היתה אישה שהזהרתה בשם אורית, אשר סיפרה לאחמד כי החליטה לפרוץ את הדרך באדמתו משום שהחלה בבניית שני בתים בהתנחלות, וכך הכי נוח לה להכניס לשם את חומרי הבנייה. בעקבות הדברים הגיש אחמד תלונה במשטרת מרחב שומרון ב-30 בדצמבר 2013. בתלונתו מסר לחוקרים את מספר הטלפון של אורית, הפולשת האחראית לנזק בחלקתו, אך אלה לא טרחו להתקשר אליה ולזמנה לחקירה, אף שלכל הדעות מדובר בפעולה פשוטה למדי. תיק החקירה נסגר כבר למחרת בעילה "אין אשמה פלילית", בלי שבוצעה ולו פעולת חקירה אחת.

בחודשים שלאחר סגירת התיק נמשכו העבודות בחלקתו של אחמד באין מפריע: דרך חדשה נפרצה ופסולת בניין הושלכה, תוך הרס החלקה המשמשת לגידול זיתים ושינוי פני הקרקע לבלי היכר. ב-4 ביוני 2013, לאחר שהצוות המשפטי של יש דין הצליח לקבל לידיו את העתק תיק החקירה שכלל רק את תלונתו של אחמד, הוגש ערר על ההחלטה לסגור אותו. בעקבות הערר הוחלט במרחב שומרון לחדש את החקירה בתיק, עוד לפני שחומר החקירה וכתב הערר הועברו לטיפול של מחלקת עררים בפרקליטות המדינה.¹⁰²

101 ת"פ (ירושלים) 102/99, מדינת ישראל נ' אוסאמה סאלם, תק-מח 99(3), 104.

102 בעת כתיבת ד"ח זה טרם הסתיימה החקירה בתיק לאחר חידוש החקירה.

חקירת ירי ואיומים נסגרה ללא חקירה ממצה בעילה "אין אשמה פלילית"

ביתו של ברוס-לי עיד (שנקרא על שם כוכב אמנויות הלחימה הידוע) נמצא בקצה המזרחי של הכפר בורין, כ-500 מטרים מהמאחז גבעת רונן. ב-31 במרס 2013 בשעות הצהריים, כשעיד שהה עם ילדיו ועם שכנו ג"ע בחלקה שבבעלותו, הגיע למקום ר', תושב גבעת רונן, הנוהג להתנכל להם לעתים קרובות. ר' קילל את עיד וילדיו, איים שיהרוג אותם אם לא יסתלקו מהמקום, שלף אקדח וירה שלוש יריות לכיוון עיד וילדיו. בשעה שבני המשפחה נסו הביתה הצטרפו אל ר' שני נערים ישראלים ורדפו אחריהם. תוך כדי מנוסה ירה לעברם אחד הנערים הרודפים בנשק שהיה ברשותו. כוח צה"ל שהגיע למקום בעקבות הודעתו של עיד למת"ק הפלסטיני מצא את הנער היורה, אך לא עצר אותו.

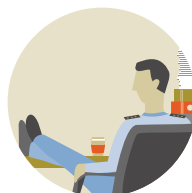
למחרת, ב-1 באפריל 2013, התרחש אירוע דומה. עיד צילם את האירוע ובהמשך העביר את הצילומים לידי המשטרה. ושוב, ב-2 באפריל 2013, באו כ-18 אזרחים ישראלים לביתו של עיד בבורין וידו אבנים לעבר הבית באמצעות רוגטקות. חיילים שעמדו בסמוך סילקו את התוקפים מהמקום לכיוון המאחז גבעת רונן.

ב-11 באפריל 2013 הגיש עיד תלונה במשטרה על שלוש התקריות. חומר החקירה בתיק כולל רק את תלונתו של עיד ושיחה עם חיילת מחטמ"ר שומרון. החיילת אישרה את פרטי האירוע וציינה כי הכוח הצבאי שהגיע למקום "איתר תושב קטין מגבעת רונן אשר ירד לכיוון בורין ונשא עימו נשק מסוג M16 צעצוע. הנשק והכדורים הוחרמו". החיילים שלחו את הנער לדרכו מבלי שלקחו את פרטיו.¹⁰³ שיחה זו היא פעולת החקירה היחידה שביצעו החוקרים.

אף שעיד מסר לחוקרים את שמו ואת מקום מגוריו של ר', וכן תמונות מן התקיפה שהתרחשה ב-1 באפריל, ר' לא זומן לחקירה במשטרה. כן נראה כי לא נעשה כל ניסיון לאתר את הנער עם רובה הצעצוע (מדובר בעבירת איומים לכל דבר גם אם היה זה צעצוע, שכן עיד וילדיו היו משוכנעים שהרובה המכוון לעברם הוא רובה אמיתי המסכן את חייהם¹⁰⁴). בנוסף לא חקרה המשטרה את הצעיר השלישי

103 מזכר מאת רס"מ אילן דניאל, 21.4.13.

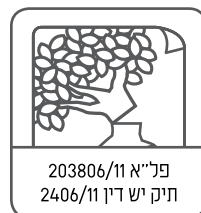
104 הקביעה אם מדובר באיום נעשית על פי אמת מידה אובייקטיבית, כלומר אם אדם מן היישוב המצוי בנסיבותיו של המאויים היה חש אף הוא מאיום (ראו רע"פ 2038/04, שמואל לם נ' מדינת ישראל, פ"ד(ס) 95 4 (2006) בפסקה 12 לפסק דינה של השופטת בייניש). כן נקבע כי איומים באקדח צעצוע הנראה כאמיתי מתוך כוונה להפחיד שלא כדין הם עבירה לפי סעיף 192 לחוק העונשין. ראו תפ. (ת"א) 153/95, מדינת ישראל נ' שלמה סיייה.

שלקח חלק באיומים, לא נגבתה עדותו של שכנו של עיד שהיה עד לאירוע הראשון, ולא נגבו עדויות החיילים שנכחו באירוע השלישי שבו נזרקו אבנים על ביתו של עיד. כעבור חודשיים, ב-18 ביוני 2013, נסגר תיק החקירה בעילה "אין אשמה פלילית", תוך מתן הסבר שהאיום נעשה ברובה צעצוע. כאמור, הירי שביצע ר' כלל לא נחקר, וגם האיום ברובה צעצוע הוא עבירת איומים לכל דבר שצריך היה לחקור. מלבד ניהול החקירה באופן חסר ורשלני, לא היה כל מקום לסגירת תיק זה, שנעברו בו כמה עבירות והחשודים במעשים אפילו לא זומנו לחקירה, בעילה השמורה לתיקים שבהם לא נעברה עבירה פלילית או שלחשוד אין כל קשר לעבירה שיוחסה לו. ערר שהגיש ישי דיין הביא לביצוע השלמת חקירה, אך התיק נסגר בשנית בעילת "עבריו לא נודע".

לא נעשתה אף פעולת חקירה בתיק מלבד גביית עדות המתלונן

ב-22 במאי 2011 הגיע מוחמד שתווי תושב כפר קדום לחלקת, וגילה כי 20 עצי זית שהיו נטועים בה נעקרו ונגנבו, ול-50 עצים נוספים נגרם נזק. למחרת הגיש שתווי תלונה בתחנת המשטרה באריאל. ב-7 בדצמבר 2011 הודיע מרחב שומרון כי תיק החקירה נסגר בעילה "עבריו לא נודע". עיון בתיק החקירה חשף כי בחודשים שחלפו עד לסגירת התיק לא נעשתה ולו פעולת חקירה אחת.

המלצות (5)

1. יש לרענן ולחדד בפני חוקרי המשטרה את החובה המוטלת עליהם לחקור, הקבועה בחוק סדר הדין הפלילי (חסד"פ) ובפקודת המשטרה (מטא"ר) והוכרה גם בפסיקה.

2. יש לרענן ולחדד בפני הקצינים והפרקליטים המוסמכים לסגור תיקי חקירה את הוראות פקודת המשטרה העוסקות בעילות לסגירתם של תיקי חקירה, במיוחד בנוגע לשימוש בעילות "אין אשמה פלילית" ו"עבריו לא נודע".

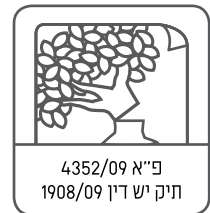

סגירת תיקי חקירה על אף שיש די ראיות המאפשרות הגשת כתב אישום

כפי שתואר עד כה, חקירות רבות המתנהלות במחוז ש"י הן כושלות ורשלניות ולוקות בחסר. אולם יש תיקים יוצאי דופן שבהם התנהלה חקירה מוצלחת, שהניבה ראיות כבדות משקל, ולמרות זאת המשטרה החליטה לסגור את התיק בלי להגיש כתב אישום נגד חשודים. הדבר מקומם במיוחד נוכח האחוזים הנמוכים ממילא של הגשת כתבי אישום, ושיעור ההצלחה הנמוך של המשטרה בניהול חקירות המניבות תשתית ראיות (כזכור, מרבית תיקי החקירה נסגרים בעילות "עבריון לא נודע" ו"חוסר ראיות מספיקות").

החשוד נתפס עם יבול הענבים הגנוב ברכבו ואף תועד בשעת מעשה, אך תיק החקירה נסגר בעילת "חוסר ראיות מספיקות"

בבעלותו של מ"א¹⁰⁵, תושב בית אומר, כרם הנמצא בתחום השב"מ (שטח ביטחון מיוחד) של ההתנחלות כרמי צור. בבוקר ה-25 בספטמבר 2009 התקשר אליו תושב חלחול המעבד חלקה סמוכה, ודיווח לו כי "יש מתנחל עם רכב אפור שהעמיס איזה 10 קרטונים מהחלקה שלך". בעקבות השיחה הגיע מ"א לחלקה, מלווה בחגית עופרן משלום עכשיו ובפעיל עזרא נאוו. כשהגיעו ראו בחלקה גבר, אישה ושני ילדים, בוצרים את ענביו של מ"א ומעמיסים אותם בקרטונים על גג מכוניתם. בהמשך התברר כי מדובר בל' ובני משפחתו מההתנחלות כרמי צור. בני הזוג המשיכו במלאכה גם לאחר שהוסבר להם שמדובר בגזל וכי הענבים הם רכוש פרטי. עופרן תיעדה את גניבת הענבים במצלמת הווידאו שברשותה. משלא פסקו ממעשה הגזל התקשר מ"א למשטרה. בעקבות זאת הציע ל' למ"א קרטון ענבים, ומשנענה בסירוב עזבה המשפחה את המקום במכוניתה עמוסת הענבים הגנובים. מאוחר יותר באותו יום נתפסו הענבים הגנובים והוחזרו למ"א.

ב-7 באוקטובר 2009 נחקר ל' תחת אזהרה. אשתו לא נחקרה. בתיק החקירה מתועדת התייעצות של החוקר עם התובע לגבי הצורך לזמן לחקירה את האישה - המופיעה בתיעוד האירוע - ונענה כי אין בכך צורך. בחקירתו טען ל' כי חשב שנכנס לשטח הפקר ששייך לכרמי צור ולא ידע שמדובר בשטח בבעלות פרטית, אך מיד כשעמד על טעותו חדל מלבצור. עוד אמר כי קטף רק שתי שקיות בכונה להביאן לאמו, וכי לא היה עושה זאת אילו ידע שמדובר באדמה פרטית, מפני שהדבר מנוגד להלכה היהודית. כן טען שהציע למ"א לקחת את כל הענבים שקטף, אך משסירב העבירם לבסוף לידי המשטרה.

¹⁰⁵ שמו המלא שמור ביש דין.

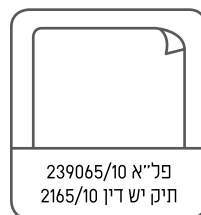

טענתו של ל' כי חדל מהקטיפה ברגע שהבין כי מדובר בשטח פרטי נסתרת בעדויותיהם של מ"א ועזרא נאווי. שניהם טענו כי בני הזוג התעלמו מהדברים שאמרו להם, המשיכו בשלהם וחדלו רק לאחר שהבינו כי הוזמנה משטרה. עדויותיהם של מ"א ונאווי נגבו לפני שידעו מה תהיה גרסתו של ל'. כמו כן, בניגוד לעולה מדבריו של ל', הוא לא העביר את הענבים לידי המשטרה ביוזמתו, אלא נעצר על ידי ניידת משטרה כשניסה לצאת משער ההתנחלות במכוניתו העמוסה בענבים. הכרם נמצא בשב"מ של ההתנחלות - שטח צבאי סגור שידוע לתושבים כי הכניסה אליו אסורה לישראלים ומותרת רק לפלסטינים המעבדים את אדמותיהם.

הראיות שנאספו נגד החשוד ואשתו רבות ומגוונות: הודעות המתלונן ושני העדים חגית עופרן ועזרא נאווי; סרט וידיאו המתעד את גניבת הענבים; תפיסת קרטוני הענבים במכונית החשוד; הודאת החשוד. למרות כל אלה הוחלט ביחידת התביעות במחוז ש"י לא להגיש כתבי אישום ולסגור את התיק בעילת "חוסר ראיות מספיקות".¹⁰⁶

למרות הודאת החשוד וראיות נוספות נגדו, תיק החקירה נסגר בלי שהוגש כתב אישום

בצהרי 22 ביוני 2010 רעה עדר הפרות של עאיש אלדעג'נה, תושב הכפר פסאל שבבקעת הירדן, סמוך לבריכת המים שבוואדי פסאל (עיינות פצאל). הרועים, בנו ואחייו של אלדעג'נה, שהו במרחק של 150-200 מטרים מהפרות.

בסביבות השעה 15:30 השגיו שני הרועים ברכב אפור שבא מכיוון ההתנחלות פצאל והתקרב אל העדר. כעבור זמן קצר שמעו הרועים קולות ירי והבחינו ברכב שחנה בסמוך לפרות. אדם אחד יצא מהרכב ואדם נוסף נשאר בו. משפסקו קולות הירי ראו הרועים את הרכב חוזר לכיוון פצאל. לאחר שהתרחק התקרב שני הרועים לעדר, ואז התברר להם כי היריות ששמעו פגעו בפרות. שבעה כדורים פגעו בפרה אחת והרגו אותה במקום, ושניים נוספים פגעו בראשה של פרה אחרת, והיא מתה כעבור זמן קצר. זמן מה לאחר מכן הגיע למקום רכב כחול עם עגלה. הרכב התקרב לאזור הירי, אך לדברי אחד הרועים "כשהנהג הבחין בנו הוא נבהל וחזר כלעומת שבא לכיוון פצאל". בעקבות האירוע הגיעו למקום אנשים מהכפר פסאל וכן כוחות משטרה וצבא.

¹⁰⁶ ישי דיין הגיש ערר על החלטת יחידת התביעות במחוז ש"י שלא להגיש כתבי אישום ולסגור תיק החקירה בעילת "חוסר ראיות מספיקות" אף על פי שבחומר החקירה מצויות ראיות למכביר. מחלקת עררים בפרקליטות המדינה החליטה לדחות את הערר על הסף בעקבות שהיו בהגשתו, וטענותיו לא נבחנו לגופן (מכתבה של נחמה זוסמן, סגן בכיר א' לפרקליט המדינה תחום עררים, 6.2.2011).

שוטרי מרחב שומרון שהגיעו למקום הירי גבו עדויות מבעל העדר ומשני הרועים, וערכו בזירה סריקות שבהן נמצאו כמה תרמילים של רובה M16. השוטרים צילמו את התרמילים וכן את הפרות היריות. בעקבות מידע מודיעיני נפגשו השוטרים ב-6 ביולי 2010 עם רבש"צ ההתנחלות פצאל בנשקייט היישוב, וביררו עימו אם מישוה מבני משפחת ש' המתגוררת בפצאל מחזיק בנשק צה"לי מסוג M16. הרבש"צ סיפר לחוקרים כי א' אכן מחזיק בנשק כזה, אך הוא כבר שוחח עימו והגיע למסקנה שאינו קשור לאירוע.

משם נסעו השוטרים לביתו של א' והורו לו למסור לידיהם את הנשק שברשותו כדי שיוכלו להעבירו לבדיקת המחלקה לזיהוי פלילי. בתגובה נכנס א' לביתו וכעבור זמן קצר שב והודיע לשוטרים כי הנשק לא נמצא בביתו כי אם בבית הוריו - מרחק הליכה משם. השוטרים ליוו א' לבית הוריו. בדרכם שוחח אחד מהם עם א', וזה אמר לו, כך לטענת השוטר, שאפשר לקצר את ההליכים וכי הוא ביצע את הירי על הפרות מכיוון שהן גורמות נזקים. כשנשאל אם אמר את הדברים בצחוק או ברצינות, השיב א' "בצחוק". בהמשך השיחה סיפר א' כי בעת הירי היה באזור עם רכב כחול ואסף אבנים עם אחיו הקטן, אך לא שמע את היריות. עוד הוסיף כי הוא לא אוהב את הערבים, כי הם עושים לו נזק וכי הוא מחנך אותם. גם על הדברים הללו ציין א' כי נאמרו "בצחוק". את השיחה בין השניים שמעו גם השוטרים האחרים.

כשהגיעו לבית האב טען א' כי הנשק נמצא בחדר פנימי ונפנה להביאו, אולם חזר כלעומת שבא ואמר שאין בכוונתו למסור את הנשק, ולטענת השוטרים אף יזם עימות אלים עימם, צעק עליהם ותקף אותם. במהלך העימות התברר כי הנשק אינו נמצא בבית האב אלא דווקא בביתו של א'. בעקבות זאת שבו השוטרים לביתו של א' ושם קיבלו לידיהם את הנשק ועצרו את א' לחקירה.

בחקירתו תחת אזהרה טען א' כי תקף את השוטרים משום שלא ידע שמדובר בשוטרים, היות שלא הזדהו בפניו, ולכן סירב למסור להם את הנשק. על שאלות נוספות סירב לענות ושמר על זכות השתיקה. ב-10 ביולי 2010 נחקר אחיו של א' תחת אזהרה בחדר למעורבות בירי ובהרג הפרות. בחקירתו טען כי נסע יחד עם אחיו לעיינות פצאל כדי להביא חלוקי נחל, אולם גילו שאין במקום אבנים מתאימות ושוב להתנחלות. לטענתו אחיו לא נשא עימו נשק והוא לא ראה את אחיו יורה בפרות. עוד מסר כי משפחתו מחזיקה בשני כלי רכב: האחד בצבע כסף והשני רכב כחול עם עגלה, וכי ביום האירוע נסעו הוא ואחיו ברכב הכחול.

חוות דעת מומחה מטעם מעבדת הנשק של המחלקה לזיהוי פלילי במשטרה קבעה כי תשעת תרמילי הרובה שנאספו בזירת הירי נורו מרובה ה-M16 של א'. בעקבות הממצאים זומן א' לחקירה נוספת שהתקיימה ב-7 בספטמבר 2010. בחקירה הכחיש א' שירה בפרות וטען כי הוא נוהג לירות בנשק כדי

לשמור על "כשירות מבצעית", וכי התרמילים שלו מפוזרים "בכל שטח בקעת הירדן ובמיוחד בסביבת מושב פצאל". הוא הכחיש כי אמר לשוטר שירה בפרות שהוא מחנך את הערבים. כן מסר כי רבש"צ פצאל מספק לו את התחמושת לאימוני הירי.

בחקירת רבש"צ פצאל שהתקיימה ב-10 באוקטובר 2010 טען הלה כי בסביבות פצאל אין מטווח וכי לא ידוע לו על אימוני ירי ומטווחים שא' מבצע בשטחים בקרבת פצאל. כן הכחיש הרבש"צ שסיפק לא' תחמושת למטווח אישי או לאימונים אישיים. הרבש"צ הסביר לחוקריו שירי ללא תיאום גורם להקפצת כוחות הביטחון, כולל הוא עצמו, כפי שקרה בעקבות הירי בפרות.

בסיום פעולות החקירה, ולמרות הראיות הרבות שהצטברו נגד א' - תרמילי הרובה שנמצאו ליד הפרות וחווות הדעת קבעה שנורו מנשקו של א', הודאתו הבלתי פורמלית של א' באזני אחד החוקרים, סירובו למסור את נשקו לשוטרים ותקיפתם, שניתן לראות בהן התנהגות מפלילה המחזקת את הראיות נגדו, סירובו של א' לשתף פעולה בחקירתו הראשונה במשטרה והעובדה שברשותו רכב אפור התואם את התיאור שמסרו הרועים - החליטה מחלקת התביעות במחוז ש"י במשטרה כי אין די ראיות להעמיד את א' לדין, וב-28 בדצמבר 2010 סגרה את התיק בעילת "חוסר ראיות מספיקות".¹⁰⁷

למרות כשלים משמעותיים בחקירת תקיפה חמורה בחברון, נאספו די ראיות להגשת כתב אישום. למרות זאת התיק נסגר ורק בזכות ערעור שהתקבל הוגש לבסוף כתב אישום נגד חשוד

בבוקר ה-17 ביולי 2010 היה מ"מ¹⁰⁸, תושב חברון, בדרכו לביתו בעת שהתקרבה אליו קבוצה של אזרחים ישראלים שבאו מכיוון מערת המכפלה. שניים מהם ניגשו אליו, אחזו בכתפיו, הקיפו אותו והחלו להכותו נמרצות. לאחר זמן מה הצליח מ"מ להשתחרר מתוקפיו ולעבור לצדו השני של הכביש. ע"מ, אביו של מ"מ שבבעלותו חנות סמוכה, הגיע למקום אך שוטרי מג"ב מנעו ממנו לגשת אל התוקפים, והללו המשיכו בדרכם באין מפריע לכיוון כיכר גרוס. מ"מ קיבל טיפול ראשוני מחיילים בשטח ולאחר מכן פונה לבית החולים אלחליל עם חבלות בעין שמאל וברגל שמאל. התקיפה אירעה ברחוב ראשי ולאור יום, והאירוע נקלט ותועד בשלמותו במערכת מצלמות במעגל סגור הפועלת באזור.

¹⁰⁷ תשובתו של עו"ד ערן אורי, ראש יחידת תביעות ש"י, למכתבו של עו"ד עידו תמרי מהצוות המשפטי של יש דין, 16.1.2011.
 ב-14.4.2011 ערר יש דין על ההחלטה לסגור את תיק החקירה ללא הגשת כתב אישום. ב-12.12.2011 הודיע תחום עררים בפרקליטות המדינה כי הוחלט להותיר את ההחלטה על כנה ולדחות את הערר.
¹⁰⁸ השמות המלאים שמורים ביש דין.

ו"ג, שוטר מג"ב שהיה בעמדה סמוכה למקום האירוע, מסר עוד באותו יום הודעה במשטרה. לדבריו ראה "מתנחלים תוקפים את אחד המקומיים", וכשהחלו להתרחק צעק לעברם שיעצרו אך הם לא שעו אליו. בהודעתו תיאר את מעשה התקיפה כך: "הבחנתי שאחד תפס אותו מאחור והשני נתן לו אגרוף ותקף אותו". תיאור זה תואם את התיאור שמסר מ"מ, שלפיו אחד התוקפים נתן לו אגרוף והשני תפס וחביק את גופו בשתי ידיים. בקרבת מקום עמד חייל צה"ל ולא עשה דבר כדי למנוע את התקיפה או לעכב את התוקפים אחריה. בחקירתו מסר שוטר מג"ב ו"ג כי ציפה שהחייל ישתף פעולה ולכל הפחות יעכב את התוקפים.¹⁰⁹

לפני שהגיע למשטרה מסר המתלונן לשוטרים, בשתי הזדמנויות שונות, שאחד משני התוקפים הוא י"ה, אחיו של א"ה, שאותו הוא מכיר מפני שהם שכנים.¹¹⁰ בעקבות המידע ביצע השוטר סריקה ובמהלכה פגש את י"ה, שטען שהיה בחגיגת בר-מצווה ולא בא מכיוון מערת המכפלה. בדו"ח שכתב לגבי פגישתו עם י"ה ציין השוטר כי הנ"ל נראה נרגש ומתנשף, אך הוא לא הבחין בסימן למעורבות בקטטה. אביו של מ"מ שהגיע למקום בעקבות קריאותיו של בנו לעזרה וראה את התוקפים ציין אף הוא שאחד מהם הוא "אח של א"ה". בחקירה נוספת שנערכה לחשוד הוא חזר על גרסתו, וכך גם בעימות שנערך בינו לבין המתלונן מ"מ.

אף שבידם של החוקרים היה חשוד, הם ערכו זיהוי באמצעות דפדוף באלבום העבריינים המשטרתי במקום לערוך מסדר זיהוי חי בהשתתפותו, או לכל הפחות מסדר זיהוי בתמונות. בפני החשוד הוצגו 46 תצלומים התואמים את התיאור שמסר, אך הוא לא זיהה בהם את החשוד (בחומר החקירה לא צוין אם תמונת החשוד היתה בין התמונות שהוצגו או לא). כן נערך מסדר זיהוי תמונות ששולבה בו תמונתו של י"פ - אדם נוסף ששמו הוזכר בטענת האליבי של המתלונן כמי שהיה במחיצתו בשעת התקיפה. במסדר הזיהוי לא זיהה המתלונן אף אחת מהתמונות שהוצגו בפניו. במזכר המתעד את עריכת מסדר הזיהוי ציין חוקר המשטרה כי בשיחה שערך עימו, י"פ לא הכחיש שהיה בחברון ביום התקיפה אך סירב לבוא למסור עדות בעניין החשוד.¹¹¹ סירובו של עד האליבי לאשרו או להתייצב למסור עדות מעורר חשד כי מדובר באליבי שקרי. כך או כך, החוקרים לא עשו מאמץ נוסף לאמת או להפריך את טענת האליבי של החשוד.

109 המתלונן מ"מ הגיש גם תלונה במצ"ח (הודעה מס' 730/10 למצ"ח ב"ש) נגד חייל צה"ל שעמד בקרבת מקום ולא עשה דבר כדי למנוע את התקיפה, ולאחר מכן לעכב את התוקפים. בגין תלונה זו נפתחה חקירת מצ"ח (תיק מצ"ח 306/10). התיק מצוי בבדיקת הפרקליטות הצבאית לעניינים מבצעיים.

110 המידע נמסר בתחילה לשוטר מג"ב ו"ג, שתחקר את מ"מ מיד לאחר התקיפה, ומאוחר יותר לשוטר, שהיה בסיור שגרתי באזור.

111 בסמכותה של המשטרה לזמן עדים לחקירה וביכולתה אף להוציא צו המחייב אדם להתייצב במשטרה ולמסור עדות גם כאשר אינו מעוניין בכך. ראו **חוק סדר הדין הפלילי** (סמכויות אכיפה - מעצרים), תשנ"ו 1996, פרק א' ס' 68.

העובדה ש"פ לא זומן לחקירה כחשוד מעוררת אף היא תמיהה, שכן בתקיפה השתתפו שני אנשים (כך לפי גרסת המתלונן ולפי התיעוד במצלמות האבטחה). לפי חומר החקירה בתיק נראה כי **לא נעשו כלל מאמצי חקירה לאיתור התוקף השני**, מלבד מסדר זיהוי תמונות שבו שובצה תמונתו של י"פ.

למרות כשלים מהותיים בניהול החקירה, בתיק הצטברו די ראיות להגשת כתב אישום נגד החשוד י"ה. ואולם **משטרת מרחב חברון בכל זאת סגרה את התיק בעילת "חוסר ראיות מספיקות"**.¹¹² ב-23 בינואר 2011 הגיש יש דין ערר על ההחלטה לסגור את תיק החקירה בלי להגיש כתב אישום. ב-15 בספטמבר 2011 הודיעה פרקליטות המדינה כי טענות הערר התקבלו,¹¹³ ובהמשך הוגש כתב אישום נגד החשוד י"ה בגין תקיפה בנסיבות מחמירות.¹¹⁴

112 מכתב מאת מפקח יוסף אמויאל, ק. הפס"ד חברון, במענה לפנייה מרוכזת מטעם הצוות המשפטי של יש דין לבירור מצב תיקי חקירה, 9.11.2010.

113 מכתב מאת נחמה זוסמן, סגן בכיר א' לפרקליט המדינה - תחום עררים, לעו"ד אסנת ברתור ועו"ד עידו תמרי מהצוות המשפטי של יש דין, 15.9.2011.

114 ת.פ. 38315-12-11 (בית משפט השלום ירושלים), **מדינת ישראל נ' יצחק הורוביץ**. ההליך הסתיים בקביעה כי הנאשם אכן עבר את העבירות המיוחסות לו, אך מבלי להרשיע אותו. על הנאשם נגזר ריצוי של 100 שעות לטובת הציבור.

היעדר חקירה יזומה או חקירת אירועים שלגביהם לא הוגשה תלונה

הגורם העיקרי לפתיחתה של חקירה פלילית הוא תלונה בדבר ביצוע עבירה. עם זאת, המשטרה חייבת לפתוח בחקירה ביוזמתה גם במקרים שבהם הגיעה למשטרה ידיעה בדבר ביצוע עבירה פלילית, שלא בדרך של תלונה.¹¹⁵

במילים אחרות, על המשטרה חלה החובה לחקור אירועים שהגיעו לידיעתה גם בלי שתהיה תלונה מצד הקורבן או מצד אדם אחר. ואולם המשטרה כמעט שאינה חוקרת ביוזמתה חשד לעבירות שבהן לא הוגשה תלונה על ידי מתלונן פלסטיני שהוא קורבן העבירה. כך למשל, רוב האירועים המדווחים בתקשורת או שנודע עליהם מפי הצבא או ארגונים הפועלים בשטח אינם נחקרים. בתיקים שבמעקב יש דין שבהם המתלונן איננו מעוניין להמשיך את שיתוף הפעולה עם המשטרה (למשל אחרי שניסה להגיש תלונה אך נתבקש לשוב ביום אחר משום שלא נמצא בתחנה חוקר דובר ערבית לגבות את תלונתו), תיק החקירה נסגר בדרך כלל באופן אוטומטי ולא נחקר כלל. יש לזכור שאכיפת החוק איננה רק אינטרס של המתלונן או קורבן העבירה, אלא אינטרס חברתי ראשון במעלה, ולכן אין לקבל גישה שלפיה אם הקורבן אינו מעוניין יותר בחקירה אין צורך להמשיך בה.

115 חוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב] תשמ"ב-1982, פרק ד', סימן א', ס' 59 (חקירת המשטרה).

בשנת 2013 החל יש דין לתעד באופן מקיף יותר גם אירועים שבהם קורבן העבירה בחר שלא להגיש תלונה במשטרה. מתייעוד זה עולה כי מתוך 282 העבירות שתיעד הארגון מינואר 2013 עד נובמבר 2014, קורבנות העבירה ב-66 אירועים ציינו בפנינו במפורש כי אינם מעוניינים להתלונן במשטרת ישראל (כ-23% מסך האירועים שתיעד יש דין בתקופה האמורה).

מבין הסיבות שקורבנות עבירה מנו להימנעות מהגשת תלונה במשטרה, 42 ציינו שאינם רוחשים אמון לרשויות הישראליות.¹¹⁷ 15 מהם אמרו כי ניסיונם בהגשת תלונות בעבר הוא הסיבה המרכזית לחוסר האמון שלהם ברשויות הישראליות, ובפרט בנכונותה של המשטרה לחקור ולמצות את הדין עם העבריינים.

כך, למשל פרח עבאד, תושב ג'אלוד, החליט שלא להגיש תלונה במשטרה בעקבות אירוע שבו אזרחים ישראלים רעולי פנים תקפו את ביתו ואת בני משפחתו ששהו ליד הבית. משפחת עבאד מתגוררת בשכונה הדרום-מזרחית בג'אלוד, הסמוכה מאוד למאחזים אחיה ואש קודש. תושבי השכונה סובלים ממתקפות אלימות של אזרחים ישראלים המגיעים מהמאחזים השכנים, המגיעים לתוך השכונה ומיידים אבנים ולעיתים גם בקבוקי תבערה לעבר הבתים והתושבים. כך נימק עבאד את החלטתו:

בעבר הגשנו הרבה תלונות למשטרה, חלקן בליווי יש דין, אבל לצערי המצב לא השתנה, ואם השתנה אז רק לרעה. התלונות לא עצרו את אלימות המתנחלים - האלימות גברה, המתנחלים משתמשים בבקבוקי תבערה, מה שלא היה בהתחלת ההתקפות שלהם [...] כיום ילדינו הקטנים חיים במצוקה נפשית [...] אין לי אמון במערכת הישראלית. הגעתי למסקנה הזו אחרי הרבה תלונות שלא הניבו כל תוצאות.¹¹⁸

קורבנות עבירה אחרים מציינים כי אינם מאמינים שישאל מסוגלת לחקור את האירועים באופן אובייקטיבי וחסר פניות. רבים מזכירים פתגם פלסטיני שבעברית פירושו: "אם אויבך הוא השופט, למי תתלונן?" סיבות נוספות שצינו היו פחד מנקמת המתנחלים, וכן חשש שהגשת תלונה במשטרה תפגע במתלונן - למשל תביא לחקירתו ולחקירת קרוביו כחשודים ואף כנאשמים באירוע בעקבות תלונת-נגד של מתנחלים, או תחרף את מצבם.

פלסטינים רבים חוששים שהגשת תלונה במשטרה תגרום לביטול אישורי הכניסה שלהם לישראל, או תחבל בסיכוי לקבל אישור כזה בעתיד. טענה זו נשמעה לא מעט לאורך שנות פעילותו של יש

117 24 קורבנות עבירה לא נימקו מדוע בחרו לא להגיש תלונה במשטרה.

118 תיק יש דין 2933/13.

דין כנימוק להחלטה לא להגיש תלונה במשטרה. ליש דין לא ידוע על מקרים שבהם בוטל אישור הכניסה לישראל בעקבות הגשת תלונה, אולם גם אם מדובר בשמועה או בתחושה סובייקטיבית בלתי מבוססת, זהו חשש רווח (שכבר הוזכר בדו"חות הארגון בעבר), ולכן ראוי שהרשויות יפעלו להזימו ולהבהיר באופן חד-משמעי כי אינן מפעילות סנקציות נגד פלסטינים המתלוננים במשטרה בעקבות עבירה שבוצעה כלפיהם. אם יש שמץ של אמת בטענות אלו, יש לחדול מיד מפגיעה במתלוננים ובאישורי הכניסה שלהם לישראל, בהווה ובעתיד.

סיבה נוספת שהוזכרה היא הקשיים הכרוכים בהגשת תלונות במשטרה. לעתים קרובות כרוכה הגשת התלונה בהמתנה ארוכה בתחנת המשטרה או שנדרשת המתנה ארוכה כדי להגיע אליה, מכיוון שחלק מתחנות המשטרה נמצאות בהתנחלויות שלפסטינים אסור להיכנס אליהן ללא ליווי משטרה, והם נאלצים להמתין לבוא השוטרים המלווים. גם כאשר קורבן עבירה פלסטיני כבר בא להתלונן, מתברר לא פעם שבתחנה אין חוקר דובר ערבית ולכן אין אפשרות לגבות את תלונתו והוא מתבקש לשוב ביום אחר. אחד מקורבנות העבירה הביע חשש מהגשת תלונה משום שהוא חושש שיעוכב בתחנה עד הערב ולאחר מכן יישלח לדרכו ברגל לבד, ולא יסייעו לו להגיע לכפר בשלום, כפי שלדבריו אירע למכר שלו מהכפר בורין.¹¹⁹

תופעה נוספת שיש לה קשר הדוק לחוסר האמון שרווחים קורבנות עבירה פלסטינים לרשויות היא יחס משפיל מצד חוקרים. במספר לא מבוטל של מקרים דיווחו קורבנות עבירה פלסטינים המיוצגים על ידי ישי דין על יחס מבזה ומשפיל כלפיהם מצד החוקרים בזמן הגשת התלונה במשטרה, הכולל למשל הערות ושאלות לא ענייניות שאין בינן לבין נושא התלונה דבר, שימוש בשפה בלתי ראויה ומבזה, רמיזות שהמתלונן חשוד בעצמו בביצוע העבירה אף שהגיע מיוזמתו להגיש תלונה ואינו נחקר כחשוד (החוק מחייב חוקרים המבקשים לחקור אדם כחשוד להודיע לו באופן ברור כי הוא נחקר תחת אזהרה) ועוד. אין חולק שחוויות מעין אלו מרתיעות קורבנות עבירה פלסטינים ופוגעות באמונם בגוף שאמור לדאוג לביטחונם.

במקרים חריפים של יחס מבזה ובלתי ראוי מצד החוקרים מגיש ישי דין תלונה לקצין בירור ותלונות הציבור במשטרת ש"י. להלן שתי דוגמאות לתיקים שבהם הוגשו תלונות כאלו:

- ב-19 בדצמבר 2011 הוצתו בכפר ביתין חמש מכוניות שבעליהן מתגוררים בבניין משותף. האש התפשטה לבניין ודייריו נמלטו מפאת העשן. שוטרים שהגיעו למקום באותו לילה זימנו את בעלי המכוניות להגיש תלונה למחרת בתחנת בנימין. כאשר הגיעו המתלוננים לתחנה נתקלו ביחס

מבזה, הכולל רמיזות מצד החוקרים כי הם עצמם חשודים במעשה ההצתה ולא קורבנותיו. בין היתר הטיחו החוקרים באחד המתלוננים כי עדותו, שבה סיפר כי ראה שני אנשים בורחים לכיוון המאחז גבעת אסף, היא שקרית, ואף ניסו לשכנעו כי המצית הוא תושב הכפר בורין. כמו כן נשאלו שלושה מתלוננים שאלות חטטניות בעלות גוון אישי ומפוקפק שאין בינן לבין התלונה דבר, כגון "אתה הולך למסגד?"; "מאין יש לך כסף?"; "מה אתה אוכל לארוחת בוקר?"; "אתה משחק קלפים עם אשתך?"; ועוד.¹²⁰ אילו חשדו החוקרים במתלוננים היה עליהם לציין זאת בפניהם ולחוקרם באזהרה. כאמור, בעקבות השאלות הבלתי הולמות שהוצגו למתלוננים הגיש יש דין תלונה לקצין בירור תלונות הציבור במחוז ש"י.¹²¹

ב-26 במרס 2013 הגיע ע"ע¹²² למשטרת חברון במטרה להגיש תלונה, לאחר שגילה כי דלת הכניסה לביתו והקירות הסמוכים לה הוצתו. לאחר שחוקר המשטרה פנה אליו בעברית, הסביר לו המתלונן כי הוא דובר ערבית ואינו יכול לנהל שיחה רצינית בעברית או באנגלית. החוקר ענה לו: "או שתדבר עברית או שתעוף מכאן", או דברים ברוח דומה. ע"ע התעקש לדבר בערבית, ובתגובה סילק אותו החוקר מהחדר, אף על פי שהוא דובר ערבית שוטפת, ובניגוד להנחיות המשטרה הקובעות כי חקירת מתלוננים תיעשה בשפתו של הנחקר.

כעבור חצי שעה יצא החוקר מהחדר והטיח בע"ע בצעקות שהוא "פרובוקטור, מחבל, עושה בלאגנים למשטרה ולמתנחלים" או דברים דומים, וכן חזר ואמר כי אם הוא מעוניין להגיש תלונה, הדבר ייעשה בשפה העברית. ע"ע עמד על זכותו להגיש תלונה בשפה הערבית, ובתגובה יצא החוקר והלך. לאחר זמן קצר קרא החוקר לע"ע להיכנס לחדר החקירות, ושם הורה לו לרוקן את כיסיו, להרים את חולצתו, להסתובב ולפשט את מכנסיו. ע"ע אמר לחוקר כי הדרישות הללו משפילות אותו וכי בכוונתו להתלונן במח"ש. על כך השיב החוקר: "כוס אמץ וכוס מח"ש". בסופו של דבר נגבתה עדותו של ע"ע בשפה הערבית כמתחייב מהנחיות המשטרה.¹²³ בעקבות התנהגותו הבלתי ראויה של החוקר הגיש יש דין תלונה לקצין פניות הציבור במחוז ש"י.¹²⁴

120 תיק יש דין 2533/11, פ"א 2-30780/11 (בנימין).

121 מכתב מאת עו"ד מיכאל ספרד, היועץ המשפטי של יש דין לרפ"ק ירון שטרית, קצין בירור ותלונות הציבור, מחוז ש"י במשטרת ישראל, 13.2.2012.

122 השם המלא שמור ביש דין.

123 תיק יש דין 2840/13, פ"א 13/1184.

124 מכתב מאת עו"ד אדר גרייבסקי מהצוות המשפטי של יש דין לרפ"ק ירון שטרית, קצין בירור ותלונות הציבור, מחוז ש"י במשטרת ישראל, 23.4.2013.

המלצות (6)

1. על הרשויות לפעול להזמת החשש שהובע על ידי פלסטינים רבים ולאור שנים כי תלונה במשטרה עלולה לגרום לביטול היתרי כניסה לישראל או לפגוע בסיכוי להשיג היתר כזה בעתיד. על משטרת ישראל וצה"ל להבהיר באופן ברור וחד-משמעי כי לא ננקטות כל סנקציות נגד פלסטינים המגישים תלונה במשטרה או במצ"ח. ברור שאם ישנו שמץ של אמת בטענות אלו, הדבר חמור ביותר וחותר נגד העיקרון הבסיסי של אכיפת החוק, וחובה על הרשויות לחדול מנוהג זה.

2. יש לפעול להגברת הנגישות של קורבנות עבירה פלסטינים לתחנות המשטרה ולהקל ככל שניתן על תהליך הגשת התלונה, כולל קיצור זמני ההמתנה לליווי ובתחנה, זמינות חוקר דובר ערבית וכו'.

3. יש להבטיח כי חוקרי המשטרה ינהגו במתלוננים ובעדים בכבוד. בכלל זאת, יש לטפל באופן נחוש בתלונות על התעמרות או קשיים שחוו מתלוננים בעת הגשת התלונה ומסירת עדותם במשטרה.

חוסר נוכחות של המשטרה בשטח

בשל המורכבות המיוחדת הנודעת לאזור, אכיפת החוק מתבצעת באמצעות ארבעה גורמים: מחוז ש"י במשטרת ישראל, צה"ל, המינהל האזרחי והשב"כ. בשונה ממחוזות משטרה אחרים, בגדה המערבית המשטרה ממלאת תפקיד חלקי בלבד. הגורם המשמעותי הפועל בגדה המערבית הוא צה"ל, שכאמור האציל מסמכויותיו בתחום אכיפת החוק באזור למשטרת מחוז ש"י. נוהל אכיפת החוק והסדר לגבי ישראלים בשטחים, שנוסח בידי היועץ המשפטי לממשלה אליקים רובינשטיין בשלהי 1998, הגדיר כאמור את תחומי האחריות של הצבא והמשטרה וקבע חלוקת תפקידים וסמכויות בין שני הגופים.

מחוז ש"י כפוף פיקודית ותקציבית למפקד"ל המשטרה. באופן רשמי אין כל הגדרת כפיפות בין המחוז לצה"ל, אולם בפועל המחוז כפוף גם למפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית, והדבר מגביל משמעותית את יכולתה של המשטרה לפעול באזור, שכן היא תלויה בצבא ברבות מפעולותיה. הצבא הוא שנוכח באופן מתמיד באזורי החיכוך והוא שמגיע ראשון לכל אירוע, ואילו המשטרה כמעט שאינה נוכחת בשטח בשל המרחק וסידורי הביטחון. הדבר פוגם כמובן בתפקודה הן בהיבט של שמירה על הסדר הציבורי ומניעת פשיעה באמצעות נוכחות ונראות, והן בהיבט של הגעה מהירה לזירת אירוע והיענות לקריאות בזמן אמת. מסיבות ביטחוניות זקוקים שוטרי מחוז ש"י לליווי צבאי כאשר הם יוצאים לחקירות בזירה שבה התרחשו אירועים, וזו נמצאת לעתים קרובות בסמוך ליישובים פלסטיניים או בתוכם. הצבא לא תמיד מספק את הליווי הנדרש, ובמקרים אחרים מספקו באיחור, דבר הפוגם ביכולתם של השוטרים לאסוף ממצאים בזירת האירוע. ניצב עמוס יעקב, לשעבר מפקד מחוז ש"י, סיפר על הקושי להגיע לזירה:

כאן ביהודה ושומרון אני לא יכול להגיע לזירת עבירה שנמצאת בשטחי A או B בצורה חופשית. לעתים צריך להמתין לאישור של הצבא, ובדרך כלל הפלסטינים מייצרים הפרות סדר בכניסה, ועד שאתה מגיע לזירה ולראיות שמצויות בה, הם כבר ניקו את המקום, מכבי האש הפלסטינים שטפו הכול ואין לך ראיות לאסוף.¹²⁵

כתוצאה מהתלות של משטרת מחוז ש"י בליווי מטעם צה"ל, פעולתם של חוקרי המחוז מוגבלת ביותר בכל האמור בביצוע פעולות חקירה בשטח - בחינת זירות אירוע, איסוף ממצאים וכד', ומתרכזת בעיקר בעבודה בתחנות. על כך ראו עמ' 27-31 בדו"ח זה.

התלות בצה"ל באה לידי ביטוי גם בעובדה שבשל היעדר נוכחות שוטפת של שוטרים בשטח, הצבא נדרש להעביר למשטרה דיווחים על אירועים בעלי פלילי שחיילים היו עדים להם, או שדווחו

125 יהושע בריינר, "יש ד-ג א של מצית מסגד - אך אי אפשר להאשימו", וואלה, 7.10.2012.

להם מפי פלסטינים או גורמים אחרים. התוצאה היא שישנם אירועים שכלל אינם מדווחים למשטרה, ואחרים שבהם נגרם עיכוב משמעותי בהעברת הדיווח ובהגעת המשטרה.

המשטרה לא הגיעה לשטח לאחר מסירת תלונה על תקיפה, במקרה שבו פעולה מהירה היתה עשויה להביא למעצר חשודים

ב-18 בפברואר 2010 נסעו מוחמד עודה ואשתו נטליה מטול כרם לג'ין, ובדרך נקלעו למארב סמוך לצומת חומש. רכבם של בני הזוג הותקף במוט ברזל ואבנים. את הרכב הקיפו כמה אנשים שסימנו למוחמד ולאשתו לצאת מן המכונית, נטלו את תעודת הזהות של מוחמד וערכו "חיפוש" ברכב. אחד מהם ריסק את השמשה האחורית באבן. לבסוף נחלצו מוחמד ואשתו מהמקום, מלווים במטר אבנים שיודה לעבר רכבם. בני הזוג לא נפגעו פיזית, אך נטליה סבלה מחרדה ולאחר האירוע נאלצה ליטול כדורי הרגעה.

לאחר שנחלצו מהמקום נסעו בני הזוג עודה לכניסה ליישוב שבי שומרון, ושם שוחחו עם קצין צה"ל. מוחמד סיפר לקצין באנגלית שהוא ואשתו ניצלו בנס וביקש ממנו לגשת למקום כדי למנוע תקיפה של אנשים נוספים. משם נסעו בני הזוג להגיש תלונה במת"ק הפלסטיני בשכם, אך שם נאמר להם כי עליהם להגיש תלונה במת"ק הישראלי בחווארה. בני הזוג פנו למת"ק חווארה בליווי אנשי המת"ק הפלסטיני והגישו שם תלונה.

אף שמוחמד דיווח על התקיפה הן לקצין צה"ל והן למת"ק מיד עם היחלצו מהמקום, בחומר החקירה אין שום אינדיקציה לכך ששוטרים הגיעו למקום האירוע או ביררו עם הצבא אם נשלחו חיילים למקום לאחר קבלת הדיווח. אם היו נשלחים למקום שוטרים או חיילים מיד לאחר הדיווח על האירוע, ייתכן שהיו נתפסים חשודים (ייתכן שאף בשעת מעשה) וראיות שהיו יכולים להביא לאישומים.

במסדרי זיהוי תמונות שנערכו להם חודשיים ויותר לאחר האירוע לא הצליחו בני הזוג עודה לזהות את תוקפיהם. חשוד תושב יצהר שנחקר תחת אזהרה בחשד למעורבות באירוע הכחיש את מעורבותו ושוחרר בלי שהוגש נגדו כתב אישום. תיק החקירה נסגר ב-24 ביוני 2010 בעילת "חסור ראיות מספיקות". מעיון בתיק החקירה עולה כי המחדל של אי-שליחת שוטרים או חיילים לחומש ביום האירוע סתם את הגולל על הסיכוי להעמיד לדין את התוקפים.

תופעת "עומדים מנגד" והתלות בשיתוף הפעולה עם חיילי צה"ל

סעיף 6 לנוהל אכיפת החוק והסדר לגבי ישראלים מפירי חוק באיו"ש ואזח"ע¹²⁶ עוסק ב"אחריות מבצעית לטיפול באכיפת החוק", ומחלק את תחומי האחריות בין המשטרה לצה"ל. סעיף 6(ג) בנוהל קובע כי באירועים שיתפתחו ללא מידע מוקדם יטפל צה"ל, עד שהמשטרה תגיע למקום ותעביר את האחריות לידיה. בכך מטיל הנוהל את מרב האחריות לאכיפת החוק על אזרחים ישראלים על המשטרה, אך אינו פוטר את חיילי צה"ל מטיפול מידי באירוע וממעצר חשודים. סעיף 11(א)(5) לנוהל עוסק באירוע שאין לגביו מידע מוקדם ושחיילי צה"ל מגיעים אליו ראשונים, וקובע שצה"ל יאבטח את הזירה עד בוא המשטרה. הסעיף קובע מפורשות כי "אין באמור בסעיף זה כדי לגרוע מחובתם של כוחות צה"ל לנקוט את כל הפעולות הדרושות לשם טיפול בפצועים או לשם מניעת פגיעה בנפש, בגוף או ברכוש וכן לעיכוב ומעצר חשודים אשר עלולים להימלט מהזירה".¹²⁷

בעקבות פרסום נוהל אכיפת החוק גיבש צה"ל נוהל משלו, הקובע כי האחריות למניעת עבירות המבוצעות בידי ישראלים בגדה המערבית ולטיפול בהן מוטלת על המשטרה. עם זאת הורה הנוהל הצבאי כי על "כל חייל שהינו עד לביצוע עבירה על ידי ישראלי, הן ביחס לאדם והן ביחס לרכוש, לפעול באופן מידי לשם מניעת העבירה ו/או הפסקתה, במידת הצורך לעכב ולעצור את החשודים בביצוע העבירה, לתעד את הזירה ולשמרה".¹²⁸

בעבר מסר דובר צה"ל ליש דין כי "בכל תדריך הכנה למשימה אשר במהלכה עלולות להתפתח הפרות סדר בין מתיישבים לפלסטינים, החיילים מונחים לעכב כל מתיישב אשר פוגע פיזית בפלסטיני או ברכושו ולזמן את המשטרה על מנת לעצור את הפורע. [...] מפקדים בכל הרמות מדגישים בפני חיילים בביקורים אשר מתקיימים בגזרות השונות כי יש לעכב ישראלים אשר מפעילים אלימות כלפי פלסטינים".¹²⁹

בדו"ח שפרסם מבקר המדינה ביולי 2013 נקבע כי נמצאו ליקויים בביצוע נוהל האגודה העוסק בהתנהגות הנדרשת מכוח צה"ל המגיע לזירת אירוע פלילי (כמו גם אירוע חבלני), הקובע בין היתר כי על הכוח לעצור את המעורבים באירוע תוך הפרדה ביניהם, עליו לסגור את הזירה וזירות המשנה, ונאסר עליו להזיז חפצים או לגעת בהם.¹³⁰

126 כאמור בעמ' 16-17, ב-2.9.1998 פרסם היועץ המשפטי לממשלה אז, אליקים רובינשטיין, את נוהל אכיפת החוק והסדר לגבי ישראלים מפירי חוק באיו"ש ואזח"ע.

127 שם, סעיף 11(א)(5)(ג).

128 מכתבו של סרן הראל וינברג מלשכת היועץ המשפטי לאזור יהודה ושומרון לעו"ד לימור יהודה מהאגודה לזכויות האזרח, 31.7.2005.

129 מכתבו של רון רומן, ראש דסק ארגונים בינלאומיים ביחידת דובר צה"ל לליאור יבנה מיש דין, 11.5.2006.

130 מבקר המדינה, דו"ח שנתי 63ב', 17.7.2013, עמ' 138.

ממצאי המבקר הולמים מקרים שתועדו בידי ישי דיין, שבהם חיילים "עמדו מנגד" בניגוד להוראות הנוהל הצבאי, נמנעו מלהשתמש בסמכותם למנוע או להפסיק את מבצעי העבירה, שחררו חשודים ממקום האירוע ולא עשו שימוש בסמכות הנתונה בידם לעכבם עד בוא המשטרה. במקרים חמורים אף יותר חיילים סייעו לאזרחים ישראלים בביצוע עבירות נגד פלסטינים. בדיון שכינס קצין המבצעים של מחוז ש"י בשנת 2008 מתחו קציני משטרה ביקורת על חיילים וקצינים בצבא אשר מעדיפים "להפנות ראש" כאשר הם נתקלים בפעולות אלימות של מתנחלים כדי "לא להסתבך איתם".¹³¹

חיילים עמדו מנגד בעת שאזרחים ישראלים יידו אבנים לעבר בתים ותושבים בפרעתא

ב-28 בפברואר 2012 נכנסו עשרות ישראלים רעולי פנים וחמושים בברזלים, אלות ומקלות לכפר פרעתא. כמה היו חמושים באקדחים וברובי M16. הקבוצה החלה ליידות אבנים על בתים בכפר ועל אנשים שהתקבצו בסביבתם. כעבור זמן מה הגיע למקום גם ג'יפ צבאי ובו חיילים. הג'יפ נעצר ליד הישראלים, אך החיילים לא ניסו להרחיק אותם או להפסיק את יידי האבנים. קצין צה"ל ניגש לתושב הכפר ש"ט¹³², ואמר לו שלטענת המתנחלים מישהו מהכפר הצית בית במאחז חוות גלעד. ש"ט הסביר שתושבי הכפר חוששים אפילו להגיע לאדמותיהם, לא כל שכן להתקרב למאחז, ולפיכך טענת המתנחלים שקרית.

בשלב כלשהו החלו החיילים לירות גז מדמיע ורימוני הלם לעבר תושבי הכפר, ולמקום הגיעו כוחות צבא נוספים. החיילים לא דיברו עם הישראלים, לא פעלו כדי שאלה יחדלו ממעשיהם ולא עיכבו או עצרו אותם. לפי עדויות תושבי הכפר, האירוע נמשך כשעתיים בלי שהחיילים ניסו להפסיק את התקיפה. במהלך האירוע נעצרו אחדים מתושבי הכפר.

בעקבות האירועים הגישו חלק מתושבי הכפר הודעה במצ"ח. ב-19 בינואר 2012 הודיע הפרקליט לעניינים מבצעיים, סא"ל רונן הירש, על ההחלטה לסגור את התיק בלי לפתוח בחקירת מצ"ח: "התיק נסגר לאחר התייחסות הגורמים הצבאיים, ממנה עולה כי עם קבלת ההודעה על אירועי אלימות בין ישראלים לפלסטינים במקום, הוקפצו כוחות שחצו בין הצדדים, ועשו שימוש באלפ"ה [אמצעים לפיזור הפגנות] לטובת הטיפול באירוע. נוכח האמור, ולאחר שנמצא כי הכוחות לא 'עמדו

131 אורי בלאו, "קציני משטרה: אלימות המתנחלים גואה ושיטתית, אך הכוחות בגדה מעלימים עין", **הארץ**, 15.8.2008.

132 השם המלא שמור ביש דיין.

מנגד' הוחלט שלא לפתוח בחקירת מצ"ח.¹³³ מדבריו ומהחלטתו של הפרקליט עולה כי אינו מייחס כל חשיבות לעובדה שהחייילים לא עשו דבר כדי לגרום לתוקפים לחדול ממעשיהם; להפך, מאמצי ה"חציצה" בין הצדדים והשימוש באלפ"ה כוונו אך ורק לעבר קורבנות התקיפה הפלסטינים. הפרקליט גם אינו רואה סיבה לפתוח בחקירה אף שהחייילים לא פעלו על פי הנחיות הצבא שהוזכרו לעיל: הם נמנעו מלעכב או לעצור את הפורעים הישראלים שנכנסו לכפר במטרה לתקוף את תושביו, ולא זימנו למקום את המשטרה.

דו"ח מבקר המדינה מצא ליקויים גם בכל הנוגע לאחריותם של חיילי צה"ל לשמירה על זירת אירוע. המבקר ציין כי "לעתים כוחות צה"ל לא קיימו את ההוראות שנקבעו בנוהל של אוגדת איו"ש העוסק בהתנהגות הנדרשת מכוחות צה"ל המגיעים לזירת אירוע. דבר זה בא לידי ביטוי בנטילת פרטים מזירת האירוע על ידי חיילי צה"ל לפני הגעת המשטרה לשטח ואי-העברת פריטים שנתפסו על ידי צה"ל בזירת אירוע למשטרה או בהעברתם באיחור. התנהלות זו פוגעת בחקירת האירועים ובהליך הפלילי שיש לנהל נגד עבריינים.¹³⁴ לפי המבקר, אחד ההסברים לליקויים אלה הוא שחיילי צה"ל אינם מוכשרים לנושא שמירה על זירת אירוע.¹³⁵ האחריות להכשיר חיילים בנושא זה היא בראש ובראשונה של צה"ל, בסיוע המשטרה, אולם התחלופה הגבוהה של חיילי המילואים והסדיר המוצבים באזור פוגעת ביכולת להכשירם ביעילות.

על חיילי צה"ל מוטלת גם החובה לשתף פעולה עם חקירת המשטרה ולמסור עדות במשטרה. למרות זאת, לעתים קרובות המשטרה מתקשה לאתר חיילים שהיו עדים לאירוע ולזמנם למסור עדות. כדי לזמן חיילים לתת עדות פונים חוקרי המשטרה לגורמי צבא שונים ומבקשים את עזרתם באיתור הכוח שפעל באזור ובזמן שבו התרחש האירוע הנחקר, באיתור העדים וביצירת קשר עימם. שיתוף הפעולה בין הצבא והמשטרה אינו מוכיח את עצמו בהקשר זה, ולעתים קרובות החוקרים נענים בתשובה כי מאז האירוע הנחקר התחלף הכוח והצבא אינו יכול לאתר את החיילים שהיו עדים לו.

133 מכתב מאת סא"ל רונן הירש, הפרקליט לעניינים מבצעיים, הפרקליטות הצבאית לעניינים מבצעיים, לעו"ד אמילי שפר מהצוות המשפטי של יש דין, במענה לפנייה מרוכזת בנוגע לתלונות יש דין, 19.1.2014.

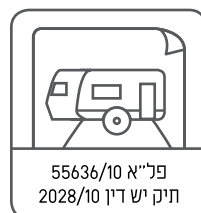
134 מבקר המדינה, דו"ח שנתי 63ב', 17.7.2013, עמ' 132.

135 שם, עמ' 138.

גורמים בצה"ל לא הצליחו להיענות לבקשת המשטרה לאתר חיילים שהיו עדים לפלישה חקלאית

ב-7 בפברואר 2010 ראה י"א¹³⁶, תושב קדום, שני אזרחים ישראלים חורשים את אדמתו בעזרת טרקטור. כוח של חיילים מנע ממנו להיכנס לחלקה ולגרש את הפולשים.

בחומר החקירה מתועדים ניסיונות החוקרים לקבל מידי הצבא פרטים על החיילים: ב-15 במרס 2010 שוחח חוקר המשטרה עם מ"פ הגזרה וביקש את עזרתו באיתור החיילים. המ"פ הסביר לו כי בעת האירוע היתה במקום פלוגת מילואים של גבעתי, אך הם סיימו זה מכבר את תפקידם ואין לו פרטים לגביהם. ב-31 במרס 2010 שלח קצין אגף החקירות והמודיעין במרחב שומרון מכתב ל"צוות עומדים מהצד" בפרקליטות הצבאית, ובו ביקש את עזרתם באיתור החיילים. פנייתו זו נותרה בלא מענה.

המלצות (7)

1. יש להטמיע בתוך מערך ההכשרות של חיילי צה"ל את הפקודות, הנהלים וההנחיות הנוגעים לחובתם לפעול באופן מיידי למניעת עבירה או להפסקתה, ולחובתם והסמכויות הנתונות בידם לעכב ולעצור חשודים במידת הצורך. במידה שאלה לוקים בחסר יש לפעול להשלימם בהקדם. יש לראות בחומרה מקרים שבהם חיילים הפרו פקודות ונהלים אלה, עמדו מנגד או סייעו לביצוע עבירה, ולמצות עימם את הדין.

2. יש לוודא שחיילים ושוטרי מג"ב מיישמים את חובתם לשמור על זירת אירוע ולעכב חשודים עד לבואם של שוטרי מחוז ש"י לזירה. לצורך כך מומלץ לשפר את שיתוף הפעולה והתיאום בין כוחות צה"ל והמשטרה הפועלים באזור, ולהכשיר את חיילי צה"ל בהתאם.

3. יש להבטיח שיתוף פעולה הדוק יותר בין הצבא למשטרה בכל הנוגע למידע ועדויות לגבי אירועים פליליים שנחקרים בידי המשטרה ושחיילי צה"ל היו מעורבים בהם או עדים להם. על הצבא להיענות לבקשות המשטרה ולספק מידע על כוחות שפעלו באזור, כחלק מאחריותו הכוללת לאכיפת החוק בגדה המערבית. ככלל, ראוי שחיילי צה"ל יונחו כי במקרים שבהם היו עדים לביצוע עבירה, עליהם לדווח מיד למשטרה ולמסור את פרטיהם, ללא צורך במאמצי איתור מיוחדים מצד השוטרים.

הקשר בין המשטרה לאזרחים הישראלים המתגוררים בגדה המערבית

גורם נוסף שמשפיע על מצב אכיפת החוק באזור הוא האזרחים הישראלים המתגוררים בגדה המערבית. מערכת היחסים בין משטרת מחוז ש"י למתנחלים היא מורכבת. מחד גיסא, המשטרה מנהלת הידברות עם מנהיגי המתנחלים. ניצב עמוס יעקב, בתפקידו כמפקד מחוז ש"י, טען כי "אין אפשרות להצליח כאן בלי עבודה משותפת עם הצבא, השב"כ, המינהל האזרחי וראשי היישובים."¹³⁷ העבודה המשותפת מתבטאת בקשר שוטף והידברות עם ראשי המתנחלים, הכוללים גם ניסיונות מצד הנהגת המתנחלים למתן את פעולות האכיפה של המשטרה כלפיהם. על שער הפרק העוסק

137 יהושע בריינר, "יש ד-ג-א של מצית מסגד - אך אי אפשר להאשימו", וואלה, 7.10.2012.

במחוז ש"י בדו"ח השנתי של משטרת ישראל לשנת 2009 תוארה פעילות המחוז באותה שנה במילים הבאות:

שנת 2009 פעל מחוז ש"י להידוק הקשר עם המנהיגות הרוחנית ועם המנהיגות הציבורית בהתיישבות, המשיך להיערך למתן מענה לפעולות טרור, להתמודדות עם הפרות סדר, עם פשיעה ועם תאונות-הדרכים. נמשך חיזוקם של יחסי העבודה עם המשטרה הפלסטינית באמצעות הממת"ש. לצד הפעילות המבצעית ניתן דגש על 'האדם שבמכונה' - הקניית ערכים, בניית שותפויות, צמיחה אישית ורענון שורות.¹³⁸

מאידך גיסא, המשטרה זוכה לביקורת נוקבת מצד ציבור המתנחלים ומנהיגיהם, ולטענות בדבר אכיפת יתר כלפיהם, שימוש באלמות והתנכלות. בכנס בנושא תג מחיר ואכיפה בררנית שהתקיים בסוף שנת 2011 במכללת שערי משפט אמר דני דיין, אז יו"ר מועצת יש"ע: "אני לא מכחיש שאנחנו לפעמים פרנואידים, אבל גם אחרי פרנואידים לפעמים רודפים - ואני חושב שזה המקרה. יש אכיפה סלקטיבית כלפי ההתיישבות היהודית ביהודה ושומרון."¹³⁹ ארגון "זכויות האדם ביש"ע"¹⁴⁰ פרסם ב-2008 דו"ח שבו נטען כי באזור הגדה המערבית מופעלת אכיפת חוק סלקטיבית כלפי מגזרים שונים, וכי כלפי המתיישבים היהודים מתקיימת אכיפת יתר: "היא מפלה לרעה, מראש ובכוונה, את המתיישבים היהודים ביהודה ושומרון ומתייחסת אליהם כאל אזרחים סוג ב'."¹⁴¹

אולם שיתוף הפעולה בין המשטרה להנהגת המתנחלים לרוב אינו מסייע בפענוח עבירות. בניסיונותיה לאתר חשודים או לחקור עדים באירועים שבהם ישראלים פגעו בפלסטינים וברכושם, המשטרה נתקלת בחומת שתיקה ובחוסר שיתוף פעולה מצד הקהילות שמהן מגיעים העבריינים, שאינן מסגירות את העבריינים ואינן מספקות לחוקרים מידע שמצוי בידן. בסוף שנת 2011, לאחר האירוע שנודע כ"פריצה לחטמ"ר אפרים", פנו שלושה קצינים לאתר "מאקו" וסיפרו על תחושותיהם הקשות בנוגע לאזרחים ישראלים בשטחים המתנכלים לפלסטינים ופוגעים בצבא ובמשטרה. בין היתר סיפרו הקצינים כי אין מדובר בקומץ, וכי "פעולות כאלה ואוכלוסייה כזו, בדיוק כמו טרור, צריכים את האוכלוסייה המקומית בשביל לשרוד ולהתנהל, ישנם כמה מאות שמבצעים את הפעולות אבל הם שוחים בזרם של עשרות

¹³⁸ משטרת ישראל, **דין וחשבון שנתי 2009**, עמ' 177 (ההדגשה שלנו).

¹³⁹ אריאל הופרט, "אי האמון ברשויות הוא בעיה", **מורשת**, 6.12.2011. <http://www.mishpat.ac.il/media/articles/2011/Dec/tag/06122011-moresht.pdf>

¹⁴⁰ ארגון זכויות האדם ביש"ע הוקם ב-2002 על ידי אורית סטרוק (המכהנת כחברת כנסת מטעם מפלגת 'הבית היהודי' משנת 2013), במטרה לספק הגנה על זכויות האדם והאזרח של הישראלים המתגוררים בגדה המערבית אשר לטענת הארגון אינם זוכים להגנה מצד ארגוני זכויות אדם אחרים. הארגון מקדם אינטרסים של אזרחים ישראלים בלבד, ולכן הוא נעדר תפיסה הומניסטית ואוניברסלית של זכויות אדם, בניגוד למקובל בקהילת זכויות האדם בעולם.

¹⁴¹ ארגון זכויות האדם ביש"ע, **אכיפת החוק ביהודה ושומרון: מידע מוצק - עובדות ולא סיסמאות**, 2008.

אלפים שמגבים אותם, מסתירים אותם ולא מסגירים אותם למרות שהם יודעים בדיוק במי מדובר.¹⁴² בכנס מועצת יש"ע שנערך בעפרה במחאה על השחתת רכבו של מזכ"ל אמנה דני דיין, אז יו"ר מועצת יש"ע, כי "עם יד על הלב - כמה מהנוכחים עשו משהו כדי שתיפסק התופעה האיומה והמבישה של רעולי פנים יהודים עם רוגטקה ואבן ביד? ידינו אינן נקיות. ידינו שותפות לחיתוך הצמיגים."¹⁴³

גורמים בקרב המתנחלים אף מנסים לשכנע שוטרים וחיילים שלא לפעול לאכיפת החוק על "יהודים". בקיץ 2013 הופץ בקרב שוטרים וחיילים ששירתו בשומרון מנשר הקורא להם להעלים עין ממעשיהם של פורעי חוק ולהניח להם להמשיך בפעולתם:

אתה נמצא באירוע נגד יהודים והם עושים "בלאגן" - אל תתעצבן [...] תהנה מזה שהם לא נותנים לך להילחם בהם, תהנה אם הם מעכבים אותך ולא נותנים לך לעבור. תהנה גם אם הם מפנצ'רים לך את הג'יפ. כן, גם אם מפנצ'רים אתה הרי גם לא רוצה להצליח במשימות כאלה, אתה גם לא מעוניין לפגוע ביהודים. אז מה אכפת לך אם יהודים מפריעים לך? זה לטובתך.¹⁴⁴

בשנת 2004 אמר מפקד משטרת מחוז ש"י אז, ניצב שחר איילון, כי מתנחלים איימו ברצח על כעשרים שוטרים וקציני המחוז בשל פעולתם לחשיפת "עבירות לאומניות" ומעורבותם בחקירות "נוער הגבעות", וכי חלק מהשוטרים אף נאלצו לשנות מקום מגורים עקב האיומים.¹⁴⁵

עם או בלי קשר לאיומים וללחצים שמפעילים גורמים בקרב המתנחלים, בקרב השוטרים יש מי שמעדיפים להעלים עין ולא לפעול לאכיפת החוק על אזרחים ישראלים. בדיון שכינס קצין המבצעים של מחוז ש"י בשנת 2008, טען מפקד יחידת הסיור של המחוז כי שוטרים מעדיפים לפעמים שלא לפעול נגד המתנחלים ולא להתעמת איתם. לדבריו, "היו מקרים ששוטרים סובבו את הפרצוף כדי לומר 'לא ראיתי'."¹⁴⁶ לעתים קרובות משמיעים גורמי הביטחון גישה סלחנית כלפי אזרחים ישראלים העוברים על החוק. כך למשל, בסיכום אותו דיון בשנת 2008 אמר נציג השב"כ כי יש לקיים הידברות עם המתנחלים כדי להפחית את הפרות הסדר מצדם.¹⁴⁷

142 שי לוי, "אנחנו כבר לא סומכים על חיילים חובשי כיפה: הקצינים בשטח שוברים שתיקה", **מאקו**, 19.12.2011.

143 חיים לוינסון, "יו"ר מועצת יש"ע: האלימות - מטבע עובר לסוחר במחננו", **הארץ**, 24.6.2012.

144 מערכת הקול היהודי, "מנשרים בשומרון: חייל אל תתעצבן", **הקול היהודי**, 2.9.2013. לפי אתר הקול היהודי, המופעל על ידי עמותת של מתנחלים מיצהר, האחראים לחיבור והפצת המנשר היו תושבים מיישובי גב ההר.

145 אפרת וייס, "מפקד מחוז ש"י: אנשי ימין קיצוני איימו על שוטרים", **ynet**, 24.3.2004.

146 אורי בלאו, "קציני משטרה: אלימות המתנחלים גואה ושיטתית, אך הכוחות בגדה מעלימים עין", **הארץ**, 15.8.2008.

147 שם.

תלות בחוות דעת של היועץ המשפטי לאיו"ש

בחקירת חלק מהעבירות שעניין הסגת גבול ובנייה בלתי חוקית סבורה המשטרה כי יש להכריע תחילה בסוגיית הבעלות על הקרקע שבה נטען כי בוצעה עבירה. לצורך בירור הבעלות נאלצת המשטרה להסתמך על רישומיו של הממונה על הרכוש הממשלתי והנטוש. בירור זה נעשה באמצעות פנייה לראש מדור מקרקעין בלשכת היועץ המשפטי באיו"ש (אזור יהודה ושומרון).

בירורים אלה נוטים להימשך חודשים ארוכים ואף שנים, ופעמים רבות נותרים ללא מענה, ולמעשה ללא הכרעה בסוגיית הבעלות. לעתים קרובות מחליטה המשטרה לסגור את תיק החקירה (בעילות שונות) לאחר המתנה ממושכת, ובלי שהתקבלה תשובה בנוגע לסוגיית הבעלות על הקרקע. במקרים רבים אין כל קשר בין ביצוע העבירה הפלילית לסוגיית הבעלות על הקרקע, ולכן אין כל הצדקה להמתנה ממושכת להכרעה בסוגיית הבעלות לצורך חקירת העבירה הפלילית, וודאי שאין כל הצדקה לסגור את תיק החקירה.

האחריות לקבלת חוות הדעת מראש מדור מקרקעין בלשכת היועץ המשפטי באיו"ש מוטלת על משטרת מחוז ש"י. במצב הנוכחי נסגרים תיקים בלא חקירה ממצה וללא מענה אכיפתי ראוי, בשל הקושי של המשטרה לחלץ תשובה ממדור מקרקעין. זהו מצב בלתי סביר ויש בו משום עידוד להמשך הפעילות העבריינית.

כך היה למשל בחקירת תלונותיהם של שלושה מתלוננים פלסטינים תושבי הכפרים תל ופרעתא בנוגע לעקירת עצי זית והצבת שני קרוואנים באדמותיהם על ידי אנשי חוות גלעד. בעקבות האירועים הוגשו כמה תלונות במשטרה, הראשונה בהן ב-14.5.2009. במעמד הגשת התלונות הוצגו לחוקרי המשטרה מסמכי בעלות וחווה מכירה, המוכיחים את זיקתם של המתלוננים לאדמות שבהן הוצבו הקרוואנים.

בעקבות התלונה נערך סיור משטירי באדמות ואותר בעליו של אחד הקרוואנים, תושב חוות גלעד. בחקירתו במשטרה הוא הודה כי "בנה את הקרוואן" וציין כי קיבל לכך אישור מוועד החווה. איש מתושבי חוות גלעד לא הציג מסמכים המעידים על בעלותו בקרקע שעליה הוצבו הקרוואנים.

בהמשך פנתה המשטרה למדור מקרקעין ביועמ"ש איו"ש וביקשה חוות דעת בנוגע לבעלות באדמות שבהן בוצעה הסגת הגבול. חוקרי המשטרה המתונו לקבלת חוות הדעת במשך פרק זמן שערורייתי

של יותר מארבע שנים, עד שהחליטו לסגור את התיקים בעילות "חוסר ראיות מספיקות" ו"אין אשמה פלילית". חוות הדעת המבוקשת לא התקבלה.¹⁴⁸

המלצות (8)

1. אין לעכב חקירת עבירה פלילית עד לביורר הבעלות על הקרקע וקבלת חוות דעת ממדור מקרקעין ביועמ"ש איו"ש. על החקירה הפלילית להתנהל במקביל להליך ביורר הבעלות.

2. יש להסדיר את שיתוף הפעולה בין חוקרי המשטרה לבין מדור מקרקעין ביועמ"ש איו"ש, ובכלל זאת לקבוע מסגרת זמן סבירה לביצוע הבדיקות הנחוצות ומסירת חוות דעת למשטרה.

סירוב המשטרה לטפל במישור הפלילי בעבירות של בנייה בלתי חוקית

בעיה מבנית נוספת באכיפת החוק בגדה המערבית נוגעת לחלוקת הסמכויות בין המשטרה למינהל האזרחי בכל הקשור לאכיפת החוק בעבירות של בנייה בלתי חוקית. בדו"ח מבקר המדינה שפורסם ביולי 2013 נקבע כי הן המשטרה והן יחידת הפיקוח של המינהל האזרחי מסרבות לטפל במישור

¹⁴⁸ תיקי יש דין 1801/09, 1817/09, 2018/09. ערר שהגיש הצוות המשפטי של יש דין בגין סגירת תיקי החקירה התקבל, וחקירתם חודשה (מכתבו של רפ"ק אשר דותן ממרחב שומרון לעו"ד מיכאל ספרד, היועץ המשפטי של יש דין, 24.1.2014). לאחרונה עודכנו כי המשטרה פנתה שוב למדור מקרקעין ביועמ"ש איו"ש כדי לקבל חוות דעת בנוגע לבעלות על הקרקע.

הפלילי של עבירות תכנון ובנייה ולפעול נגד עבריינים בתחום (ישראלים ופלסטינים), בנימוק שהנושא אינו בתחום אחריות. "משמעות הדברים היא כי אין באיו"ש גוף המופקד על חקירת עבירות של תכנון ובנייה במישור הפלילי. הדבר תורם להנצחת המצב הקיים של 'איש הישר בעיניו יעשה' בתחום זה באיו"ש.¹⁴⁹ יש לציין שגם בתוך ישראל עבירות בנייה אינן מטופלות בידי המשטרה, אלא מצויות באחריות הרשויות המקומיות.

חודשים ספורים לפני פרסום דו"ח המבקר, במאי 2013, פורסם כי היועץ המשפטי לממשלה יהודה וינשטיין פנה כמה שבועות קודם לכן לשר הביטחון משה יעלון בדרישה להקים מנגנון חקירות והגשת כתבי אישום פליליים נגד בנייה בלתי חוקית בשטחים. פנייה זו נעשתה לאחר מעורבות בת שנה וחצי של היועץ המשפטי בנושא, אשר ניסה להביא לטיפול פלילי בעבירות אלו, לצד הטיפול המינהלי שעליו מופקדת יחידת הפיקוח במינהל האזרחי.¹⁵⁰ מהפרסומים עולה כי היועץ המשפטי לממשלה סבור שהאחריות לטיפול בהיבט הפלילי של בנייה בלתי חוקית בשטחים צריכה להיות מוטלת על המינהל האזרחי, הכפוף למשרד הביטחון.

בדיון שהתקיים באפריל 2014 בוועדת המשנה של ועדת החוץ והביטחון לנושא איו"ש בנושא בנייה בלתי חוקית פלסטינית בשטח C, עדכן מתאם הפעולות בשטחים, האלוף יואב מרדכי (פולין), כי היועץ המשפטי לממשלה, באישור שר הביטחון, הורה להקים יחידה במינהל האזרחי שתטפל בהיבט הפלילי של עבירות בנייה של ישראלים ופלסטינים. היחידה תהיה ממונה על חקירות, הגשת תלונות והעמדה לדין בגין עבירות אלה. הקמת היחידה נמצאת בשלב ביצוע עבודות מטה ראשוניות, הכוללות בחינה תחת איזה משרד ממשלתי תוקם היחידה ובדיקה כיצד להפעילה, שכן המינהל האזרחי אינו מחזיק כיום בידע ובכוח אדם מתאים לניהול חקירות.¹⁵¹

לעבירות של בנייה בלתי חוקית יש זיקה מובהקת לעבירות אידאולוגיות אחרות.¹⁵² רבים מהמאחזים הבלתי מורשים או השכונות הבלתי מורשות בהתנחלויות הם מוקדים של ביצוע עבירות כלפי פלסטינים ורכושם. אי-אכיפה פלילית על עבירות בנייה היא חלק מהמערך הכושל של אכיפת החוק, המאפשר את המשך ביצוע העבירות והפרת החוק באזור.

149 מבקר המדינה, דו"ח שנתי 63ב', 17.7.2013, עמ' 132.

150 חיים לוינסון, "היועץ" לשר הביטחון: טפל באופן אישי בעבירות בנייה באיו"ש", **הארץ**, 25.5.2013.

151 פרטוקול ועדת המשנה של ועדת בחוץ ובביטחון לנושא איו"ש, 27.4.2014, עמ' 17.

152 דו"ח יש דין **מסלול הנישול** (2013) עסק בקשר המובהק בין קיומו של מאחז בלתי חוקי לבין עבירות אידאולוגיות בסביבותיו.

כך למשל, במאי 2014 החליט היועץ המשפטי לממשלה יהודה וינשטיין, בעקבות המלצתו של פרקליט המדינה שי ניצן, לסגור תיק חקירה שהתנהל בעקבות בנייתו של מתקן טיהור שפכים (מט"ש) ליישוב עפרה. התיק נסגר בעילה של "חוסר עניין לציבור", בלי שאיש הועמד לדין. המט"ש נבנה על קרקע פלסטינית פרטית של תושבי הכפר עין יברוד, בניגוד לתוכנית המתאר של האזור וללא היתרי בנייה. זאת ועוד, המועצה האזורית מטה בנימין הוציאה למתקן היתר בנייה פיקטיבי שעל פיו נעשתה הבנייה, ולאחר שיחידת הפיקוח של המינהל האזרחי הוציאה למתקן צווי הפסקת עבודה, הורה מהנדס המועצה בכתב לחברה הבונה להתעלם מן הצווים ולהמשיך בעבודות. היועץ המשפטי לממשלה וינשטיין נימק את החלטתו בטענה שמכיוון שעד היום החוק לא נאכף על עבירות תכנון ובנייה, לא נכון להתחיל את האכיפה דווקא במקרה זה: "...ככל שהיתה מתקבלת החלטה להגיש כתב אישום במקרה זה, היה זה כתב אישום תקדימי יחסית, שכן עד כה לא היתה כמעט אכיפה פלילית של עבירות תכנון ובנייה באיו"ש, וזאת בשל העדרו של גוף חוקר המופקד על העניין". עוד כתב וינשטיין כי "לא יהיה זה נכון להתחיל את האכיפה הפלילית ולהגיש כתב אישום ראשוני בתחום זה דווקא במקרה בו מדובר בבנייה לצורכי ציבור."¹⁵³ בדצמבר 2014 עתרו לבג"ץ בעלי האדמות הפלסטינים וארגון יש דין, נגד היועץ המשפטי לממשלה יהודה וינשטיין, ראש המועצה האזורית מטה בנימין אבי רואה וראש המועצה לשעבר, פנחס ולרשטיין. העתירה דרשה כי בג"ץ יורה ליועץ המשפטי להעמיד לדין את שני ראשי מועצת בנימין - בעבר ובהווה - על חלקם בבניית המט"ש.¹⁵⁴

בתיק נוסף הגיש יש דין עתירה לבג"ץ בעקבות החלטתו של עו"ד שי ניצן, אז המשנה ליועץ המשפטי לממשלה (תפקידים מיוחדים), שלא להעמיד לדין חשודים בבנייה בלתי חוקית ובהסגת גבול בשכונת האולפנה בבית אל. תיק החקירה נסגר בתחילה בעילה "חוסר עניין לציבור", ולאחר ערר שהגיש יש דין נסגר בשנית, הפעם בעילה "חוסר ראיות מספיקות". בעקבות העתירה הוציא בג"ץ צו על תנאי המורה למדינה לנמק מדוע לא יוגש כתב אישום נגד יואל צור, מנכ"ל החברה לפיתוח בית אל, בגין עבירות אלה. מתשובת המדינה עולה כי השיקול המרכזי להחלטה שלא להגיש כתב אישום נגד צור היה הזמן הרב שחלף מביצוע העבירות, המחליש את סיכויי התביעה ואף את העניין הציבורי בתיק. בנוסף טענה המדינה כי פינוי שכונת האולפנה מחליש אף הוא את העניין הציבורי, וכי "יתכן כי לצור עומדת הגנה מן הצדק, בשל העובדה שהבנייה מומנה מכספי ציבור.

ניתן לייחס אוזלת יד זו לרוח הנושבת מן הדרג המדיני. בשנים האחרונות מסתמנת גם מגמה של שינוי ביחסה של המדינה לבנייה בלתי חוקית, כפי שזו מגובשת על ידי הדרג המדיני בעצה אחת עם יועציו המשפטיים, ומיוצגת על ידי מחלקת הבג"צים בפרקליטות המדינה בדיונים בבג"ץ. כעת מבקשת

153 מכתבה של עו"ד עדי מנחם, עוזרת ליועץ המשפטי לממשלה, לעו"ד שלומי זכריה מהצוות המשפטי של יש דין, 29.5.14.
154 בג"ץ 8088/14, נג'אח מבראק מוסא פרחאט ואח' נגד היועץ המשפטי לממשלה ואח'. העתירה תלויה ועומדת.

המדינה להכשיר בדיעבד מבנים (ציבוריים ופרטיים) שנבנו שלא כחוק: במקום אכיפת חוק מינהלית (שאמורה לבוא לידי ביטוי בהוצאה ואכיפה של צווים המורים על הפסקת עבודות והריסת מבנים בלתי חוקיים) ופילית (שאמורה לבוא לידי ביטוי בחקירה והעמדה לדין של האחראים לעבירות התכנון והבנייה), המדינה מבקשת למצוא דרכים להכשיר את השרץ לאחר מעשה. למדיניות זו השלכות חמורות על יכולתה של המדינה להרתיע עברייני בנייה בלתי חוקית בגדה, וברור שיש בה כדי לכרסם בשלטון החוק באזור.

המלצות (9)

1. יש להשלים את תהליך הסדרת סמכויות האכיפה הפלילית על עבירות תכנון ובנייה בגדה המערבית. נראה כי דרושה התערבותו של הדרג המדיני (שר הביטחון, השר לביטחון פנים ושר המשפטים) כדי לקבוע אם הנושא נופל תחת אחריותה של המשטרה או של יחידת הפיקוח של המינהל האזרחי (כפי שהמליץ גם מבקר המדינה בדו"ח שפורסם ביולי 2013 שעסק בנושא).

2. יש לחקור ולהעמיד לדין גם נושאי תפקידים רשמיים שלקחו חלק בעבירות תכנון ובנייה.

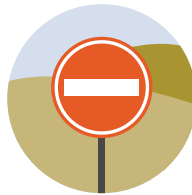
3. יש לחדול מהכשרה בדיעבד של בנייה בלתי חוקית.

פרק ה

צווים מינהליים כתחליף לאכיפת החוק על ישראלים הפוגעים בפלסטינים וברכושם

הגורמים האמונים על אכיפת החוק בגדה המערבית מרבים לעשות שימוש בצווים מינהליים כאמצעי לטיפול בהפרות חוק על ידי אזרחים ישראלים. על פי החוק בגדה המערבית, המפקד הצבאי מוסמך להוציא צווים מינהליים המגבילים את חירותו של אדם גם אם לא מתנהל נגדו הליך פלילי. צווים אלה מוסדרים בצו בדבר הוראות ביטחון, שיש לו מעמד של חוק בגדה המערבית.¹⁵⁵

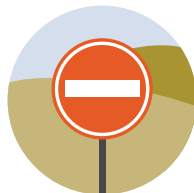
הצווים מוצאים וחתומים על ידי מפקד פיקוד המרכז, המשמש כרובן באזור הגדה המערבית, לרוב בעקבות המלצה משירות הביטחון הכללי או ממחוז ש"י במשטרה. באופן כללי עושים כוחות הביטחון שימוש בשני סוגים של צווים: צווי סגירת שטח, המוחלים על שטח או מקום ומונעים כניסה אליו, וצווים מינהליים פרטניים, המוצאים ומוחלים על אדם ספציפי. הצווים משמשים בידי גורמי אכיפת החוק כאמצעי מנע בשל הכישלון המערכתי באכיפת החוק באזור, אך לצווים הפרטניים ניתן לייחס גם סממנים של ענישה ללא הליך פלילי ראוי.

סגירת שטחים באמצעות צו שטח צבאי סגור

אחד האמצעים המצויים בשימוש נרחב ברחבי הגדה המערבית הוא **צו סגירת שטחים** (המכונה "צו שטח צבאי סגור"). מקור הסמכות להוצאת צו סגירת שטח הוא סעיף 318 לצו בדבר הוראות ביטחון [נוסח משולב] (יהודה והשומרון) (מס' 1651) התש"ע-2009. הצו מקנה למפקד הצבאי (מפקד פיקוד המרכז) סמכות להכריז על שטח או על מקום כשטח סגור, ובכך לאסור כניסה אליו באופן כללי או

¹⁵⁵ הצו בדבר הוראות הביטחון משמש מעין קודקס פלילי ומאגד את הצווים המרכזיים בתחיקת הביטחון בגדה המערבית, ובראשם הצו בדבר הוראות ביטחון [יהודה והשומרון] (מס' 378), התש"ל-1970, שבו נערכו במרוצת השנים יותר מ-110 תיקונים, וכן כעשרים צווים נוספים.

ביחס לאוכלוסייה מסוימת. בפועל, גם מפקדי אוגדות איו"ש וסגניהם ומפקדי החטיבות המרחביות באזור מוסמכים להורות על סגירת שטח.¹⁵⁶

בפגישה שנערכה בין יש דיין לבכירים במחוז ש"י של משטרת ישראל, ובהם גם מפקד המחוז לשעבר, ניצב קובי כהן, טענו בכירי המחוז כי צווי סגירת שטח "עושים שקט באזורי חיכוך", ולכן מרבים להשתמש בהם. לדבריהם, הצווים מאפשרים להרחיק את כל הצדדים - פלסטינים וישראלים - משטח מריבה, וכך למנוע פגיעה ברכוש ובנפש.¹⁵⁷ משום שהסמכות להוצאת הצווים נתונה למפקד הפיקוד, מתקיים שיתוף פעולה בין הצבא והמשטרה בהוצאתם, ופעמים רבות המשטרה ממליצה בפני מפקד הפיקוד על סגירת שטחים שהיא מזהה כמוקדי חיכוך ופעילות עבריינית.

באזורים נרחבים אחרים חלים צווי סגירת שטחים קבועים, האוסרים באופן מוחלט על כניסת פלסטינים, או מתירים את כניסתם רק באישור מיוחד, שאותו מעניק הצבא לפי בקשה (בדרך כלל פעמיים בשנה לצורך עיבוד האדמות, בעונת מסיק הזיתים ובעונת החריש). צווים אלה חלים בקרבת התנחלויות ומאחזים בלתי חוקיים ומנומקים על ידי הצבא כצורך ביטחוני שנועד להגן על שתי האוכלוסיות - הישראלית והפלסטינית.

בפועל, שימוש תכוף בצווי סגירת שטחים מונע מהפלסטינים את הגישה לאדמותיהם ואת היכולת לעבדן, ובעקיפין מעניק לעבריינים הישראלים את מבוקשם ומרחיק את הפלסטינים מאדמותיהם.

¹⁵⁶ "עיקרי דגשים - סגירת שטח" נשלחו מסרן אביבה לואיס, מדור ביטחון - תחום טרור ופלילי, יועמ"ש איו"ש, לעו"ד מיכל פומרנץ מהאגודה לזכויות האזרח, 8.8.2010.

¹⁵⁷ פגישה עם ניצב קובי כהן, לשעבר מפקד מחוז ש"י במשטרה ובכירים נוספים במחוז, נערכה ב-25.8.2013.

צווים מינהליים נגד אזרחים ישראלים

אמצעי נוסף שגורמי אכיפת החוק עושים בו שימוש הוא צווים מינהליים פרטניים, המאפשרים להצר את צעדיו של אדם ולהגביל את יכולתו לשהות במקום או באזור מסוים. הצווים המינהליים מוצאים ונחתמים בידי מפקד פיקוד המרכז, בהתאם להמלצת שירות הביטחון הכללי: השב"כ מעביר את תיקי החקירה הרלבנטיים לעינו של מפקד הפיקוד בצירוף המלצתו, וזה חותם על הצווים המבוקשים. לטענת דובר צה"ל, החתימה נעשית בכפוף לשיקול דעתו של מפקד הפיקוד.¹⁵⁸ הצווים מוצאים ללא משפט, לרוב על סמך חומר חסוי, ולמושאייהם לא ניתנת הזדמנות הוגנת להתמודד עם הטענות נגדם.¹⁵⁹ אמנם נגד החלטתו של מפקד האזור (מפקד הפיקוד) להוציא צו הגבלה או צו פיקוח ניתן לערער בפני ועדת ערעורים של מערכת בתי המשפט הצבאיים,¹⁶⁰ אך גם הליך זה נסמך על חומר חסוי שהחשוד אינו רשאי לעיין בו.

נציגי רשויות האכיפה טוענים כי מטרת השימוש בצווים המינהליים איננה ענישה אלא מניעה וסיכול, וכי היא צופה פני עתיד.¹⁶¹ לטענתם, השימוש בצווים נובע מכך שהמידע המודיעיני שבידי החטיבה היהודית בשב"כ והראיות שבידי המשטרה מאפשרים להם להצביע על המעורבים במעשי תקיפה, התנכלות ופגיעה ברכוש כלפי פלסטינים, אך אינם מהווים תשתית ראייתית מספיקה לצורך גיבוש כתב אישום והעמדה לדיון. כך למשל טען תת-ניצב קובי שבתאי, בראיון שנערך עימו סמוך לסיום תפקידו כמפקד משטרת מרחב שומרון, כי יש קושי לתרגם מידע מודיעיני לראיות. דברים דומים אמרו עו"ד שלומי אברמזון ממשרד המשפטים ושרית שמר, סגנית היועץ המשפטי ביהודה ושומרון, במהלך דיון שהתקיים בפברואר 2014 בוועדת חוקה, חוק ומשפט של הכנסת ועסק בצווים מינהליים.¹⁶² אולם השימוש הנרחב שנעשה בצווים מעלה את החשש כי השימוש בהם מהווה לעתים קרובות חלופה להליך הפלילי התקין של איסוף ראיות והגשת כתבי אישום נגד חשודים.¹⁶³ במילים אחרות, בשל

158 שיחות טלפון שקיימה רוני פלי, לשעבר רכזת המידע של יש דין, עם רס"ן עו"ד זוהר הלוי, ראש מדור פניות הציבור בדובר צה"ל, בתאריכים 24.1.2013 ו-4.3.2013. הדברים אושרו גם בדבריו של עו"ד שלומי אברמזון, נציג משרד המשפטים בדיון שנערך בוועדת החוקה, חוק ומשפט של הכנסת ב-2.2.2014, פרוטוקול מס' 127.

159 האגודה לזכויות האזרח בישראל, **זכויות האדם בישראל 2011 – תמונת מצב** (דצמבר 2011), עמ' 15-16.
160 על צו שהוצא לפי הצו בדבר הוראות ביטחון ניתן לערער בפני ועדת ערעורים שימנה נשיא בית המשפט הצבאי לערעורים. במידה שהוועדה מוצאת מקום להתערב בהחלטת המפקד הצבאי, ביכולתה לבטל את הצו, לקצרו או לשנות את תנאיו. כן רשאית הוועדה לעכב את ביצוע הצו עד מתן החלטתה. **צו בדבר הוראות ביטחון [נוסח משולב]** (יהודה והשומרון) (מס' 1651, התש"ע-2009), סעיפים 296 (ג'-י'), 297 (ה'-ד') ו-298.

161 דבריהם של שרית שמר, סגנית היועץ המשפטי באזור יהודה ושומרון ועו"ד שלומי אברמזון מפרקליטות המדינה, בדיון בוועדת החוקה, חוק ומשפט בכנסת, 2.2.2014, פרוטוקול מס' 127.

162 יהושע בריינר, "מבצעי פעולות 'תג מחיר' פעלו כארגון טרור לכל דבר", **וואלה**, 27.9.2013. פרוטוקול מס' 127 משיבת ועדת חוקה, חוק ומשפט בכנסת, 2.2.2014.

163 דבריהם של שרית שמר, סגנית היועץ המשפטי באזור יהודה ושומרון ועו"ד שלומי אברמזון מפרקליטות המדינה, בדיון בוועדת החוקה, חוק ומשפט בכנסת, 2.2.2014, פרוטוקול מס' 127.

כישלונם של גורמי האכיפה באזור לאסוף די ראיות להגשת כתבי אישום והעמדה לדין – ובראשם המשטרה האמונה על אכיפת החוק הפלילי בגדה – הגורמים האמונים על האכיפה פונים לשימוש בצווים מינהליים, המרחיקים מהאזור גורמים שהם רואים בהם בעייתיים או מסוכנים.

בתקופה שבין 2005 ל-2012 חתם מפקד פיקוד המרכז על 149 צווים מינהליים שהוצאו ליהודים אזרחי ישראל. נתון זה כולל שלושה סוגים של צווים:¹⁶⁴

ביטול היתר כניסה לאיו"ש (אזור יהודה ושומרון):¹⁶⁵ צו זה מבטל באופן אינדיבידואלי את ההיתר הכללי¹⁶⁶ המאפשר כניסת אזרחים ישראלים לשטחי הגדה המערבית, ולמעשה מאפשר הרחקה של יחידים מהשטחים לתקופת הצו.

צו הגבלה:¹⁶⁷ צו זה מקנה למפקד הצבאי סמכות להגביל את כניסתו של אדם לאזורים המפורטים בצו למשך תקופת הצו. כן מקנה הצו סמכות לדרוש מאדם שיודיע על תנועותיו, לאסור או להגביל את חזקתו או שימוש בחפצים שפורטו בצו, ולהטיל עליו הגבלות בדבר תעסוקתו או עסקיו, קשריו עם אנשים אחרים ופעולותיו ביחס להפצת ידיעות או דעות כמופרט בצו. כך למשל, בשנת 2005 הוצאו מכוח צו זה שמונה צווי הגבלה נגד שמונה אזרחים ישראלים שהורחקו "מאזור ספציפי" לתקופת המסיק בלבד.¹⁶⁸

צו פיקוח מיוחד ותיחום מקום מגורים:¹⁶⁹ אדם הנתון תחת פיקוח מיוחד כפוף להגבלות, בהתאם להוראת המפקד הצבאי. בסמכותו של המפקד הצבאי להורות על מגבלות אלה או חלק מהן: דרישה לגור במקום מסוים באזור, איסור לעזוב את יישוב מגוריו או סביבתו ללא רשות בכתב מהמפקד הצבאי, חובה להודיע למפקד הצבאי על מקום המגורים בכל עת, חובה להתייצב בזמנים ובמקומות שהמפקד הצבאי יורה עליהם, ומעצר בית. רוב הצווים שהוצאו כוללים הרחקה מכלל השטחים, למעט יישוב אחד שפורט בצו.

164 הנתונים התקבלו מדובר צה"ל במענה לבקשת יש דין על פי חוק חופש המידע מ-19.11.12.

165 הצו דבר שטחים סגורים (יהודה והשומרון) (מספר 34, התשכ"ז-1967).

166 היתר כניסה כללי (מס' 5) (תושבים ישראלים ותושבי חוץ) (יהודה והשומרון), התש"ל-1970.

167 לפי סעיף 296 לצו דבר הוראות ביטחון [נוסח משולב] (יהודה והשומרון) (מס' 1651) התש"ע-2009.

168 מענה לבקשת חופש מידע מ-19.11.12.

169 לפי סעיף 297 לצו דבר הוראות ביטחון [נוסח משולב] (יהודה והשומרון) (מס' 1651), התש"ע-2009.

צווים מינהליים שהוציא מפקד פיקוד המרכז בין השנים 2005 ל-2012, בחלוקה לפי שנה וסוג הצו¹⁷⁰

שנה	ביטול היתר כניסה	צו הגבלה	צו פיקוח מיוחד	סה"כ
2005	1	8	2	11
2006	8	21	26	55
2007	2	-	1	3
2008	4	5	8	17
2009	2	-	3	5
2010	1	-	4	5
2011	8	3	7	18
2012	13	5	17	35
סה"כ	39	42	68	149

השימוש בצווים המינהליים מעורר פולמוס ציבורי שבמסגרתו נשמעת ביקורת נוקבת על גורמי אכיפת החוק בגדה המערבית המפעילים אמצעי כה חמור ובלתי דמוקרטי כלפי אזרחים ישראלים. מנגד טוענים האמונים על מלאכת האכיפה כי יש קושי אמיתי להשיג ראיות המאפשרות הגשת כתבי אישום נגד האנשים שאליהם מכוונים הצווים, וכי מדובר באמצעי הכרחי לשמירה על הסדר הציבורי באזור. בשנים האחרונות משתמשים גורמי אכיפת החוק בצווים המינהליים גם כדי לטפל בתופעה המכונה "תג מחיר".

בתחילת ינואר 2012, בעקבות הוצאתם של 12 צווים נגד פעילי ימין בשל מעורבותם לכאורה בהכוונה וארגון של פעולות טרור יהודי,¹⁷¹ קיימה ועדת חוקה, חוק ומשפט של הכנסת דיון שעסק באכיפת החוק בשטחים. בדיון התייחס נצ"מ חיים רחמים, קצין אח"מ (אגף חקירות ומודיעין) במחוז ש"י, למיעוט כתבי האישום נגד אזרחים ישראלים בגין עבירות אידיאולוגיות:

¹⁷⁰ מכתב מאת רס"ן זוהר הלוי, ראש מדור פניות הציבור, דובר צה"ל, 8.10.2013. בתשובה לבקשת יש דין לפי חוק חופש המידע לקבל נתונים בעניין צווי הרחקה מינהליים נגד אזרחים ישראלים בגדה המערבית.
¹⁷¹ יהושע בריינר, "במהלך הלילה: 12 פעילי ימין הורחקו משטחי הגדה", וואלה, 5.1.2012.

צריך לזכור שבסוג הזה של עבריינות בה אנחנו מטפלים, אנחנו מתקשים מאוד. אנחנו מתקשים ולו רק בגלל העובדה שאנחנו לא מצליחים להגיע לאירועים בזמן אמת. אירועים מתרחשים בלילה, אין לנו זירות לאסוף ראיות, או שמדובר, לצערי, באוכלוסייה שלגביה יש קושי רב מאוד בביצוע חקירה - אנשים לא מזדהים, לא מוסרים זהות, לא מוכנים לשום הליך חקירתי כזה או אחר.¹⁷²

נציג פרקליטות המדינה שלומי אברמזון הסביר באותו דיון כי הפרקליטות מעדיפה כמובן להגיש כתב אישום פלילי, אך כאשר אין די ראיות להעמיד לדין פלילי, ניתן להשתמש בראיות מינהליות, וכל עוד החוק מאפשר נקיטת צעדים מינהליים, "זכות המערכת להשתמש בו".¹⁷³ דברים דומים אמרה גם הממונה על ייעוץ וחקיקה במשרד המשפטים, עו"ד קרן דהרי-בן נון:

...נקודת המוצא היא שיש תופעה של אלימות, כלפי כוחות הביטחון וכלפי פלסטינים, שצריך לטפל בה. מדובר על מעשים שמביאים לסיכון חיי אדם ולפגיעה בשלטון החוק. אין ספק שנדרש מענה אכיפתי הולם [...] דובר פה על הקשיים הראייתיים בהעמדה לדין [...] יש כלים קיימים גם בדין הישראלי, וגם בתחיקת הביטחון - גם כלים פליליים וגם כלים מינהליים - ומשתמשים בכל הכלים במשולב [...] הרקע לצווים המינהליים הוא שיש פגיעה בביטחון האזור, בסדר הציבורי, ויש ראיות מינהליות לעניין הזה, ויש ביקורת שיפוטית על ההחלטות המינהליות לקיים את הצווים האלה.¹⁷⁴

אחד הקשיים שגורמי אכיפת החוק מציינים הוא באיסוף מידע מודיעיני. בכתבה שעסקה ב"תג מחיר" בתוכנית הטלוויזיה "המקור" נטען כי רוב המידע המודיעיני המתקבל בחטיבה היהודית בשב"כ מאפשר להצביע על מעורבים בתג מחיר, אך איננו מספיק לצורך העמדה לדין. אחד המקורות החשובים לחומר מודיעיני איכותי הוא גיוס מודיעים, אולם בשנים האחרונות השב"כ נתקל בקושי לגייס לשורותיו סוכנים מקרב פעילי "תג מחיר".¹⁷⁵

קשיי החקירה והקושי להשיג ראיות, שהאמונים על אכיפת החוק שבים ומדברים עליהם, קשורים בין היתר לעובדה שגם כאשר נתפסים חשודים, הם שותקים בחקירתם ואינם משתפים פעולה עם החוקרים. לדברי תת-ניצב קובי שבתאי, לשעבר מפקד מרחב שומרון במחוז ש"י: "החברה האלה

172 פרוטוקול 523 משיבת ועדת חוקה, חוק ומשפט, הכנסת ה-18, 5.1.2012, עמ' 29.

173 שם, עמ' 44.

174 שם, עמ' 34-36.

175 מתוך כתבתו של רועי שרון בתוכנית "המקור", ערוץ 10, שודרה ב-1.5.2013.

מתורכים לפני כל חקירה, כמעט כולם שומרים על זכות השתיקה ומנצלים כל פרצה בחוק כדי להתחמק בחקירה.¹⁷⁶

חלק מה"תדרוך" שאליו מתייחס שבתאי הוא החוברת "דע את זכויותיך"¹⁷⁷ שחיבר נעם פדרמן בשנת 2003, העוסקת בחקירות משטרה ושב"כ. החוברת מסבירה כיצד מומלץ להתמודד עם זימון לחקירה, התייצבות, מעצר ובעיקר עם חקירת שב"כ ומשטרה, ומפרטת את התרגילים שמפעילים חוקרי השב"כ והמשטרה על נחקרים במטרה לחלץ מהם הודאה או לקשור את עצמם לאירוע פלילי. עיקרה של החוברת הוא המלצה גורפת לנחקרים לשתוק בחקירותיהם ולא לשתף פעולה עם החוקרים. החוברת זכתה להצלחה אדירה, ומרבית הנחקרים והחשודים מכירים אותה על בורה וממלאים אחר ההמלצות שנכתבו בה. חשיפת התחבולות שמפעילים החוקרים חיבלה אנושות ביכולתם להערים על חשודים ולהביאם להודות או להפיל את עצמם. לבד מהחוברת, עמותות ועורכי דין פרטיים מספקים סיוע וייעוץ משפטי לנחקרים, וגם הם מייצעים לחשודים לשתוק ולסרב לשתף פעולה עם החוקרים.

התוצאה היא שמרבית החשודים בפגיעה בפלסטינים או ברכושם מגיעים לחדרי החקירות כאשר הם מצוידים בידע ובהנחיות שלא לדבר כלל עם החוקרים. ניצב עמוס יעקב, לשעבר מפקד מחוז ש"י, אמר בראיון עימו (שנערך בעת שכינה בתפקיד):

זה חברה שמגיעים הכי מוכנים שיש, עם הסברים והוראות איך לדבר בחקירה. יושבים ילדים בני 14, 15 ואפילו בן 12 ותשעה חודשים בחקירות, בתרגילי חקירה, ובמשך ימים שלמים לא מוציאים מילה מהפה ולא מצייצים. במקרה כזה אין מה לעשות נגד זכות השתיקה.¹⁷⁸

בחירתם של חשודים לשתוק בחקירתם וסירובם למסור מידע שעלול להפיל אותם או לשמש נגדם היא זכות העומדת להם לפי חוק, ואולם ניתן היה לצפות שיותר מעשר שנים אחרי פרסום החוברת וגילוי שיטות הפעולה של גורמי החקירה, יימצאו שיטות פעולה חדשות לדובב את החשודים לשתף פעולה בלי להידרש לאמצעים בלתי דמוקרטיים ודורסניים כגון צווים מינהליים. השימוש באמצעים אלה כאמצעי ענישה והרתעה עומד בסתירה בוטה לערכים ולעקרונות המצויים ביסודו של ההליך הפלילי.

גורמי אכיפת החוק בגדה המערבית משוכנעים כי השימוש בצווים המינהליים הביא להפחתה באירועי אלימות באזור, והם מייחסים להם גם כוח הרתעתי חשוב, המשפיע על נכונותם של עבריינים

176 יהושע בריינר, "מבצעי פעולות 'תג מחיר' פעלו כארגון טרור לכל דבר", וואלה, 27.9.2013.

177 נעם פדרמן, דע את זכויותיך (2003), <http://albergino.xoom.it/rights.html>.

178 יהושע בריינר, "יש ד-א-א של מצית מסגד - אך אי אפשר להאשימו", וואלה, 7.10.2012.

אידיאולוגיים לקחת חלק בפעילות עבריינית. תא"ל אילן מלכא, ראש מטה פיקוד מרכז, טוען כי מדובר בכלי אפקטיבי שתוצאותיו נראות בשטח.¹⁷⁹ ניצב עמוס יעקב סבור כי הרחקת 41 אנשים ב-2012 הנחיתה עליהם "מכה אנושה", וכי מי שהוצא נגדו צו יודע, גם לאחר תום תקופת הצו, שמסתכלים עליו ואין לו "כר פעולה חופשי". הצווים, טען יעקב, הם פעולות המצרות את צעדיהם של מי שמוכרים למשטרה כ"עוסקים במלאכה".¹⁸⁰

לשם השוואה, בשנים 2010-2012 הוצאו 58 צווים מינהליים נגד אזרחים ישראלים. לפי נתוני המשטרה, באותה תקופה (2010-2012) הוגשו על ידי התביעה המשטרית 49 כתבי אישום בעבירות המכונות על ידי המשטרה "הפס"ד ישראלי"¹⁸¹ (הפרות סדר על ידי אזרחים ישראלים). נתון זה אמנם אינו כולל כתבי אישום בעבירות דומות שהוגשו על ידי פרקליטות המדינה,¹⁸² אך גם אם נניח שבפרקליטות הגישו במהלך השנים הללו מספר דומה ואף כפול של כתבי אישום, עדיין מדובר בשימוש נרחב מאוד בצווים מינהליים, לעומת הערוץ הפלילי המקובל של העמדה לדין.

עמדת יש דין היא שהשימוש בצווים מינהליים פסול ואינו עולה בקנה אחד עם שלטון החוק במדינה דמוקרטית, שכן מדובר באמצעי שנועד לעקוף את מערך האיזונים והבלמים שבהליך הפלילי, העומד בבסיס הדמוקרטיה.

בהליך הפלילי נקבע רף של חובת הוכחה המוטלת על גורמי החקירה והתביעה, הנדרשים לשכנע את בית המשפט באשמתו של אדם. גורמי החקירה נדרשים לגבש תשתית ראייתית מספקת, וגורמי התביעה נדרשים להחליט כי אכן הושגו די ראיות להגשת כתב אישום. ראיות אלה ייבחנו בסופו של דבר בבית המשפט, המוסמך להכריע בדבר אשמתו של אדם ולחרוץ את עונשו. כן עומדת לנאשם בהליך פלילי הזכות לדעת במה הוא נאשם ולהתגונן מפני האישומים. כל אלה בטלים כאשר נעשה שימוש בצו מינהלי נגד אדם שהגורמים האמונים על אכיפת החוק סבורים שהוא נמנה עם "העוסקים במלאכה". המשמעות היא כי הוצאת הצווים מפקידה בידי גורמי האכיפה - ובראשם המפקד הצבאי החותם על הצווים - סמכות להפעיל אמצעי רב-עוצמה באופן כמעט שרירותי.

179 פרוטוקול מס' 127 משיבת ועדת חוקה, חוק ומשפט בכנסת, 2.2.2014.

180 יהושע בריינר, "יש ד-א של מצית מסגד - אך אי אפשר להאשימו", וואלה, 7.10.2012.

181 מכתבים מאת עו"ד פקד אבישג זקן ויסנברג, הממונה על חופש המידע, היחידה לתלונות הציבור, משטרת ישראל, במענה לבקשה על פי חוק חופש המידע, 20.12.2010 ו-24.2.2013. ייתכן שהנתונים שנמסרו מהמשטרה כוללים גם כתבי אישום שהוגשו נגד אזרחים ישראלים בגין תקיפת אנשי כוחות הביטחון.

182 הנתון שמעבירה משטרת ישראל כולל רק את כתבי האישום שהגישה יחידת התביעות של מחוז ש"י במשטרה, אף שכתבי אישום מוגשים גם על ידי פרקליטות המדינה. מתשובת הממונה על יישום חוק חופש המידע במשטרה ניתן להבין כי בידי המשטרה אין נתונים לגבי סך כתבי האישום שהניבו החקירות שנהלו במחוז דבר עבירות שביצעו אזרחים ישראלים כלפי פלסטינים.

לפיכך יש לחדול מהשימוש בצווים המינהליים. תחת זאת יש לשפר את איכות ניהול החקירות במחוז ש"י, ולטפל בכשלים המבניים המקשים על ביצוע חקירות ממצות בעבירות שביצעו אזרחים ישראלים כלפי פלסטינים ורכושם. על מדינת ישראל לאכוף את החוק תוך שמירה על זכויותיהם של פלסטינים ואזרחים ישראלים כאחד.

המלצות (10)

אין להסכין עם מצב שבו גורמי האכיפה מוציאים צווים מינהליים נגד גורמים עבריינים כתחליף להליך הפלילי התקין. על גורמי החקירה לעשות כל מאמץ לאסוף די ראיות נגד חשודים, כך שניתן יהיה לגבש כתב אישום ולהעמידם לדין.

סיכום

מאז שנת 2005 עוקב יש דין עקב אחר הטיפול בתיקי חקירה שנוהלו במחוז ש"י במשטרת ישראל, בעקבות תלונות שהגישו קורבנות עבירה פלסטינים בגין אירועי אלימות, פגיעה ברכוש, השתלטות על אדמות ועבירות אחרות שביצעו נגדם אזרחים ישראלים. המשותף לעבירות הנחקרות בתיקים הללו הוא שכולן בוצעו על רקע אידיאולוגי. ביצוען מבקש להשיג מטרה אסטרטגית ברורה – להטיל מורא על הקורבנות כדי להרחיקם מאדמותיהם ולהשתלט עליהן לטובת הרחבת השטחים שבשליטת התנחלויות ומאחזים.¹⁸³ השתלטות זו מתאפשרת, בין היתר, בשל אוזלת ידם של גורמי אכיפת החוק בגדה המערבית.

נתוני יש דין, המבוססים על מדגם של יותר מאלף תיקי חקירה, חושפים שיעור נמוך של הגשת כתבי אישום (7.4%), ובהתאם, שיעור גבוה במיוחד של תיקי חקירה שנסגרו בשל כישלון בניהול החקירה בידי המשטרה (כ-85.3%) – מרביתם בעקבות כישלון המשטרה לאתר את העבריינים או לאסוף ראיות מספיקות כדי להעמידם לדין.

בדו"ח זה ביקשנו לרדת לשורשי בעיית אכיפת החוק בשטחים ולהבין את הסיבות לכישלון החקירות. לצורך הכנתו נבחנו תיקי חקירה שנוהלו ונסגרו בידי חוקרי מחוז ש"י במשטרת ישראל. מטרת העיון בתיקים היתה לבחון את פעולות החקירה שנעשו בהם כדי לאמוד את איכות החקירות ולמפות כשלים ומחדלים מרכזיים בהן. ניתוח חומרי החקירה גילה כשלים וליקויים בכל שלבי החקירה – החל בסיור בזירת האירוע ואיסוף הראיות בזירה, עבור בגביית עדויות, זיהוי, איתור וחקירת חשודים, וכלה בניתוח הראיות שנאספו ובהחלטה אם יש בהן די להגשת כתב אישום. המסקנה העיקרית מניתוח תיקי החקירה היא כי הסיבה המרכזית לכישלון החקירות היא אי-נקיטת פעולות מצד המשטרה. כפי שעולה מהנתונים לעיל, אי-ביצוע פעולות חקירה בסיסיות הוא מחדל העולה לעתים עד כדי רשלנות פושעת.

במקרים מסוימים מגיש יש דין ערר על ההחלטה לסגור את תיק החקירה ללא הגשת כתב אישום. ואולם ברוב המקרים של התיקים, הזמן הממושך שיחלוף בין ביצוע העבירה עד לסגירת התיק, ופרק הזמן הארוך עוד יותר שיארך טיפול הפרקליטות בערר, מיייתרים את הגשתו. פעולות כגון מסדרי זיהוי או חקירת עדים וחשודים יש לבצע זמן קצר ככל הניתן לאחר ביצוע העבירה. כאשר הן מבוצעות לאחר זמן רב, כחלק מהשלמת חקירה, אין בהן תועלת. בשל כך, **זכות הערר, העומדת לקורבן עבירה, אין בה כדי לתת מענה לרוב הכשלים שעליהם הצבענו בדו"ח.** בשולי הדברים יוער שלא אחת, גם בתיקים שבהם הוגש כתב אישום, הצביעו השופטים בהחלטתם על כשלים ומחדלים שנפלו בחקירות שנוהלו במחוז ש"י ועל השפעתם על פסק הדין שנתנו.¹⁸⁴

בנוסף לכשלים בחקירות, אכיפת החוק בגדה המערבית סובלת מבעיות מערכתיות שמקורן במבנים ובהסדרים הנהוגים בגדה המערבית. בשונה מהנהוג בישראל גופא, על אכיפת החוק בגדה המערבית אמון צה"ל, והוא שהאציל מסמכויותיו בתחום אכיפת החוק באזור למשטרת ישראל. אולם הסדרת חלוקת הסמכויות בין שני הגופים מעולם לא הושלמה, וגם שיתוף הפעולה ביניהם לוקה בכשלים.

183 בדו"ח מסלול הנישול שבו שימש המאחז עדי-עד מקרה מבחן, הראינו קשר ברור בין מקום ומועד ביצוע עבירות פליליות לקצב התרחבותו של המאחז (יש דין, **מסלול הנישול: המקרה של המאחז עדי-עד**, 2013, עמ' 100).

184 ראו למשל: ת"פ 3974-06, **מדינת ישראל באמצעות ענף תביעות מחוז שומרון ויהודה נ' יפעת אלקובי (וינוגרד)**, 14.3.2011, 26-25, ניתן ביום 14.3.2011.

במצב העניינים הנוכחי תלויה משטרת מחוז ש"י בצה"ל לצורך ביצוע משימות שיטור וחקירה בסיסיות ואיננה נוכחת באופן שוטף בשטח, והדבר פוגע ביכולתה לפעול ביעילות. **שינוי נהלים ופקודות עשוי לטפל בהיבטים חלקיים של הבעיות המבניות ולהביא לשיפור מסוים במצב אכיפת החוק באזור, אך במהותן נובעות בעיות אלו מעצם קיומו של שלטון כיבוש צבאי ממושך על אוכלוסייה אזרחית, ואנו סבורים כי לא יוכלו לבוא על פתרון כל עוד נמשך הכיבוש.**

אחת הבעיות המבניות הבולטות היא אובדן האמון של קורבנות עבירה פלסטינים ביכולתה וברצונה של משטרת ישראל לסייע להם. משבר האמון בא לידי ביטוי בהחלטה של רבים שלא להגיש תלונות במשטרת ישראל. קשה לטעון שבהחלטה זו אין מן ההיגיון, שכן קרוב לוודאי שתוצאות הפעולה האקטיבית של הגשת תלונה - שבמסגרתה ישקיע מתלונן זמן רב ולעתים אף תהיה כרוכה בעוגמת נפש - יהיו זהות לפסיביות שבבחירה שלא להתלונן, לאור העובדה שסיכוייה של חקירה להסתיים בלא הגשת כתב אישום הם 92.6%. באופן טבעי, אי-הגשת תלונות וסירוב לשתף פעולה עם המשטרה פוגעים ביכולתה של המשטרה לחקור את העבירות ואף לאמוד את היקפן, ומחלישים את שלטון החוק באזור.

פשיטת הרגל של שלטון החוק בגדה המערבית באה לידי ביטוי מובהק בפנייתן של רשויות האכיפה לשימוש בצווים מינהליים נגד אזרחים ישראלים. צווים אלה משמשים במקרים רבים כתחליף להליך תקין של אכיפת חוק, שבמסגרתו נערכות חקירות ראיות המניבות ראיות המאפשרות גיבוש כתב אישום והעמדה לדין. היעדר מערכת מבוססת של אכיפת חוק - הכוללת בין היתר מערך חקירות ראוי, מידע מודיעיני אפקטיבי ונוכחות מוגברת באזורים מועדים - מוביל לשימוש בכלים לא דמוקרטיים, הפוגעים בזכויותיהם של מושאי הצווים ובשילובם במערך הכושל של אכיפת החוק בגדה.

הכישלון המתמשך באכיפת החוק בגדה המערבית מעורר תהיות לגבי מידת המוטיבציה של המשטרה לחקור ולפענח עבירות שבהן אזרחים ישראלים פגעו בפלסטינים. מחד גיסא, נראה כי מחוז ש"י מנסה בשנים האחרונות לשפר את ביצועיו ואת תדמיתו. בפגישה שערכו נציגי יש דין עם מפקד המחוז לשעבר, ניצב קובי כהן, ובכירים נוספים,¹⁸⁵ התרשמו מנכונותם לייעל את פעולת המחוז ולהכניס בה שיפורים. עם זאת, אין ספק שלאורך שנות כיבוש השטחים, יחסה של מדינת ישראל לעבריינות האידיאולוגית של אזרחיה נגד פלסטינים שונה באופן ניכר מיחסה לעבריינות בתחומי ישראל. מבצעה אינם עונים על "הפרופיל העברייני" הנפוץ, והמניעים לביצוע העבירות זוכים בדרך כלל ליחס סלחני ולעתים אף אוהד. בכל אלה חבוי מסר המחלחל אל שוטרי מחוז ש"י - בכירים וזוטרים כאחד - האמונים על חקירת העבירות הללו. **תחושת השליחות והדבקות במשימה ודאי נפגעת כאשר האווירה היא שמבצעי העבירות אינם עבריינים ואין חפץ במיצוי הדין עימם.**

גם יחסה של החברה הישראלית לנעשה בחצר האחורית שלה, המאופיין באדישות גדלה והולכת לגורלה של האוכלוסייה הפלסטינית הנתונה כבר 48 שנים תחת כיבוש צבאי, אינו פועל לטובת שלטון החוק בגדה המערבית. חוסר העניין של הציבור מאפשר למקבלי ההחלטות להמשיך לפזר הצהרות חלולות ולדרגים המבצעים להתרשל בתפקידם.

אוזלת ידן של הרשויות הישראליות בכל הקשור לאכיפת החוק על אזרחים ישראלים הפוגעים בפלסטינים כמוה כעשיית יד אחת עם העבריינים, והיא גורמת נזק עצום לשלטון החוק. בהיעדר מנגנון

185 הפגישה נערכה ב-25.8.2013 במטה הראשי של מחוז ש"י.

ענישה והרתעה, העבריינים יודעים כי לא יבואו על עונשם ומבינים מכך כי המדינה מתירה להם, ואולי אף מעודדת אותם, להמשיך בשלהם באין מפריע.

כדי לחולל שינוי של ממש באכיפת החוק בגדה המערבית, יש לראותה כבעיה מערכתית חמורה, שהכוח לשרשה מצוי בראש ובראשונה בידיהם של מקבלי ההחלטות בדרג המדיני. כל עוד נמשך כיבוש הגדה המערבית בידי מדינת ישראל, עליה לעשות כל שלל ידה כדי להגן על האוכלוסייה הכבושה ועל רכושה, כמתחייב מהדין הישראלי ומהמשפט הבינלאומי.

המלצות

קיומן של ההתנחלויות מהווה פגיעה חמורה ומקיפה בזכויות האדם של פלסטינים בשטחים.¹⁸⁶ רק פירוק ההתנחלויות וסיום הכיבוש יפתרו את בעיית אכיפת החוק על אזרחים ישראלים בגדה המערבית. עם זאת, כל עוד המצב הקיים נמשך, כדי לצמצם את תופעת העבריינות האידיאולוגית והפגיעה בפלסטינים נדרשת רפורמה מעמיקה, הכוללת הקצאת משאבים, שינוי ברוח המפקד והצבת יעדים ברורים.

1. יש להגדיר את ההגנה על פלסטינים כיעד מרכזי של צה"ל, כגוף האמון על אכיפת החוק בגדה והגורם הנוכח ביותר בשטח.
2. על צה"ל ומשטרת ישראל להקצות סדרי כוחות מספקים ומיומנים לאכיפת החוק, כולל לפעולות הגנה, התרעה וחקירה.
3. יש להבטיח שחקירות המתנהלות במחוז ש"י במשטרה ינוהלו באופן מקצועי ואפקטיבי, כולל ביצוע פעולות חקירה כגון איסוף ראיות בזירות אירוע, זימון חשודים לחקירה, גביית עדויות מכלל המעורבים, עריכת מסדרי זיהוי, אימות טענות אליבי של חשודים וכו'.
4. על פרקליטות המדינה ליצור מנגנון יעיל שיפקח על מערך החקירות של מחוז ש"י, תוך הצבת יעד ברור לשיפור איכות החקירות ותוצאותיהן.
5. יש לפעול למיגור חוסר האמון והחשש שרוחשים קורבנות עבירה פלסטינים למשטרה, המונעים מהם להגיש תלונות נגד עבריינים. בתוך כך יש לוודא כי הגשת תלונה במשטרה איננה גוררת אחריה צעדי נקם, הן מצד הרשויות והן מצד הנילונים. ראוי לשקול ביצוע צעדים בנוי אמון בקרב הקהילות הפלסטיניות, בדומה לצעדים שננקטים כלפי ציבור המתנחלים.
6. יש להטמיע את נושא המשפט ההומניטרי הבינלאומי במערך ההכשרות של צה"ל, ובכל הדרגים. יש לוודא כי חיילים המשרתים בגדה המערבית מודעים לחובות החלות עליהם בכל הנוגע להגנה על האוכלוסייה הכבושה ורכושה, כגון החובה לפעול למניעת עבירה או להפסקתה, לעכב חשודים ולשמור על זירת אירוע. יש לוודא כי החיילים מודעים לסמכויות הנתונות בידם בהקשר זה, ויש לחקור ולהעמיד לדין חיילים ומפקדים המפירים את חובתם להגן על פלסטינים ורכושם ועומדים מנגד.
7. יש להציב כוחות קבועים, מיומנים ומספיקים באזורי החיכוך הקבועים והידועים לכוחות הביטחון. כמו כן יש להציב כוחות מיומנים ומספיקים גם באזורי חיכוך צפויים, בעקבות אירועים נקודתיים או צפי סביר להתרחשותם.

186 יש דין, **השפעת ההתנחלויות על זכויות הפלסטינים בגדה המערבית**, נייר עמדה שהוגש לוועדת הבדיקה הבינלאומית בנושא ההתנחלויות הישראליות בשטחים הפלסטיניים הכבושים, כולל מזרח ירושלים (נובמבר 2012).

8. על פרקליטות המדינה ומחוז ש"י במשטרה לאסוף ולפרסם נתונים שנתיים מלאים, ולחשוף את מספר כתבי האישום שהוגשו על ידי שני הגופים נגד אזרחים ישראלים בגין פגיעה בפלסטינים וברכושם. יש ליצור הגדרה מובחנת לסוג פשיעה זה באופן שיאפשר לבדוד את הנתון מכתבי אישום שהוגשו בעבירות אחרות. כן יש לפרסם נתונים לגבי אחוז ההרשעות וחומרת העונשים.
9. יש להטמיע בפקודות הצבא את חובתם של חיילים וקצינים שהיו עדים לביצוע עבירות על ידי אזרחים ישראלים למסור ביוזמתם עדות במשטרת ישראל. בנוסף, על הצבא לסייע למשטרת ישראל ככל יכולתו וללא דיחוי באיתור חיילים שהיו עדי ראיינה לעבירות לכאורה.

ריכוז ההמלצות האופרטיביות בדו"ח

א. איסוף ראיות

1. במאמץ להגביר את אכיפת החוק באזור יש לגבש הסדרים ונהלים שיאפשרו לשוטרים לערוך סיורים יזומים בשטח באופן שוטף במטרה להראות נוכחות, כפי שנהוג באזורים שבהם ישנה פשיעה בשיעורים גבוהים. הדבר נכון במיוחד לאזורים הידועים כ"אזורי חיכוך", שבהם מומלץ להציב כוח קבוע.
2. יש להבטיח את יכולתם של שוטרים להגיע לזירת אירוע בזמן אמת או בסמוך ככל הניתן להתרחשותו.
3. יש לקבוע נהלים (ככל שלא קיימים כאלה) המחייבים פרטוקול של איסוף ראיות מהזירה. כמו כן יש לוודא כי בידי השוטרים מצויים האמצעים והידע הנדרשים לאיסוף ראיות, תיעוד הזירה וביצוע בדיקות מז"פ ואחרות.

ב. גביית עדויות

1. יש להקפיד לגבות עדויות מעדי ראיינה - אזרחים וחיילים - העשויים לשפוך אור על שהתרחש או על זהות העבריינים ולסייע בחקירת העבירה. בהקשר זה, יש לשפר את שיתוף הפעולה בין המשטרה וצה"ל בנוגע לאיתור חיילים שהיו עדים לאירוע פלילי.
2. יש למצות את הדין במישור המשמעותי עם עובדי ציבור ונושאי תפקידים ציבוריים המסרבים לסייע לחקירה.

ג. חקירת חשודים

1. יש להקפיד לזמן חשודים לחקירה ולעשות כן סמוך ככל הניתן למועד ביצוע העבירה. יש לראות בחקירת חשודים כלי חקירה בסיסי והכרחי, ולכן על החוקרים לוודא כי חשודים יאותרו ויחקרו.
2. חשוד המכחיש קשר למעשים שבהם נחשד, יש לדרוש ממנו לספק אליבי לגבי מועד ביצוע העבירה. טענת אליבי שנטענה על ידי חשוד יש לאמת או להפריך.
3. על משטרת ישראל לעשות כל מאמץ על מנת לוודא כי חשוד או עד הדרושים לצורך קידום חקירה אכן יתייצבו למסור את גרסתם.

ד. זיהוי חשודים ואיתורם

1. בתיקים שבהם יש חשוד ספציפי ועד שסבור שיוכל לזהותו, יש לעשות כל מאמץ לקיים מסדר זיהוי חי ורק בהיעדר ברירה אחרת לערוך מסדר זיהוי בתמונות.
2. זיהוי באמצעות דפדוף באלבום עבריינים יעשה רק במקרים שבהם אין חשוד ספציפי בביצוע העבירה. בכל מקרה שבו יש חשוד, חובה לערוך מסדר זיהוי.
3. מסדרי זיהוי ואיתור חשודים בדפדוף יש לערוך סמוך ככל הניתן למועד ביצוע העבירה, ולהביא בחשבון כי מסדר זיהוי מבוסס על זיכרוננו של המזהה, וכי היכולת לזהות פוחתת ככל שחולף הזמן.
4. יש לעדכן את מאגר התמונות שבידי המשטרה באופן תקופתי ולוודא שבמסדרי הזיהוי ובאלבומי העבריינים מוצגות תמונות ברורות ועדכניות.

ה. סגירת תיקי חקירה מבלי שבוצעו פעולות חקירה בסיסיות

1. יש לרענן ולחדד בפני חוקרי המשטרה את החובה המוטלת עליהם לחקור, הקבועה בחוק סדר הדין הפלילי (חסד"פ) ובפקודת המשטרה (מטא"ר) והוכרה גם בפסיקה.
2. יש לרענן ולחדד בפני הקצינים והפרקליטים המוסמכים לסגור תיקי חקירה את הוראות פקודת המשטרה העוסקות בעילות לסגירתם של תיקי חקירה, במיוחד בנוגע לשימוש בעילות "היעדר אשמה פלילית" ו"עבריין לא נודע".

ו. אי-הגשת תלונות במשטרה בשל היעדר אמון ברשויות החוק הישראליות

1. על הרשויות לפעול להזמנת החשש שהובע על ידי פלסטינים רבים ולאורך שנים כי תלונה במשטרה עלולה לגרום לביטול היתרי כניסה לישראל או לפגוע בסיכוי להשיג היתר כזה בעתיד. על משטרת ישראל וצה"ל להבהיר באופן ברור וחד-משמעי כי לא ננקטות כל סנקציות נגד פלסטינים המגישים תלונה במשטרה או במצ"ח. ברור שאם ישנו שמץ של אמת בטענות אלו, הדבר חמור ביותר וחותר נגד העיקרון הבסיסי של אכיפת החוק, וחובה על הרשויות לחדול מנוהג זה.
2. יש לפעול להגברת הנגישות של קורבנות עבירה פלסטינים לתחנות המשטרה ולהקל ככל שניתן על תהליך הגשת התלונה, כולל קיצור זמני ההמתנה לליווי ובתחנה, זמינות חוקר דובר ערבית וכו'.
3. יש להבטיח כי חוקרי המשטרה ינהגו במתלוננים ובעדים בכבוד. בכלל זאת, יש לטפל באופן נחוש בתלונות על התעמרות או קשיים שחוו מתלוננים בעת הגשת התלונה ומסירת עדותם במשטרה.

ז. תופעת "עומדים מנגד" והתלות בשיתוף הפעולה עם חיילי צה"ל

1. יש להטמיע בתוך מערך ההכשרות של חיילי צה"ל את הפקודות, הנהלים וההנחיות הנוגעים לחובתם לפעול באופן מיידי למניעת עבירה או להפסקתה, ולחובתם והסמכויות הנתונות בידם לעכב ולעצור חשודים במידת הצורך. במידה שאלה לוקים בחסר יש לפעול להשלימם בהקדם. כן יש לראות בחומרה מקרים שבהם חיילים הפרו פקודות ונהלים אלה, עמדו מנגד או סייעו לביצוע עבירה, ולמצות עימם את הדין.

2. יש לוודא שחיילים ושוטרי מג"ב מיישמים את חובתם לשמור על זירת אירוע ולעכב חשודים עד לבואם של שוטרי מחוז ש"י לזירה. לצורך כך מומלץ לשפר את שיתוף הפעולה והתיאום בין כוחות צה"ל והמשטרה הפועלים באזור, ולהכשיר את חיילי צה"ל בהתאם.

3. יש להבטיח שיתוף פעולה הדוק יותר בין הצבא למשטרה בכל הנוגע למידע ועדויות לגבי אירועים פליליים שנחקרים בידי המשטרה ושחיילי צה"ל היו מעורבים בהם או עדים להם. על הצבא להיענות לבקשות המשטרה ולספק מידע על כוחות שפעלו באזור, כחלק מאחריותו הכוללת לאכיפת החוק בגדה המערבית. ככלל, ראוי שחיילי צה"ל יונחו כי במקרים שבהם היו עדים לביצוע עבירה, עליהם לדווח מיד למשטרה ולמסור את פרטיהם, ללא צורך במאמצי איתור מיוחדים מצד השוטרים.

ח. תלות בחוות הדעת של היועץ המשפטי לאיו"ש

1. אין לעכב ביצוע חקירת עבירה פלילית עד לבירור הבעלות על הקרקע וקבלת חוות דעת ממדור מקרקעין ביועמ"ש איו"ש. על החקירה הפלילית להתנהל במקביל להליך בירור הבעלות.

2. יש להסדיר את שיתוף הפעולה בין חוקרי המשטרה לבין מדור מקרקעין ביועמ"ש איו"ש, ובכלל זאת לקבוע מסגרת זמן סבירה לביצוע הבדיקות הנחוצות ומסירת חוות דעת למשטרה.

ט. טיפול במישור הפלילי בעבירות בנייה בלתי חוקית

1. יש להשלים את תהליך הסדרת סמכויות האכיפה הפלילית על עבירות תכנון ובנייה בגדה המערבית. נראה כי דרושה התערבותו של הדרג המדיני (שר הביטחון, השר לביטחון פנים ושר המשפטים) כדי לקבוע אם הנושא נופל תחת אחריותה של המשטרה או של יחידת הפיקוח של המנהל האזרחי (כפי שהמליץ גם מבקר המדינה בדו"ח שפורסם ביולי 2013 שעסק בנושא).

2. יש לחקור ולהעמיד לדין גם נושאי תפקידים רשמיים שלקחו חלק בעבירות תכנון ובנייה.

3. יש לחדול מהכשרה בדיעבד של בנייה בלתי חוקית.

י. צווים מינהליים נגד אזרחים ישראלים הפוגעים בפלסטינים וברכושם

אין להסכין עם מצב שבו גורמי האכיפה מוציאים צווים מינהליים נגד גורמים עבריינים כתחליף להליך הפלילי התקין. על גורמי החקירה לעשות כל מאמץ לאסוף די ראיות נגד חשודים, כך שניתן יהיה לגבש כתב אישום ולהעמידם לדין.

תגובות

תגובות מחלקת יעוץ וחקיקה במשרד המשפטים (בשם משטרת ישראל וצה"ל)

**מדינת ישראל
משרד המשפטים**

מחלקת ייעוץ וחקיקה (משפט בין-לאומי)

תאריך: א' טבת, תשע"ה

23 דצמבר, 2014

מספר: 1115

לכבוד

גב' נועה כהן

רכזת מידע

ארגון "יש-דין"

שלום רב,

הנרון: התייחסות לטיטות ד"ח ארגון "יש-דין" בשם "עקיפת חוק"

פנייתך להתייחסותנו לטיטות הד"ח שבנדון התקבלה במשרדנו ולהלן תגובתנו:

מתודולוגיה

הד"ח נבנה על נתונים בלתי מדויקים ומקרים שאינם מייצגים, אשר על פניו נדמה כי נבחרו בצורה מגמתית המעוותת את מציאות האכיפה הקיימת הן מבחינת היחס במערכת המשפט והן מבחינת פעולות האכיפה על ידי רשויות אכיפת החוק.

הצגת ד"ח ובו תיאור מקרים שאינם מדויקים ובחלק מהמקרים ללא פרטים מזהים ומבלי לאפשר לגורמים הרלוונטיים, לבחון את המקרים הספציפיים המועלים בו, שולל מהם את האפשרות לבחון את הטענות המועלות בטיטות הד"ח לגופו של עניין.

טענות כלפי הדג המבצע

משטרת ישראל

משאבי אנוש במחוז ש"י - בשונה מהאמור בד"ח נכון להיום משרתים במחוז ש"י של המשטרה כ-1,100 שוטרים מיומנים ומקצועיים.

מפלג הפשיעה הלאומנית - מפלג זה שהוקם בחודש מרץ 2013, מונה כיום כ-60 קצינים ושוטרים, ומאויש כמעט באופן מלא ובימים אלה נמצא הליך האיוש בשלבים סופיים. בנוסף ישנו מערך תומך של כ-20 שוטרים נוספים. ייעוד המפלג הינו הובלת האכיפה כנגד אירועי פשיעה לאומנית בעלי זיקה למחוז ש"י, תוך שיתוף פעולה עם גופים ומחוזות אחרים במשטרה וכן עם שירות הביטחון הכללי (שב"כ), צה"ל ומשרד המשפטים. באחריות המפלג נמצאים ריכוז הטיפול בעבירות על רקע לאומני, לרבות חקירה, איסוף ראיות, פעילות מבצעית ואיסוף מודיעין.

המפלג משקיע מאמצים רבים להבאת עברייני הפשיעה הלאומנית לדיון, תוך הפעלת כלל הכלים שבידו. תיקי החקירה מועברים ליחידת התביעות או לפרקליטות וכתבי אישום מוגשים בתיקים בהם ישנן די ראיות. יצוין כי חלק גדול מהחקירות המבוצעות במפלג מלוות על ידי הפרקליטות.

תגובות מחלקת יעוץ וחקיקה במשרד המשפטים [בשם משטרת ישראל וצה"ל] המשך

2

מחלקת ייעוץ וחקיקה (משפט בין-לאומי)

בניגוד לאמור בדו"ח, לפי נתוני המשטרה, החל מהקמת המפלג וכתוצאה מפעילותו נצפתה ירידה משמעותית בנפח עבירות הפשיעה הלאומנית במחוז ש"י ובחומרת האירועים, וזאת במקביל לעלייה משמעותית בתפוקות המפלג. כך לדוגמה, בשנת 2014 ביחס לשנת 2013, נרשמה ירידה של 38% במספר עבירות הפשיעה הלאומנית, עלייה של 21% במספר התיקים שטופלו על ידי המפלג, עלייה של 76% במספר העצורים ועלייה של 64% במספר כתבי האישום. כן נרשמה עלייה של 100% במספר המעצרים עד לתום ההליכים או "עד החלטה אחרת".

נתונים בדבר עילת סגירת תיקים – בפילוח המובא בדו"ח בעניין זה לא צוין באילו תיקים מדובר ומשכך אין בידי הגורמים הרלוונטיים אפשרות להתייחס לנתונים אלה. בנוסף, בדו"ח צוין כי 11 תיקים מהתיקים שבמעקב הארגון אבדו ולא נחקרו מעולם. נתון זה אינו מוכר לגורמים הרלוונטיים במשטרה ולא התקבלה מהארגון כל פנייה באשר לתיקים שאבדו.

טענות בדבר אי-פעילות מספקת באזורי חיכוך – המשטרה, בשיתוף צה"ל והשב"כ, פועלים בצורה נחרצת באזורי חיכוך מועדים במטרה למנוע פגיעה בנפש וברכוש לשם אכיפת החוק בצורה יעילה. במסגרת זו אף מתקיים שיתוף פעולה מודיעיני שוטף לצורך מיגור תופעות פגיעה בפלסטינים ובכוחות הביטחון. יצוין שבמסגרת עבודת המפלג לפשיעה לאומנית נקטה המשטרה במספר פעילויות מבצעיות, לשם הגברת האכיפה וההרתעה באזורי חיכוך שבחלקה אף הובילה לכתבי אישום.

יצוין כי מדי יום מתבצעות פעולות אכיפה באזורי חיכוך הכוללות סיורים, עיכובים, מעצרים וחיפושים כנגד חשודים המעורבים בפעילות פלילית על רקע לאומני. במהלך השנה האחרונה אף הוקמו מספר מרכזי שיטור קהילתיים ביישובים יצהר, בת-עין, תקוע ודרום הר חברון, הנמצאים באזורי חיכוך.

לפני מספר חודשים הוקמה במחוז ש"י מפקדה משימתית לטיפול בעבירות הפרות סדר ישראליות ופשיעה לאומנית. במסגרת מפקדה זו פעלו צוותים וכוחות באזורי חיכוך, ביצעו עשרות פעולות גלויות וסמויות במהלך תקופת פעילותם, במטרה למנוע אירועי הפרות סדר טרם התרחשותם.

טענות בדבר היעדר ביקורים בזירה וכשלים באיסוף ראיות – בניגוד לנטען בדו"ח, כאשר מדובר בחשד לביצוע עבירה על רקע לאומני, במרבית המקרים יוצאים לזירה חוקר, חוקר זירה וקצין חקירות, וזאת גם כאשר מדובר בעבירות קלות ואף במקרים בהם אילו דובר היה באירוע דומה בשטח ישראל לא הייתה מתבצעת כלל יציאה לזירה (לדוגמה: כריתת עץ בודד). עם זאת, יש לקחת בחשבון שלעיתים קיים קושי אובייקטיבי להגיע לזירת העבירה, כשזו נמצאת בשטח A או B, ויש צורך בתיאום ובליווי צבאי. לעיתים כניסה לזירה אינה אפשרית בשל הפרות סדר פלסטיניות או בשל סיכון בטחוני.

ביוזמת מחוז ש"י וכתוצאה מהפקת לקחים, מבוצעות הדרכות לחיילים בנושא שמירת זירה ושמירת ראיות חפציות. הדרכות אלה מבוצעות על ידי קציני חקירות ממחוז ש"י למפקדים במסגרת אימון לקראת תעסוקה מבצעית. ההדרכות ניתנות גם לכוחות משמר הגבול הפועלים במחוז ש"י, לרבות בנושא צילום, והן יימשכו גם בשנת 2015. בנוסף, במסגרת התיאום מול הרשות הפלסטינית התקיימו בשנים האחרונות מספר ימי עיון משותפים בנושא טיפול בזירה ובראיות חפציות.

באשר לטענה שפגיעה בשכר החוקרים משפיע על היציאה לזירת עבירה, לא מצאנו מקום להתייחס לטענות אלה, מה גם שהחוקרים ממשיכים לבקר בזירות על-פי נהלי משטרת ישראל.

טענות בדבר סגירת תיקים – סגירת תיקים מתבצעת לאחר בחינת הראיות ובהתאם לחוק ולנהלים. יצוין כי בשונה ממחוזות אחרים בהם קיימת סמכות סגירת תיק לכל קצין חקירות בדרגת מפקד, הרי שכאשר המניע לעבירה הינו לאומני, סמכות הסגירה מסורה לראש יחידת התביעות או לפרקליטות בכל עילות הסגירה, למעט עילת "עבריו לא נודע" הנתונה גם לקצין חקירות בכיר בדרגת סגן ניצב.

תגובת מחלקת יעוץ וחקיקה במשרד המשפטים [בשם משרת ישראל וצה"ל] המשר

3

מחלקת יעוץ וחקיקה (משפט בין-לאומי)

טענות בדבר היעדר חקירה באירועים בהם לא הוגשה תלונה – בהתאם להנחיות במחוז ש"י, בכל חשד לעבירה פלילית, גם אם קורבן העבירה אינו בנמצא או מסרב להגיש תלונה, ייפתח תיק חקירה בהתבסס על ד"ח הפעולה של סייר המבקר בזירה ובהמשך יעשה מאמץ לגבות הודעה מקורבן העבירה. יחד עם זאת, כשמדובר בהודעה על עבירה שביצעה לכאורה באמצעות הפנייה לפרסומים בתקשורת, וכאשר אין באפשרות גורמי אכיפת החוק לבסס חקירה ללא הודעת המחלונן או עד שהיה נוכח בזמן ביצוע העבירה, אשר יוכל להניח תשתית ראיתית כלשהי ובהיעדר מסמכים המבססים קיום עבירה, אין אפשרות לקיים חקירה אפקטיבית.

טענות בדבר סירוב לספל בעבירות בנייה בלתי חוקית במישור הפלילי – מחוז ש"י, בדומה לשאר יחידות משרת ישראל, אינו אוכף הפרות של חוקי תכנון ובנייה. באיר"ש כמו בישראל נושא זה מטופל על ידי הוועדות המיוחדות לתכנון ובניה, הפועלות לצד המועצות המקומיות והאזוריות שהוקמו בתחיקת הביטחון. מחוץ לשטח הרשויות המקומיות, נתונה סמכות האכיפה המינהלית ליחידת הפיקוח המרכזית של המנהל האזרחי, ואולם יחידה זו אינה פועלת כזרוע אכיפה פלילית.

בשנת 2013 החליטו שרי הביטחון, המשפטים והפנים להקים יחידה שתפעל לאכיפת דיני התכנון והבניה בערוץ הפלילי, בשטחים המצויים מחוץ למועצות המקומיות והאזוריות, וכן בתצב אכיפה פלילית נגד נבחר ציבור בתחום מועצות אלו. זאת, בדומה ליחידה מקבילה הפועלת משנת 2005 בתחומי מדינת ישראל והכפופה למחלקה לאכיפת דיני המקרקעין במשרד המשפטים. בהתאם להחלטת השרים, יחידה זו תוכפף במסגרת המנהל האזרחי ותפעל במקביל ליחידת הפיקוח המרכזית במנהל האזרחי, אשר תמשיך את אכיפת הדין בתחום המנהלי.

יצוין, כי עבודת המטה להקמת יחידה זו מצויה בשלבים מתקדמים, כשהשלמתה תלויה, בין היתר, בתקציב שיוקצה עבורה וברטר – לתקינה המשאבית הנדרשת להקמתה, החל מעובדיה ומפקחיה, עובר בבנין גוף תביעה שיהא אחראי על הגשת כתבי אישום וכלה בהעמדת המשאבים השיפוטיים להעמדת העבריינים לדין.

כאשר ניתנים צווים שיפוטיים במסגרת עתירות לבג"ץ בנושאי הפרת חוקי בניה, וכשהצווים מופרים, תפתח משרת מחוז ש"י בחקירה בגין "הפרת הוראה חוקית" אך לא בגין הפרת חוקי התכנון והבניה.

ידגש כי במחוז ש"י ישנה אוזן קשבת ודלת פתוחה בפני נציגי ארגון "יש דין", אשר זוכים לקבלת מענה מהיר לפנייתיהם ככל שניתן, וזאת במקביל לטיפול בפניות רבות מגופים וארגונים אחרים.

צה"ל

טענות על "עמידה מנגד" ואי-שימור "זירת עברה" ביחס להפרות חוק מצד ישראלים - פקודות הצבא ונהלין קובעים חובה לכוחות צה"ל לנקוט בכל הפעולות הדרושות לשם מניעת עבירה או הפסקת ביצועה, לרבות הנחייה לעכב או לעצור חשודים ולנקוט פעולות שונות לאבטחת זירת העבירה עד להגעת המשטרה האמונה על חקירת האירוע.

לכוחות מועברות מקראות, הרצאות וסדנאות ניתוח אירועים, החל משלבי ההכשרה, עובר בהגעת כוח לגזרת הפעילות וכלה בעדכוני עיתים לכוחות המוצבים בשטח, הכול בהתאמה לדרג ולמשימותיו. הדברים אף מוצאים ביטוי גשתי בסיכומי דיונים ובהנחיות הדרג הפיקודי הבכיר, ובראשו מפקד פיקוד המרכז. יצוין, החיילים מחויבים להגיש עדות אם היו עדים לביצוע עברה וכן משעה שנפתחה חקירה. יודגש, שבמקרים רבים, תלונות שמפקדים הגישו מיוזמתם, הן שהביאו לפתיחה בחקירה.

חוות דעת של הייעוץ המשפטי לאזור יהודה ושומרון (להלן: "ייעוץ ש"איר"ש") בתחומי המקרקעין, הסגת גבול וצעדים מנהליים בקשר לסכסוכי קרקעות – האמור בד"ח בדבר הגבלת חקירות המשטרה, בדגש על

תגובות מחלקת יעוץ וחקיקה במשרד המשפטים [בשם משטרת ישראל וצה"ל] המשך

4

מחלקת ייעוץ וחקיקה (משפט בין-לאומי)

תחום המקרקעין, בשל התלות בחוות-דעת של יועמ"ש איר"ש אינו מדויק. יחידת יועמ"ש איר"ש מציבה את מיצוי הליכי חקירה בתיקי הסגת גבול פלילית בעדיפות גבוהה, והגישה בעניין זה אינה מתפשרת. היחידה מסייעת, ככל הנדרש, לגורמי החקירה במחוז ש"י בחקירת עבירות הסגת גבול פלילית ובעריכת חוות דעת הנוגעות למעמד המקרקעין בהם בוצעו העבירות. יחד עם זאת, לא אחת, התשתית הראייתית הנאספת היא מוגבלת ואינה מאפשרת הוצאת חוות דעת משפטית לגבי זכויות הצדדים במקרקעין. יצוין כי הרוב המוחלט של ההחלטות על סגירת תיקי החקירה נבע מחוסר ראיות או בשל "עבריו לא נודע", ללא קשר לחוות הדעת המשפטיות בנוגע למעמד המקרקעין. יודגש כי המפקד הצבאי פועל לאכוף את הסדר הציבורי ולשמירה על זכויותיהם של פרטים באזור הגדה המערבית, לרבות בכל הנוגע לפלישות והסגות גבול במקרקעין.

לצורך כך נקבע נוהל לטיפול בסכסוכי קרקעות אשר נועד לאפשר קבלת הכרעה מנהלית מהירה בסכסוכי קרקעות במקרקעין פרטיים, על מנת למנוע את הסלמת הסכסוך ולשם שמירה על זכויות התושבים. השימוש בכלים אלו הוכח לא אחת כאפקטיבי, גם אם אינו מספק מענה מושלם לכלל סכסוכי הקרקעות במרחב.

שימוש בצווים מנהליים לשם אכיפת החוק בגדה המערבית - מפקד פיקוד המרכז משתמש בכלל הכלים העומדים לרשותו, לשם מימוש חובתו לשמירת הביטחון והסדר הציבורי. כלים אלו מגוונים, וכוללים כמובן גם את הליך החקירה וההעמדה לדין פלילי (באמצעות מחוז ש"י של משטרת ישראל). במקרים בהם לא ניתן או לא ראוי לעשות זאת באמצעות כלים פליליים, יכול המפקד הצבאי להשתמש במגוון כלים מנהליים נוספים, המאפשרים לו לשמור על חיי תושבי האזור וביטחונם. כלים אלה נמצאו לאורך שנים רבות כהכרחיים וככאלה שאין להם תחליף סביר אחר, וזאת אף לאחר בחינתם במגוון צוותים ופורומים שפעלו במשרדי הממשלה וצה"ל, כמו גם בהחלטותיהם של בתי המשפט בנושא זה.

כך, למשל, במקומות המהווים מוקדי חיכוך קבועים, המפקד הצבאי מוסמך ואף מחויב לעשות שימוש באמצעים מנהליים, כדוגמת סגירת שטח, בהתאם לתבחינים שנקבעו לכך בבית המשפט העליון.¹ צה"ל אינו מקל ראש בהגנתם של פלסטינים, כפי שמשתמע מהדו"ח. אדרבא, מנגנוני סגירת השטחים, הכניסה והלינוי המתואם ולצדם תגבורי כוחות צה"ל במקומות המועדים לפורענות, נועדו להבטיח את שלומם וזכויותיהם של הפלסטינים הן בתקופת מסיק הזיתים והן בעת פעילות חקלאית רגילה.

הגורמים הרלוונטיים דוחים מכל וכל את האמור בדו"ח ביחס לצווים שמוציא המפקד הצבאי נגד אזרחים החשודים בביצוע פעילות המסכנת את ביטחון האזור. מדובר בצעדים מתבקשים, שאילולא ננקטו, היו עלולות להיגרם פגיעות בגוף וברכוש, חס וחלילה, אף בנפש. יתרה מכך, הוצאת הצווים נועדה למנוע הימצאותם של גורמים המסכנים את ביטחון האזור.

הגורמים הרלוונטיים אף דוחים את הטענה, לפיה שימוש בצווים מנהליים משמש אמתלה לא-ניהול חקירות יעילות וכי המדובר בצעד שרירותי. האכיפה המנהלית, הכרחית למניעת השלכתן החמורה של פעילויות עברייניות בשטח, כפי שהאכיפה הפלילית הכרחית אף היא לענישה של עבריינים בהליך הוגן.

בכרחה,

אסף רדיוני, ע"ד

העתק: עו"ד הילה טנא-גלעד – כאן

¹ בבר"ץ 9593/04, מורא נ' מפקד כוחות צה"ל ביהודה ושומרון, סא(1) 844.

תגובת דובר צה"ל

בלמים

אגף המבצעים
חטיבת דובר צה"ל
ענף קשרי ציבור
מדור מניות הציבור
טל': 0302-5757/1657
פקס: 0302-3971
ח' בטבת התשע"ה
30 בדצמבר 2014

דובר צה"ל
IDF Spokesperson

לכבוד

גב' זיו שטחל

מנהלת מחלקת מחקר

ארגון "יש דין"

הנדון: תגובה לדו"ח "יש דין" - "עקיפת חוק"

- להלן התייחסות הגורמים המוסמכים לטענות האמורות בדו"ח בהתייחס לחלק בדו"ח הרלוונטי לצה"ל.
- בדו"ח מובאת טענה לפיה קיימת תופעה עקבית של "עמידה מנגד" של כוחות צה"ל הפועלים באזור יהודה ושומרון, כאשר אלו נתקלים בהפרת חוק מצד אזרחים ישראלים. כמו כן, מובאת טענה המתייחסת לאי-שימור "זירת עברה" באירועים אלה.
- כפי שצוין בדו"ח, פקודות הצבא ונהליו קובעים חובה לכוחות צה"ל לנקוט את כל הפעולות הדרושות לשם מניעת עברה או הפסקת ביצועה, יהא אשר יהא סוגה. ככלל זאת, החיילים מונחים לעכב או לעצור חשודים ולנקוט פעולות שונות שיסייעו לאבטחת זירת העבירה עד להגעת כוחות המשטרה האמונים על חקירת האירוע. החיילים אף מונחים לסייע למשטרת ישראל במתן ליווי מתאים, כאשר הדבר נדרש.
- על מנת לוודא הטמעת פקודות אלו בקרב הכוחות הפועלים באזור, מועברים לכוחות מקראות והרצאות פרוטאוליות בעניין ונערכות סדנאות ניתוח אירועים, הכול בהתאמה לדרג ולמשימות עימן הוא מתמודד. הרצאות אלו מועברות החל משלבי ההכשרה הראשוניים, עובר בהגעת כוח לגזרת פעילות חדשה וכלה בעדכונים עיתיים לכוחות המוצבים בגזרות עצמם. הדברים אף מוצאים ביטוי, כדבר שבשגרה, בסיכומי דיונים ובחנניות מטעם הדרג הפיקודי הבכיר, ובראשו מפקד פיקוד המרכז.
- יחד עם זאת, כפי שמוצג בדו"ח, לאור אילוצים מבצעיים בשטח, כגון התפתחותה של הפרת סדר במקום העבירה, יש קושי אובייקטיבי ומחזותי לנקוט פעולות שונות שיסייעו לאבטחת הזירה, אף הקשיים הכרוכים כעצם כך שהסמכות, המיומנות והניסיון הרלבנטיים מצויים בידיהם של שוטרים (לרבות גורמי מז"פ) האמונים על תיעודי ושימור זירות עברה מובילים לכך שחיילים עודם מתקשים בנקיטת הפעולות האמורות.
- בעקבות הפער האפשרי כתוצאה ממצב הדברים המתואר, ניתנים מזה תקופה ארוכה לכוחות הפועלים בשטח דגשים שונים ומתקיימות חשיבה והערכת-מצב מתמידות לעניין הכשרתם של חיילים למשימתם בהקשר זה. יצוין, כי על החיילים מוטלת חובה להגיש עדות אם היו עדים לביצוע עברה וכן משעה שנפתחה חקירה. יודגש, כי במקרים רבים, תלונות שמפקדים הגישו מיוזמתם, חן שהביאו לפתיחה בחקירה.
- חרף המאמצים הרבים המושקעים בנושא, לצערנו, ישנם עדיין אירועים של "עמידה מנגד". אירועים אלו זוכים למלוא תשומת הלב מנורמי הצבא, ובמקרים חריגים אף נפתחות חקירות מצ"ח וננקטים צעדים משמעותיים ופיקודיים. צה"ל רואה בחומרה את התופעה ופועל לתקן את הליקויים, בין היתר, ברוח הדברים המפורטים בהמלצה (7) המובאת בדו"ח, שעניינה הכשרתם של חיילי צה"ל ושיפור שיתוף הפעולה שבין משטרת ישראל וחיילי צה"ל.
- כך, בשנים האחרונות נבדקו על ידי הפרקליטות הצבאית, לעתים באמצעות חקירה פלילית של מצ"ח, אירועים שונים בהם עלה חשד כי חיילים "עמדו מנגד" או כי לא פעלו בהתאם לחובתם להגן על ביטחון כלל תושבי האזור.

בלמים

תגובת דובר צה"ל המשך

בלמים

8. כך, בשנים האחרונות נבדקו על ידי הפרקליטות הצבאית, לעתים באמצעות חקירה פלילית של מצי"ח, אירועים שונים בהם עלה חשד כי חיילים יעמדו מנגד או כי לא פעלו בהתאם לחובתם להגן על ביטחון כלל תושבי האזור. במקצת ממקרים אלו, אף נקטו צעדים פיקודיים נגד המעורבים באירוע וניתנו חידודים והנחיות לכוונת הדלונטיים.
9. יצוין, כי בניגוד לאמור בדו"ח י"ש דין, דו"ח מבקר המדינה לא התייחס למקרים "בהם חיילים יעמדו מנגד"... נמנעו מלהשתמש בסמכותם למנוע או להפסיק את מבצעי העברה, שחרור חשודים... ולא עשו שימוש בסמכות הנתונה בידם לעכבם עד לבוא המשטרה.
10. בדו"ח מובאת טענה בדבר הגבלת חקירות המשטרה, בדגש על תחומי המקרקעין, בשל התלות בחוות-דעת של הייעוץ המשפטי לאזור יהודה ושומרון (להלן: "יועמ"ש אי"ש"). כבר עתה, יודגש כי הדברים המובאים בדו"ח אינם מדויקים. יחידת יועמ"ש אי"ש מציבה את מיצוי הליכי חקירה בתיקים שעניינם הסגת גבול פלילית בתערוף גבוה, והגישה בעניין זה אינה מותפשרת. המחלקה מסייעת, ככל שהדבר נדרש, לגורמי החקירה במחוז ש"י בחקירת עברות של הסגת גבול פלילית ובעריכת חוות-דעת הנוגעות למעמד המקרקעין בהם בוצעו העברות. מהלכים אלו נערכים בשיתוף פעולה עם גופי אכיפת החוק ובראשם יחידת התביעות במחוז ש"י, בשיח רצוף שטרתו להביא לטיפול יעיל בעברות מסוג זה.
11. יחד עם זאת, לא אחת, התשתית חראייתית הנאספת בחקירה היא מוגבלת, באופן שאינו מאפשר חוצאת חוות-דעת משפטית לגבי זכויות חצדדים במקרקעין. מטבע דברים, לא ניתן לגבש חוות-דעת משפטיות, בלא בסיס עובדתי מוצק. יצוין, כי הרכב המוחלט של ההחלטות על סגירת תיקי החקירה נבע מחוסר ראיות או מעילת "עבריו" לא נודע", ללא קשר לחוות-הדעת המשפטית בנוגע למעמד המקרקעין.
12. בעניין זה, חשוב לציין כי המפקד הצבאי פועל לאכוף את הסדר הציבורי ולשמירה על זכויותיהם של פרטים באזור יהודה ושומרון, והדבר נכון גם בכל הנוגע לפלישות ולהסגת גבול במקרקעין.
13. לצורך כך נקבע נוהל לטיפול בסכסוכי קרקעות. נוהל זה נועד לאפשר קבלת הכרעה מנהלית מהירה בסכסוכי קרקעות במקרקעין פרטיים, על מנת למנוע את הסלמת הסכסוך ועל מנת לשמור על זכויותיהם של התושבים. במסגרת הנוהל (אך לא רק במסגרתו), ישנם מספר כלים מנהליים וסמכויות בהם נעשה שימוש, תוך הפעלת שיקול דעת מנהלי בכל מקרה לגופו:

 - א. במקרים בהם התגלתה פלישה למקרקעין פרטיים, ניתן לפעול מכוח הסמכויות שבצו בדבר מקרקעין (שימוש מפרע במקרקעין פרטיים) (יהודה ושומרון) (מס' 1586), התשס"ז-2007.
 - ב. במקרים בהם התגלתה פלישה לאדמות מדינה, ניתן לפעול לסילוק הפלישה בהתאם לסמכויות שבצו בדבר רכוש ממשלתי (יהודה ושומרון) (מס' 59), התשכ"ז-1967.
 - ג. ככל שמדובר ב"פלישה טריה", ניתן לפעול לסילוק הפלישה בהתאם לסמכויות שבצו בדבר מקרקעין (סילוק פולשים) (יהודה ושומרון) (מס' 1472), התש"ס-1999.
 - ד. ככל שיש לכך טעמים שבסדר הציבורי או בביטחון האזור, ניתן להפעיל סמכויות מכה הצו בדבר הוראות בטחון (נוסח משולב) (יהודה ושומרון) (מס' 1651), הונשע"א-2009, כגון הכרזה על המקרקעין נושא הסכסוך כשטח צבאי סגור. כמו-כן, ניתן יהיה לסייג את צו סגירת השטח, כך שיאפשר, לדוגמה, לצד שלו זכות ההחזקה במקרקעין להמשיך לעבד את המקרקעין.

14. השימוש בכלים אלו הוכח לא אחת כאפקטיבי, גם אם אינו מספק מענה מושלם לכלל סכסוכי הקרקעות במרחב. חשוב לציין שחלק מהכלים הללו הם ייחודיים לאזור ואין להם מקבילה בישראל, והם מוסדרו, נוכח מאפייניו הייחודיים של אזור יהודה ושומרון.
15. מפקד פיקוד המרכז עושה שימוש בכלל הכלים העומדים לרשותו, לשם מימוש חובתו כמפקד הצבאי באזור יהודה ושומרון, לשמור על הביטחון והסדר הציבורי. כלים אלו מגוונים, וכוללים כמובן גם את הליך החקירה וההעמדה לדין פלילי (באמצעות מחוז ש"י של משטרת ישראל).
16. במקרים בהם לא ניתן או לא ראוי לעשות זאת באמצעות כלי אכיפה פליליים סטנדרטיים, יכול המפקד הצבאי לעשות שימוש במגוון כלים מנהליים נוספים, המאפשרים לו לשמור על חיי תושבי האזור ועל ביטחונם. כלים אלו

תגובות דובר צה"ל המשך

בלמים

17. כך, למשל, במקומות המהווים מוקדי חיכוך קבועים, המפקד הצבאי מוסמך ואף מחויב, כחלק ממשימתו, לעשות שימוש באמצעים מנהליים, כדוגמת סגירת שטח, בהתאם לתבחינים שנקבעו לכך בבית המשפט העליון.⁴
18. במקרים בהם תושב האזור סובל מהתנכלות, כאשר הוא נמצא בחלקתו או מגיע לעבד אותה, המפקד הצבאי מוציא צו הסוגר את האזור בפני ישראלים, בהתאם להנחיות ולנהלים שנובשו, על סמך הניסיון המצטבר והכרעות בתי המשפט. במקרים בהם ישנו מוקד חיכוך בין תושבים פלסטינים לישראלים והחלקה אינה בבעלות תושב האזור הפלסטיני או נסגר האזור בפני כולי עלמא. במקרים בהם חצוץ בסגירת החלקה אינה כרוכה בהתנכלות אלא בסיכון ביטחוני אובייקטיבי (כגון במקרים בהם חלקה נמצאת בסמיכות ליישוב ישראלי), אזי גם כן מוצא, כאשר הדבר נדרש, צו הסוגר את האזור בפני כלל התושבים, תוך מתן אפשרות כניסה לבעל החלקה בתיאום מראש. פתרונות וכלים אלו גובשו בזירות רבה ולאחר בחינה פרטנית, והם משמשים ונקטים בהתאם לכללים אחידים וברורים.
19. משכך, ברי כי צה"ל אינו מקל ראש בהגנתם של פלסטינים, כפי ששמענו מהדו"ח. אדרבה, מנגנוני סגירת השטחים, הכניסה וחלוקי המתנאים ולצידם תגבורי כוחות צה"ל במקומות המועדים לפורענות, נועדו להבטיח את שלומם וזכויותיהם של הפלסטינים הן בתקופת מסיק הזיתים והן בעת פעילות חקלאית רגילה.
20. אשר לצווים שמוציא המפקד הצבאי נגד אזרחים החשודים בביצוע פעילות המסכנת את ביטחון האזור, אנו דוחים מכל וכל את הטענות המועלות בדו"ח. מדובר בצעדים מתבקשים, שאילולא ננקטו, היו עלולות להיגרם פגיעות בגוף וברכוש, וחס וחלילה, אף בנפש. יתרה מכך, הוצאת הצווים נועדה למנוע הימצאותם של גורמים המסכנים את ביטחון האזור.
21. בנוסף, כפי שצוין בדו"ח, המפקד הצבאי מוסמך לבטל את היתר שהייתו של ישראלי באזור יהודה ושומרון, לקבוע כי יוגבל מלגנוע למקום מסוים או כי שהייתו באזור תוגבל לאזור מסוים. אף כלי זה הוא כלי מנהלי לגיטימי ומקביל לחליף הפלילי, שאינו מהווה תחליף לחקירה או להעמדה לדין, כל עוד קיימת התשתית הראייתית המתאימה. כיום, כלי זה משמש במקרים בהם חומר הראיות אינו מאפשר שימוש בכלי אכיפה פליליים, כגון מקרים בהם חמידה חסוי או שקיים בהם מידע מודיעיני ביחס לכוונות עתידיות בלבד. המפקד הצבאי עושה שימוש בכלי זה בזירות מרבית ובהוראות במגוון גורמים – מבצעיים, מודיעיניים ומשפטיים. זאת, רק לאחר שהוכח כי הדבר הכרחי לשמירה על הביטחון והסדר הציבורי באזור.
22. משכך, מובן כי איננו מקבלים את העמדה המוצגת בדו"ח, לפיה אין לחשתמש בצווים מנהליים. השימוש בכלי המנהלי הכרחי ומרכזי למניעת עברות וסכנות לביטחון ולסדר הציבורי באזור, אף אם משמעות מניעת העברה היא שאותו אדם שחתכוון לבצע את העברה לא יכול לממש את כוונתו בפועל ולכן לא יועמד לדין פלילי. צעדים מסוג זה עדיפים על פני החלופה, לפיה עלול אותו אדם לבצע את זממו לאור אי נקיטת צעד מנהלי כלפיו, ובפרט כשקיים ספק אם בשלב מאוחר יותר ניתן יהיה לבסס תשתית ראייתית להעמידו לדין.
23. בסיום דברינו בהקשר זה, נחזור ונבהיר, כי אנו דוחים את הטענה, לפיה שימוש בצווים מנהליים משמש אמתלה לאי-ניהול חקירות אפקטיביות וכי המדובר בצעד שרירותי. האכיפה המנהלית, כמוצג לעיל, הכרחית למניעת השלכתן החמורה של פעילויות עברייניות בשטח, כפי שהאכיפה הפלילית הכרחית אף היא לענישתם של עבריינים בחליף הוגן.
24. סוף דבר, המפקד הצבאי לאזור יהודה ושומרון וכלל כוחות הכופים לפיקודו באזור עשו ויעשו רבות על מנת להבטיח את שלומם ואת זכויותיהם של כלל תושבי האזור. במהלך השנים נקטו צעדים רבים שנועדו לשפר את המערכות שאמונות על הסדר הציבורי, על הביטחון ועל שלטון החוק באזור, וצעדים נוספים ינקטו בעתיד ככל שיידרש לשפר את המערכות הללו עוד.

מדור פניות הציבור

חסיבת דובר צה"ל

⁴ בבג"ץ 9593/04, מורא נ' מפקד כוחות צה"ל ביהודה ושומרון, סאנ(1) 844.

אירועים פליליים שבהם אזרחים ישראלים פוגעים בפלסטינים וברכושם הם דבר שבשגרה בגדה המערבית. רשויות אכיפת החוק מגלות אוזלת יד פושעת נוכח העבריינות האידיאולוגית הזאת: מכלל חקירות המשטרה שנפתחו בעקבות אירועי אלימות, פגיעה ברכוש, השתלטות על אדמות פלסטיניות ועוד, רק אחוז קטן מניב כתבי אישום נגד חשודים. רובן הגדול מסתיימות בכישלון חוקרי משטרת מחוז ש"י (שומרון ויהודה) לאתר חשודים או לאסוף די ראיות להגשת כתב אישום. מרבית החקירות נכשלות בגלל רשלנות בכל שלבי החקירה ואי-ביצוע פעולות חקירה בסיסיות: סיור בזירת האירוע ואיסוף הראיות בזירה, גביית עדויות, זיהוי חשודים, איתורם וחקירתם, ניתוח הראיות שנאספו והחלטה אם יש בהן די להגשת כתב אישום.

תפקודם הכושל של גורמי האכיפה מושפע גם מההסדרים הייחודיים לאכיפת החוק בגדה המערבית. הסדרה של חלוקת הסמכויות בין צה"ל למשטרה מעולם לא הושלמה, וגם שיתוף הפעולה בין שני הגופים הללו סובל מליקויים וכשלים רבים. לאלה מצטרפים האי-אמון המתגבר של קורבנות עבירה פלסטינים ברשויות החוק הישראליות ויחסיהן המורכבים של רשויות האכיפה עם המתנחלים.

היעדרו של מערך חקירות מתפקד הוביל עם השנים לשימוש נרחב בצווים מינהליים (הידועים בשם הכללי "צווי הרחקה") נגד אזרחים ישראלים בגדה המערבית. משמשים במקרים רבים תחליף להליך תקין של חקירות המסוגלות להניב חומר ראיות שמאפשר גיבוש כתב אישום והעמדה לדין. צווים אלה הם כלים לא-דמוקרטיים והשימוש בהם מהווה פגיעה בזכויות של מושאיהם.

כל אלה יחד מעידים על כישלון עמוק של מערך אכיפת החוק בגדה ועל חוסר יכולתה של ישראל להגן על האוכלוסייה הפלסטינית בשטחים הנתונים לשליטה צבאית ישראלית, כמתחייב על פי הדין הישראלי והחוק הבינלאומי.

יש דין – ארגון מתנדבים לזכויות אדם הוקם במרס 2005 ומאז פועלים מתנדביו לשיפור מבני וארוך-טווח במצב זכויות האדם בשטחים הכבושים. הארגון פועל באמצעות איסוף והפצה של מידע מהימן ועדכני בדבר פגיעות שיטתיות בזכויות האדם בשטחים; הפעלת לחץ ציבורי ומשפטי על רשויות המדינה להפסקתן; וכן בדרך של העלאת המודעות הציבורית להפרת זכויות האדם בשטחים. כדי לממש את מטרותיו ביעילות, יש דין פועל על פי מודל ייחודי בנוף ארגוני זכויות האדם בישראל: ארגון המופעל על ידי מתנדבים, ונעזר על בסיס יום-יומי בצוות מקצועי של משפטנים, מומחים בתחום זכויות האדם ויועצי אסטרטגיה ותקשורת.